

APARTMAN 2
(Pot-Bouille)
EMİLE ZOLA

F ransızcadan çeviren:
Bekir Karaoğlu

APARTMAN adlı yapıt Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi'nde Sn. Bekir Karaoğlu'nun
izniyle basılmıştır.

Yayına hazırlayan : Egemen Berköz

Dizgi: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Baskı: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.

Ocak 2000

Hümanizma ruhunu anlama ve duymada ilk aşama, insan varlığının en somut anlatımı olan sanat yapıtlarının benimsenmesidir. Sanat dalları içinde edebiyat, bu anlatımın düşünce öğeleri en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir ulusun, diğer ulusların edebiyatlarını kendi dilinde, daha doğrusu kendi düşüncesinde yinelemesi; zekâ ve anlama gücünü o yapıtlar oranında artırması, canlandırması ve yeniden yaratması demektir. İşte çeviri etkinliğini, biz, bu bakımdan önemli ve uygarlık davamız için etkili saymaktayız. Zekâsının her yüzünü bu türlü yapıtların her türlüsüne döndürebilmiş uluslarda düşüncenin en silinmez aracı olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyatın, bütün kitlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir etkisi vardır. Bu etkinin birey ve toplum üzerinde aynı olması, zamanda ve mekânda bütün sınırları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi ulusun kitaplığı bu yönde zenginse o ulus, uygarlık dünyasında daha yüksek bir düşünce düzeyinde demektir. Bu bakımdan çeviri etkinliğini sistemli ve dikkatli bir biçimde yönetmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemeyen Türk aydınlarına şükran duyuyorum. Onların çabalarıyla beş yıl içinde, hiç değilse, devlet eliyle yüz ciltlik, özel girişimlerin çabası ve yine devletin yardımıyla, onun dört beş katı büyük olmak üzere zengin bir çeviri kitaplığımız olacaktır. Özellikle Türk dilinin bu emeklerden elde edeceği büyük yararı düşünüp de şimdiden çeviri etkinliğine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okurunun elinde değildir.

23 Haziran 1941.

Milli Eğitim Bakanı

Hasan Âli Yücel

İki haftadır Josserandlar, Berthe'in çeyiz parasına razı edebilmek için, Bachelard Dayı'yı her akşam konuk ediyorlardı.

Nikah olacağı ona söylendiğinde adam yeğeninin yanağını okşayıp gülmüştü:

- Nasıl? Evleniyorsun demek! Ne güzel.

Diğer bütün anıştırmalara sağır kalıyor, paradan söz edildiğinde sarhoş numarasını abartmaya başlıyordu.

Madam Josserand bir akşam onu gelecekteki damadı Auguste'le birlikte çağırmayı düşündü. Belki genç adamı görünce insafa gelebilirdi. Bu aslında cesur bir karardı, çünkü aile bu kaba ve iğrenç dayıyı insan içine çıkarmaya çekinirdi. Neyse ki o akşam bir sorun olmamıştı; yalnızca yeleğinde şarap lekesiyle gelmişti. Auguste gittikten sonra kız kardeşi ona damadı nasıl bulduğunu sordu. Dayı açık vermedi:

- İyi, çok iyi.

Bu işi bitirmek gerekiyordu, çünkü zaman daralmıştı. Madam Josserand soruna doğrudan yaklaşmaya karar verdi:

- Madem ki aile içindeyiz, açık konuşalım. Bizi yalnız bırakın, çocuklar: dayınızla konuşmam gerekiyor. Berthe, sen Saturnin'e göz kulak ol, yine kilitleri kırmasin.

Saturnin, kız kardeşinin kendisinden gizlenen evlilik hazırlıkları başladığından beri odaları dolaşüyor, koku almaya çalışıyordu.

Kadın ve kocası dayıyla başbaşa kaldı.

- Aldığım bilgilere göre, Vabreların parasal durumu şöyle...

Kadın uzun uzadıya rakamları sıraladı. Yaşlı Vabre yarım milyon frankla emekli olmuştu. Apartman inşaatı üç yüz bin franka malolmuş, kalan parası faiziyle birlikte iki yüz binin üzerindeydi. Ayrıca her yıl yirmi iki bin frank kira alıyordu ve Duveyrierlerin yanında hiç harcama yapmadan yaşıyordu. Sonuç olarak yaklaşık altı yüz bin frank ve bir apartmana sahipti.

- Hiç gideri yok mu? dedi Bachelard. Onun borsada oynadığını duymuştum.

Madam Josserand karşı çıktı: her akşam büyük yapıtı üzerinde çalışan zararsız bir yaşlıydı. Kocasına yan gözle bakarak, bu adamın servet yapabilen ender adamlardan biri olduğunu anlattı.

Mösyö Vabre'in üç çocuğuna gelince, Auguste, Theophile ve Clotilde'e annelerinin mirasından yüzer bin frank kalmıştı. Theophile zarar ettiği işlerden sonra şimdi bu servetin kırıntılarıyla yaşıyordu. Piyanodan başka tutkusu olmayan Clotilde kendi payını faize yatırmış olmalıydı. Auguste giriş katındaki mağazayı satın almış, ipekçilikte iyi iş yapıyordu. Dayı söze karıştı:

- Peki, babası çocuğunu evlendirirken bir şey vermiyecek mi?

Ne yazık ki babanın elini cebine atmayacağı kesindi. Clotilde'i evlendirirken seksen bin frank çeyiz parası vermeye söz vermiş, ama Duveyrier yalnızca on bin frank görebilmişti. Yine de damadı kalan parayı istemiyor, bir gün apartmanına konabilmek umuduyla, yaşlı adamı evinde yedirip içiriyordu. Aynı biçimde, Valerie'yle evlenirken Theophile'e elli bin frank söz vermişti: paranın önceleri faizini vermiş sonra onu da kesmiş, üstelik oğlundan kira almaya başlamıştı. Theophile mirastan düşürülmek korkusuyla bunu ödüyordu. Bu durumda, Auguste'a söz verdiği elli bin franka da güvenmemek gerekiyordu. Birkaç yıl mağazanın kirasını bağışlasa şükretmeliydiler.

- Vay be! dedi Bachelard. Babalar bile çeyiz parasını ödemekte zorlanıyorlar.

- Auguste'e dönelim, dedi Madam Josserand. Mirastan pay alma umudu çok fazla, ama Berthe aileye girdikten sonra Duveyrierlere çok dikkat etmesi gerekir. Auguste mağazayı

altmış bin franka satın aldı, kalan kırk binle işletmeye çalışıyor. Ama bu yeterli değil. Ayrıca, adam yalnız; ona tezgahda duracak bir kadın gerek. Berthe güzel kız, oraya yakışır. Şimdi elli bin frank çeyiz parasını da katacağını düşünerek bu evliliğe karar verdi. Bachelard Dayı anlamazdan geldi. Üzgün bir tavırla daha iyisi olacağını sanmıştı dedi. Sonra damadı eleştirdi; iyi çocuktu, ama çok yaşlıydı; otuz üç yaşında ve sürekli hastaydı. Üstelik asık suratlı birinin ticarete başarılı olacağını sanmıyordu.

- Bildiğin başkası var mı? dedi Madam Josserand sabırsızca. Onu buluncaya kadar tüm Paris'i alt üst ettim.

Kadın hayalci değildi, damadını anlattı:

- Elbette zeki biri değil, hatta biraz budala. Ayrıca, gençliğini yaşamayan, atacağı her adım için iki yıl düşünmeden edemeyen bu tür adamlara güvenmem. Baş ağrıları yüzünden üniversite eğitimini yarıda bıraktıktan sonra, on beş yıl bir mağazada tezgahkar olarak çalışıp sonra mirasa el sürme cesaretini gösterebilmiş.

O ana kadar sessiz duran kocası söze karışma cesaretini gösterdi:

- Hayatım, öyleyse bu evlilik için neden bu kadar üsteliyoruz? Madem delikanlının sağlığı iyi değilmiş...

- Oh! Bu o kadar kötü bir şey değil, dedi Bachelard. Bakarsın erkenden... Berthe daha sonra yeniden evlenmekte zorluk çekmez.

- Ya iktidarsızsa, diye üsteledi baba, kızımızı mutsuz edebilir.

- Mutsuz mu? diye bağırdı Madam Josserand. Çocuğumu ilk karşımıza çıkanın başına doladığımı mı söylemek istiyorsunuz? Burada aile arasında tartışıyoruz. Yok sağlığı şöyleymiş, yok zeki değilmiş... daha neler. Ama iyi bir seçim sayılır, daha iyisini bulamayız. Berthe için umulmadık bir şans. Açıkça ben vazgeçmek üzereydim.

Kadın ayağa kalkıp gezindi, sonra kardeşinin önünde durdu:

- Yalnız bir korkum var: Eğer çeyiz parasının geldiğini görmezse vazgeçer. Haklı, çünkü bu paraya gereksinmesi var.

Tam bu sırada kadın arkasında bir hışırtı duyup döndü. Kapı aralığından başını uzatan Saturnin kurt gibi gözlerini dikmiş onu dinliyordu. O anda bir panik yaşandı, çünkü çocuğun elinde mutfaktan aldığı bir şiş vardı. Konuşmanın varacağı noktayı gören Bachelard Dayı bunu fırsat bilip hole kaçtı:

- Benim için rahatsız olmayın, diye bağırdı. Saat on ikide Brezilya'dan gelen bir müşteriyle randevum var.

Güç bela Saturnin'i yatırdıktan sonra Madam Josserand içini çekti: bu çocuğu artık zaptetmek olanaksızdı; onu bir akıl hastanesine yatırmazlarsa bir felaket olacaktı. Sürekli odasına kapatmakla bir yere varamayacaklardı. O burada konukları korkuya düşürdükçe kız kardeşlerinin evlenmesi zordu.

Bu akıl hastanesi düşüncesinden yüreği yanan Mösyö Josserand karşı çıktı.

- Hele biraz daha bekleyelim.

- Hayır, hayır! Sonunda bizi şişlemesini istemiyorum. Kardeşimi tam istediğim noktaya getirmişt看, ama bu deli her şeyi bozdu. Yarın Berthe'le onun evine gidip yine konuşacağım. Bakalım sözünden dönecek mi, göreceğiz.

Ertesi gün anne, baba ve kız dayının Enghien Sokağı'ndaki dükkanına gittiler. Giriş ve bodrum katlarını kaplayan dükkanın önü kamyonlarla doluydu. Camlı avluda bir öbek işçi sandıkları çiviliyorlardı; içerde kuru bakliyat, kâğıt ve ipek topları, yağ tenekeleri, kısaca müşterilerin ısmarladığı ve önceden riske girerek ucuz zamanda satın alınmış bir sürü mal yığılmıştı. Bachelard ağzında pürosu ve akşamdan kalma kırmızı burnu, ama cin gibi gözlerle orta yerde dikilmiş buyruklar veriyordu.

- Ah! Siz misiniz? dedi pek hoşnut olmayarak.

Onları, işçileri görebileceği camlı küçük bir ofise aldı. Madam Josserand hemen konuya girdi.

- Sana Berthe'i getirdim. Kızım sana ne kadar minnettar olduğunu biliyor.

Genç kız dayısına sarıldıktan sonra, annesinin bir göz işaretiyle, avluya çıkıp mallarla ilgilendi.

- Beni dinle, Narcisse, dedi Madam Josserand, durum böyle böyle. Senin altın gibi yüreğine ve verdiğin sözlere güvenerek, bu aileye elli bin frank çeyiz parası sözü verdim. Bunu ödemezsek evlilik yatar. Ayrıca, işlerin vardığı noktada tam bir rezalet olur. Bizi ortada bırakmazsın herhalde.

Bachelard telaşlandı, sarhoş gibi kekeliyordu:

- Ha! Ne? Söz mü verdin? Söz vermek çok yanlış... söz verilir mi?

Sonra ne kadar parasız olduğunu söyleyerek kendini acındırdı. Fiyatının yükseleceğini düşünerek bir kamyon dolusu yapağı almıştı, ama fiyatlar düşünce şimdi zararına satıyordu. Kalkıp defterleri açtı, faturaları kesinlikle göstermek istedi. Mösyö Josserand sabırsızlanıyordu:

- Bırakın şimdi! Sizin defterlerinizi biliyorum. Çok kazanıyorsunuz, parayı sokağa atmasanız şimdi krallar gibi zengin olurdunuz. Ben bir şey istemiyorum, buraya gelmek Eleonore'un düşüncesi idi. Ama şunu söyleyeyim: bizimle dalga geçtiniz, Bachelard. On beş yıldır, her cumartesi buraya gelip defterlerinizi tutarken verdiğiniz sözler...

Dayı göğsünü yumruklayarak onun sözünü kesti:

- Ben mi söz vermişim? Mümkün değil! Beni sıkıştırmayın; göreceksiniz bir çözüm buluruz. Ben istenmesine karşıyım. Göreceksiniz, bir gün...

Madam Josserand da uğraştı ama ondan bir şey elde edemedi. Elleri sarılıyor, göz yaşları döküyor, aile sevgisinden söz ederek onu daha fazla üzmemelerini istiyordu. Görevini biliyordu, sonuna kadar onlarla birlikteydi. Günün birinde Berthe dayısının altın kalbini tanıyacaktı. Sonra aklına bir düşünce geldi:

- Ya çeyiz sigortası? Küçük için elli bin franklık bir sigorta yaptırmıştınız, o ne oldu?

Madam Josserand omuz silkti:

- Onu kapatalı on dört yıl oldu. Sana söylemiştim, dördüncü taksitten sonra iki bin franklık primlerini ödeyemedik.

Dayı göz kırptı:

- Önemi yok. Onlara bu sigortadan söz eder ve zaman kazanırsınız. Kimse çeyiz parası ödemiyor ki.

Mösyö Josserand ayağa fırladı:

- Nasıl? Bula bula bize söyleyecek bunu mu buldunuz?

Dayı onu anlamadan taktik vermeye çalışıyordu:

- Kimse ödemiyor. Bir hesap açtırmış gibi onun rantını ödüyorlar. Bakın Mösyö Vabre'ı örnek alın. Veya babam; size Eleonore'un çeyiz parasını ödedi mi? Para vermek kolay değil canım...

Mösyö Josserand bağırdı:

- Bu söylediğiniz namussuzluktur. Yalan söyleyip, sahte bir sigorta poliçesi gösterecekmişim...

Madam Josserand kocasını durdurdu. Kardeşinin düşüncesi onu bir anda değiştirdi. Nasıl olmuş da kendisi bunu düşünmemişti.

- Bey, hemen kızma. Narcisse senden sahtecilik yapmanı istemiyor ki.

- Elbette, dedi dayı. Poliçeyi göstermeniz gerekmez.

- Yalnızca zaman kazanmak istiyoruz, dedi kadın. Çeyiz parası sözü verir, gerisini sonra düşünüyoruz.

O zaman adamın vicdanı isyan etti. Hayır! Bir daha böyle kaypak işlere girmek istemiyordu. Hep onun iyi niyetinden yararlanıp sonradan acı çektiği işler yaptırıyorlardı. Madem ki verilecek çeyiz parası yoktu, öyleyse verilmezdi.

Bachelard bunun ne kadar saçma olduğunu belirtmek için başını sallıyordu. Madam

Josserand kocasını dinlerken bir an sarardı, sonra tüm öfkesi başına çıktı:

- Hayır, beyefendi! Bu evlilik yapılacak! Kızımın son şansı bu. Onu evde kalmış görmektense bileğimi keserim. Başkaları umurumda değil! Bizi bu noktaya getirenler düşünsün.

- Hanım, kızınızı evlendirmek için katil de mi olursunuz?

Kadın öfkeyle ayağa fırladı.

- Evet!

Sonra yatıştı. Kavga etmek boşunaydı. Sonunda Mösyö Josserand bıkkın bir tavırla bu konuyu, karısının her şeyin onda düğümlendiğini söylediği Duveyrier ile konuşmaya razı oldu. Ancak yargıcı olumlu bir zamanında yakalayabilmek için dayı bir düşünce ortaya attı: onu Duveyrier'nin bildiği bir eve götürecekti; adam orada karşı çıkamazdı.

Mösyö Josserand yine de karşı çıkıyordu:

- Yalnızca görüşeceğim. Kesin bir söz veremen.

- Elbette, dedi Bachelard. Eleonore sizden gururunuzla dokunacak bir şey istemiyor ki.

Berthe geri geldi. Sandıklar arasında meyve reçelleri görmüş, bir kavanoz almak istiyordu. Dayı yine kekelemeye başladı; bunlar sayılı geliyordu ve bu akşam Saint-Petersbourg'a gidecekti. Fark ettirmemeye çalışarak onları kapıya doğru itiyordu. Madam Josserand bu tepeleme yığılmış malları gördükçe, onursuz adamın kazandığı paraları düşleyebiliyor ve kocasının beceriksiz gururuna kızıyordu.

Sokakta ayrılırken dayı Mösyö Josserand'ın kulağına eğildi:

- Yarın akşam dokuza doğru Mulhouse Kahvesinde buluşalım.

Tam da ertesi gün Octave ve Trublot da Duveyrier'nin metresi Clarisse'in evine gitmek için aynı kahveye uğradılar. Saat sekiz sularındaydı ve kadının evine çok erken gitmek istemiyorlardı. Kahveye girdiklerinde bir kavgaya tanık oldular. Erkenden sarhoş olan Bachelard kısa boylu ve sinirli bir adamla tartışıyordu.

- Yine benim bardağıma tükürdünüz! diye bağıırıyordu Bachelard. Sabrım taşıyor, mösyö!

- Kafamı bozmayın, yoksa tokadı yersiniz! diye dikleniyordu ufak tefek adam.

Bachelard sesini daha da yükseltip meydan okudu:

- Bakın kötü olur sonra!

Diğeri ani bir atılışla Bachelard'ın kahvede bile çıkarmadığı şapkasına bir tokat indirip kafasından uçurdu. Bachelard daha yüksek sesle bağıırıyordu:

- Bakın kötü olur diyorum!

Sonra şapkasını yerden alıp oturdu ve garsona seslendi:

- Alfred, bana yeni bir bira getirin!

Octave ve Trublot bunu şaşkınlıkla izlerken aynı masada Guelin hiç orali değilmiş gibi sigara tütürüyordu. İki genç kavganın nedenini sorunca başını salladı:

- Bilmem; bizimki hep böyledir. Hep olay çıkarır ve sonuna kadar diklenir.

Bachelard yeni gelenlerin elini sıktı. Gençlerle bir arada olmak ne güzeldi. Onların Clarisse'e gittiğini öğrenince sevindi, çünkü kendisi de Guelin'le birlikte oraya gidecekti; ancak eniştesi Josserand'ı beklemesi gerekiyordu. Küçük kahvehanede bağıra bağıra konuşuyor, konuklarını ağırlamak için masaya kırk türlü içki ısmarlıyordu. Kırmızı burnu ve altın dişleriyle daha da sevimsizleşen adam çevresini o kadar rahatsız ediyordu ki kahveci iki kez onu dışarı atmakla tehdit etti. Daha dün Madrid Kahvesi'nden kovmuşlardı.

O sırada bir sokak kızı içeri girip yorgun bir yüzle tüm salonu dolaşıp çıktı. Octave bunu fırsat bilip kadınlardan konu açtı. Bachelard özür dilemeden yere tükürüp kadınların kendisine çok pahalıya geldiğini söyledi. Paris'teki en güzel fahişelerle birlikte olmakla övünüyordu. Ama şimdi uslanmıştı, gerçek sevgiyi arıyordu. Octave parayı sokağa atan bu palavracı zamparaya baktıkça ailesinin istekleri söz konusu olduğunda sarhoş numarası yapıp kekelemesine şaşıyordu.

- Abartmayın enişte, dedi Guelin. Paris'te kadından bol ne var?

- Ah, bacaksız! Peki sen niye hiçbirini tavlamiyorsun?

Guelin küçümseyici bir tavırla omuzlarını silktilti.

- Niye mi? Size bir örnek vereyim: Dün bir arkadaşım ve metresiyle yemektedirim. Yemeğe oturur oturmaz kadın masanın altından bacağıyla beni dürtmeye başladı. Bu iyi bir fırsat sayılır, değil mi? Oysa, yemekten sonra kadın kendisini evine kadar götürmemi isteyince onu orada bırakıp gittim. Belki kötü olmazdı, ama sonrasını düşündüm, enişte. Kimbilir ne istekleri olacaktı?

Octave ona hak veriyordu, kendisi de sosyete kadınlarının ne kadar sorunlu olduğunu görüp vazgeçmişti. Guelin başka örnekler de veriyordu. Bir gün trende giderken nefis bir kadın onun omzuna yaslanıp uyuyakalmıştı. Ama o istasyona geldikten sonra olacakları düşünmüştü. Başka bir gün, eve geldiğinde bir komşunun karısını yatağında bulmuştu. Elini uzatıp sahip olması yeterliydi, ama ertesi gün bu kadın ondan belki çizme almasını isteyecekti.

- Fırsat diyorsan, enişte, benim kadar eline fırsat geçen adam yoktur. Ama ben kendimi tutuyorum. Aslında erkeklerin çoğu sonuçları düşünüp kendini tutuyor. Böyle olmasa, şimdi bu işler sokaklara taşardı.

Bachelard onu dinlemiyordu, dalıp gitmişti. Gözleri bir an yaşardı ve birden onlara döndü.

- Eğer adam gibi durursanız size bir şey göstermek istiyorum.

Sonra herkesin hesabını ödeyip onları kaldırdı. Octave ona Mösyö Josserand'ı anımsatınca, birazdan döneceklerini söyledi. Çıkarken çevresine bakınan dayı, yan masada bir müşterinin unuttuğu kesme şekeri çabuk bir hareketle cebine indirdi. Dışarı çıkınca onlara döndü.

- Beni izleyin. İki adım öteye gidiyoruz.

Bachelard hiç konuşmadan ciddi bir yüzle yürüyordu. Saint-Marc Sokağı'nda bir evin kapısına geldiler. Üç genç adam onun peşinden girmek üzereyken adam bir an pişman olmuş gibi durdu.

- Vazgeçtim; dönelim.

Gençler karşı çıktılar. Onlarla alay mı ediyordu?

- O zaman, Guelin ve Trublot'nun girmesini istemiyorum; çünkü siz ikiniz kibar olmasını bilmiyor ve her şeyle dalga geçiyorsunuz. Gelin, Mösyö Octave, siz ciddi bir adamsınız.

Onlar çıkarken öteki ikisi kaldırımdan alaycı sözlerle bayanlara selam gönderiyorlardı. Bachelard dördüncü katta bir dairenin kapısını çaldı. Yaşlı bir kadın açtı.

- Siz misiniz, Mösyö Narcisse? Fifi sizi bu akşam beklemiyordu.

Beyaz ve tombul yüzlü kadın gülümseyerek onları içeri aldı. Girdikleri odanın bir köşesinde sarışın, güzel bir kız nakış işliyordu. Kız yerinden kalktı:

- İyi akşamlar, amcacığım.

Bachelard kalın ıslak dudaklarıyla kızı alnından öptü. Sonra Octave'ı tanıştırdınca iki kadın modası geçmiş bir biçimde onu selamladılar. Bir gaz lambasının aydınlattığı masaya oturdular.

Bachelard hemen bir baba gibi kıza günü nasıl geçirdiğini sordu. Bu arada kızın halası Matmazel Menu, saklanacak bir şeyi olmayan insanların açıklığıyla, Octave'a yaşam öyküsünü anlatıyordu.

- Evet, bayım, ben Lille yakınlarındaki Villeneuve'denim. Otuz yıl Saint-Sulpice Sokağındaki mağazada nakışçılık yaptım. Memlekette bir kuzinin bıraktığı evi yıllık bin franka yaşam boyu kiraya (*) verdim. Kiracım beni bir ayağı mezarda sanıyordu, ama işte yetmiş beş yaşına geldim.

Bir genç kızinki kadar beyaz dişlerini göstererek gülüyordu.

- İş güç olmadan yaşıyordum ki yeğenim Fanny yanıma geldi. Babası Yüzbaşı Menu ve annesi beş kuruş bırakmadan ölmüş, çocuk sokakta kalmıştı. Onu çocuk yuvasından yanıma aldım, şimdi nakışçı olarak yetiştiriyorum. Fazla para getirmeyen bir uğraş, ama

ne yaparsınız? Bu çağda tüm kadınlar boğaz tokluğuna çalışıyor. Çok şükür Mösyö Narcisse karşımıza çıkıp, onunla ilgilendi. Artık rahat ölebirim. Kadın gözlerinde mutlu bir edayla Bachelard ve Fifi'ye bakıyordu. Adam o sırada kıza soruyordu:

- Gerçekten beni düşündünüz mü? Sahi, ne düşündünüz?

Fifi nakışını bırakmadan güzel ve aydınlık gözleriyle ona baktı:

- Sizin ne kadar iyi olduğunuzu, sizi çok sevdiğimi düşündüm.

Genç kız, sanki genç bir erkeğin güzelliği onu ilgilendirmez gibi, Octave'a bakmamıştı bile. Genç adamsa bu saf güzellik karşısında gözlerine inanamadan, hayran ve şaşkın gülümsüyordu. Hiç evlenmemiş olan halası sözünü sürdürdü:

- Onu evlendirebilirdim, ama ne olurdu? İşçi bir koca onu her gün dövebilir, başına bir sürü çocuğu dolardı. Oysa iyi bir adama benziyen Mösyö Narcisse onun elinden tutar.

Kadın sesini yükseltti:

- Ah, Mösyö Narcisse. Yeğenim size çekingen davranıyorsa, suç bende değil. Ona söylüyorum: Kızım, ona sevgini göster diye. Neyse ki onun güvenilir ellerde olduğunu görmekten mutluyum. Bu çağda akrabası olmayan bir kıza evlendirmek kolay değil.

Octave bu küçük odadaki sade mutluluğa kendini kaptırıp gevşedi. Havasız ve meyve kokan odada Fifi'nin nakış yapan parmaklarının sesi, artık uslandı diyen dayının kulaklarına bir ezgi gibi geliyordu. Yaşlı kadın yalnızca kira geliriyle yaşadıklarını, Fifi'nin kazandığına el sürmediklerini söylüyordu. Bazen yeğeni ona kestane veya şarap almak isteyince karşı çıkmıyordu. Bachelard'ın arada bir verdiği paraları genç kız bir kumbarada biriktiriyordu.

Bachelard sonunda ayağa kalktı:

- Güzel kızım; işlerimiz var, gitmem gerekiyor. Yarın uğrarım. Hep böyle uslu olun.

Kızı yine alnından öperken duygulandığı belli oluyordu. Octave'a döndü:

- Onu siz de öpebilirsiniz.

Genç adam kızın körpe cildini öperken genç kız alçakgönüllü bir biçimde gülümsüyordu. Herşey temiz bir aile havasındaydı. Dayı çıkarken durdu:

- Ah! Unutuyordum; size küçük bir armağan getirdim.

Kahveden çaldığı şekeri cebinden çıkarıp Fifi'ye verdi. Kız büyük bir sevinç gösterisiyle şekeri yerken gözleri parlıyordu; sonra bundan cesaret alıp sordu:

- Birazcık da para verir misin, amcacığım?

Bachelard ceplerini boş yere karıştırınca Octave çıkarıp çeyrek frank verdi. Kız bunu armağan olarak saklayacağını söyledi. Onları dışarıya halası yolcu etti. Merdivenlerden inerken Bachelard'ın heyecanı geçmemişti:

- Nasıl? Görmeye değer, değil mi? Bu bana ayda beş franktan fazlaya mal olmuyor. Para canlısı orospulardan bıkılmışım, seven bir yüreğe gereksinmem vardı.

Octave'ın güldüğünü görünce kuşkulandı:

- Siz dürüst bir gençsiniz, güvenimi sarsmayacağınızı umarım. Guelin'e bundan tek sözcük etmeyin. O buna layık olduğu zaman göstereceğim. Bu kız bir melek, azizim! Kim ne derse desin, ben her zaman iffetli insanların değerini bildim.

Yaşlı sarhoşun sesi titriyor, ağır gözkapakları ıslanıyordu. Aşağıda Trublot evin kapı numarasını not ediyor gibi yaparak onu kızdırdı. Guelin ise Octave'a yavaş sesle küçüğü nasıl bulduğunu sorarak onu şaşırttı. Guelin'in anlattığına göre dayı, keyifli bir alemde önce duygusallaşıp arkadaşlarını bu eve getiriyor, hazinesini gösterme gururuyla onu elinden kaçırma korkusu arasında bocalıyordu.

(*) 19. yüzyılda Fransa'da yaygın olan bu sistemde, kiracı mal sahibine yaşamı boyunca kira ödemeyi üstlenerek onun ölümünde malın sahibi olur.

Ertesi gün herşeyi unutup Saint-Marc Sokağı'ndaki kahveye gizemli havalarla dönüyordu.

- Fifi'yi tanımayan yok, azizim.

Bachelard bir araba çevirmeye uğraşırken Octave bağırdı:

- Mösyö Josserand gelmiş!

Gerçekten de kahvenin önünde bekleyen adam, akşam çalışmasından alıkonmanın verdiği sıkıntıyla sabırsızlanıyordu. İki araba tutmak zorunda kaldılar. Komisyoncu ile kasadar bir arabaya binerken, üç genç öteki arabaya doluştular.

Tekerlek gürültüleri arasında Guelin Duveyrier'den söz etti. Onun gibi zengin bir yargıç kadınların elinde oyuncak olmalı mıydı? Kentin değişik semtlerinde dul rolü oynayan kadınları metres tutuyordu: Müşterisiz mağaza sahibi tuhafiyeci kadınlar, sokaktan çıkarıp ev tuttuğu kızlar; her birini haftada bir kez işine giden memur gibi ziyaret ediyordu. Trublot o adamı haklı buluyordu. Bir kere, şehvetli bir yapısı vardı. İkincisi, onunki gibi bir karısı olması büyük talihsizlikti. Anlatıldığına göre, daha gerdek gecesi adamın yüzündeki kırmızı lekelerden iğrenip ondan soğumuştur. Bu nedenle kocasının metreslerini hoşgörüle kabul ediyor, onların kendisini bir dertten kurtardıklarını düşünüyordu. Ama arada bir, namuslu bir kadının görevi olarak iğrenç bulduğu işe katlanıyordu.

- Bu kadın şimdi namuslu mu oluyor? diye şaşırdı Octave.

- Evet, azizim. Namuslu kadının tüm özelliklerine sahip: güzel, eğitilmiş, terbiyeli, zevk sahibi; ve cadının teki!

Montmartre Sokağı'nın sonunda araba kalabalığında durdular. Gençler arabacıyla küfürleşen Bachelard'ın sesini duyuyorlardı. Bu arada Guelin Duveyrier'nin metresi hakkında bilgi verdi: Clarisse Bocquet adındaki bu kadın panayırarda gösteri yapan bir karı kocanın kızıydı. Duveyrier onu bir aşığı sokağa attığı sırada tanımıştı. Bu şeytan kadın onu hemen büyülemişti; bir yandan aç erkek isteklerini, öte yandan da romantik aşık duygularını doyuruyordu. Clarisse adamı zor durumda bırakmamak için Cerisaie Sokağı'ndaki bu evde oturmaya razı olmuştu, ama ona avuç dolusu para harcatıyordu; yirmi beş bin franklık mobilyayla döşeli bu evde her akşam verdiği davetlerde tiyatro sanatçılarıyla alem yapıyordu.

- Neşeli bir yer olsun da, gerisini boşverin, dedi Trublot. Bu kadın sizi zorla piyano önüne dizip şarkı söyletmiyor veya kulağınızı şişirmiyor. İnsan mekanik bir piyanoyla evlenmişse, şöyle arkadaşlarıyla sohbet edip rahatça eğlenebileceği bir ev niçin kurmasın?

Guelin anlatıyordu:

- Clarisse bir gün başbaşa öğle yemeği için beni çağırdı. Ama kabul etmedim. Sonra, Duveyrier'den bıkip benim evime yerleşmesinden çekindim. Aslında kadın Duveyrier'den iğreniyor, yüzündeki kırmızı lekeleri o da sevmiyor. Ama karısı gibi onu dışarı gönderemez veya hizmetçisine devredemez.

Cerisaie Sokağı'nda karanlık bir evin önünde arabadan indiler. Ama diğer arabadaki Bachelard ahbap olduğu arabacıyı bira ismarlamak için bir kahveye götürünce on dakika kadar dışarda beklemek zorunda kaldılar. Merdivenlerde Mösyö Josserand Duveyrier'nin dostu hakkında sorular sordukça Bachelard onu yatıştırıyordu:

- Kibar bir hanım, iyi bir kız... Sizi yemez.

Kapıyı pembe yanaklı, minyon tipli bir hizmetçi açtı. Beylerin paltolarını alırken tanıdık bir havayla gülüyordu... Trublot bir ara onu holün bir köşesinde sıkıştırıp kulağına bir şeyler fısıldarken, kız gıdıklanmış gibi gülüyordu. Bachelard salon kapısından girer girmez evin hanımına Mösyö Josserand'ı takdim etti. Adam kadını çirkin buldu; yargıcın bu saçları kabarık, esmer, zayıf ve çocuksu kadını karısına yeğlemesine şaşırarak biraz durakladı. Clarisse adamı çok sıcak karşıladı. Parislilerin iyi bildiği neşeli, afacan ve esprili havası yanı sıra, gerektiğinde soylu bir hanımefendi olabiliyordu.

- Çok sevindim... Alphonse'un dostları benim de dostlarım sayılır. İşte siz de bize katılmış oldunuz, kendi evinizmiş gibi sayın.

Dayının önceden haber verdiği Duveyrier de Mösyö Josserand'ı içten karşıladı. Octave

adamın gençleşmiş gibi görünmesine şaşıtı. Choiseul Sokağı'ndaki evinde sıkıntılı ve ciddi duran adam bu muydu? Yüzündeki kırmızı lekeler pembeleşmiş, gözleri çocuk gibi gülüyordu. Clarisse onun bazen iki duruşma arasında nasıl koşup geldiğini anlatıyordu. Duveyrier işlerinin yoruculuğundan yakınıyordu: her gün saat on birden beşe kadar duruşmalar, çözülmesi gereken hep aynı hukuk sorunları. İnsan giderek duygusuzlaşıyordu.

Octave onun şeref madalyasını takmamış olduğunu fark etti. Belki kendinin de farkına varmadığı bir utanma duygusuyla metresinin evine gelirken madalyasını çıkarıyordu. Clarisse, açıkça söylemese de, buna güceniyordu.

Genç adam çevresine biraz göz gezdirince salonun Choiseul Sokağı'ndakine benzer biçimde döşenmiş olduğunu gördü. Konser akşamı evde gördüğü yargıcın arkadaşları burada da bir araya gelmişlerdi. Ama bu kez neşeli kahkahalar atıyor, sandalyelere ters oturuyor veya şöminede sırtlarını ısıtabiliyorlardı. Clarisse ilke olarak kadın konuk çağırıyordu. Dostları ona salonunda kadın eksik olduğunu söylediklerinde gülererek şöyle diyordu:

- Ah! Yoksa ben yeterli değil miyim?

Kadın burada Duveyrier'nin dinlenebileceği düzgün bir ev döşemişti ve konukları olduğu zaman onunla senli benli konuşmuyordu. Ama çağrı bitip herkesi gönderdikten sonra Duveyrier'nin tüm arkadaşları sıradan geçiyorlar, fazladan tiyatrocü veya ressam dostlarını da hoşnut ediyordu. Bu onun eski bir alışkanlığıydı: parasını yediği adamın arkasından biraz daha toplayabilmek. O salonda olanlardan yalnızca ikisi onunla yatmak istememişlerdi: başına bela alacağını düşünen Guelin ile hizmetçileri yeğleyen Trublot.

Tam o sırada hizmetçi içki dolaştırıyordu. Octave bir kadeh alırken arkadaşının kulağına eğildi:

- Hizmetçi hanımından daha iyi görünüyor.

- Bence her zaman öyle! dedi Trublot.

Clarisse öbekleri dolaşüyor, şaka ve kahkahalarıyla onları rahat ettirmeye çalışıyordu. Her gelen adam hemen bir sigara yaktığı için salon kısa sürede dumandan görünmez oldu. Kadın bir pencere açarken gülüyordu:

- Ah! Bu yaramaz erkekler!

Bachelard hiç vakit yitirmeden Mösyö Josserand'ı, hava almak bahanesiyle, bir pencere yanına oturttu. Sonra usta bir manevrayla Duveyrier'i oraya getirdi. Adam hemen konuya girdi. İki aile kutsal bir bağla birleşiyordu, kendisi bundan gurur duyuyordu. Sonra çeyiz parası konusunu açtı. Bachelard sözü eniştesine bırakmadı:

- Josserand'la ben tüm ayrıntıları konuşmak için zaten yarın size gelecektik. Mösyö Auguste'ün size danışmadan bir şeye karar vermediğini hepimiz biliriz. Çeyiz parası için şöyle bir ödeme biçimi düşünüyoruz...

Mösyö Josserand yerin dibine girdiğini duyumsadı. Gelmekle hata etmişti, yine onun iyi niyetini kötüye kullanıp başına bir iş saracaklardı. İçinde bir isyanla kayınbiraderinin sözünü kesti:

- Sonra konuşalım, burası yeri değil.

- Ama niçin, diye kibarca karşı çıktı Duveyrier. İnanın, buradan daha rahat konuşabileceğim yer bulunmaz. Siz ne diyordunuz, Mösyö Bachelard?

- Berthe'in çeyiz parası olarak elli bin frank vereceğiz. Ancak, bu para yirmi yıl vadeli bir çeyiz sigortası olarak duruyor. Mösyö Josserand kızı Berthe dört yaşındayken sigortayı başlatmış. Berthe bu paraya ancak üç yıl sonra kavuşabilecek.

- Ama...izin verin...

- Bırak bitireyim, enişte. Mösyö Duveyrier durumu çok iyi anlayacaktır. Genç çiftin hemen gerek duyacağı bu parayı üç yıl beklemlerine gönlümüz razı değil. Bu nedenle parayı onar bin franklık taksitlerle altı ayda bir ödemek istiyoruz. Vade geldiğinde biz paramızı

alırız.

Mösyö Josserand bakışlarını sokaktan ayıramıyordu. Yargıç derin bir düşünceye daldı; belki de karısı nedeniyle nefret ettiği bu Vabre ailesinin kazıklandığını görme fırsatı çıkmıştı. Sonunda kararını verdi:

- Tüm bunlar bana akılcı görünüyor. Asıl teşekkür etmesi gereken biziz. Günümüzde çeyiz parası ödeyen çok az aile çıkıyor.

- Ah! Bu çok ayıp, dedi dayı.

Sonunda üç adam el sıkıştılar ve perşembe günü sözleşme yapmak için noterde randevulaştılar. Mösyö Josserand salona döndüğünde yüzü o kadar beyazdı ki konuklar hasta olup olmadığını sordular. Gerçekten de kendini iyi hissetmiyordu ve kayınbiraderini beklemeden izin isteyip ayrıldı.

Pencere yakınında bir kanepeye uzanmış olan Guelin yerinden doğruldu.

- Ah rezil dayı!

Herşeyi duymuştu; yanına gelen Octave ve Trublot'ya olanları anlattı. Vabrelar beş kuruş alamayacaklardı. İki arkadaşı buna gülerken Guelin gülünç bir ciddilikle ekledi:

- Benim de yüz franka gereksinmem var. Dayıdan isteyeceğim; vermezse planını bozarım. Şampanyanın etkisiyle meclisin gürültüsü giderek artmış, Clarisse'in koyduğu görgü sınırları aşılmaya başlamıştı. Kadın kendisi de hafiften sarhoş olmuştu. Trublot bir ara Octave'a kadını işaret etti. Clarisse bir kapı arkasında, Midi bölgesinde taş yontucusu olarak çalıştıktan sonra Paris'e sanatçı olmak üzere yeni gelmiş olan iri yapılı genç bir adamın boynuna sarılmıştı. O sırada Duveyrier kapıyı açınca kadın kollarını çözdü ve doğal bir biçimde adamı onunla tanıştırdı. Duveyrier ona iş bulma sözü verdi. Guelin uzaktan fısıldadı:

- İş mi istiyor, geri zekalı? Bu evde kaldırılabileceğinden fazla iş bulacak.

Saat ikiye doğru üç genç ve dayı evden ayrıldılar. Dayı zil zurna sarhoştı. Onu bir arabaya koyup göndermek istediler, ama sessiz gecede hiçbir tekerlek sesi duyulmuyordu. Çaresiz kollarına girip onu yürütmeye başladılar. Ay yükselmiş, kaldırımlar bembeyaz olmuştu.

- Yahu dayı, biraz gayret et; kollarımız koptu!

Dayı yine duygusallaşmış, gözleri yaşarmıştı:

- Git burdan, Guelin! Enişteni bu durumda görmeni istemem.

Yeğeni ona sarhoş zampara diye söylenince yanıt vermeye çalıştı:

- Zampara değilim. İnsan kendinde saygı uyandırmalı. Ben kadınlara hep saygı duydum. Çek git Guelin; bu iki genç bana yardımcı olur.

- O zaman bana yüz frank verin, enişte. Kırımı ödemek zorundayım, yoksa kapı dışarı edecekler.

Bu beklenmedik istek karşısında Bachelard'ın sarhoşluğu o kadar arttı ki onu bir dükkanın duvarına yaslamak zorunda kaldılar.

- Ne? Yüz frank mı? Üstümü aramayın. Yalnızca bozuk param var. Guelin, sana para veririm gidip kötü yerlerde harcayın. Hayır! Senin ahlakını bozmak istemem. Annen ölürken seni bana emanet etti. Bakın, üstümü ararsanız bağırırım.

Adam gençlerin ahlakından daha söz edecekti ama Guelin öfkeyle bağırdı:

- Bana bak! Aileleri kazıklayacak yaşa gelmedim ben. Eğer ağzımı açarsam, bana yüz frank vermediğinize pişman ederim.

Dayı yeniden sağırlandı. Homurdanıp yere yığılmak istiyordu. Bir gaz lambasının aydınlatığı bu dar sokakta gölgeler duvarlarda boğuşuyordu. Guelin bir an durdu:

- Yetti artık! Özür dilerim, enişte, yukarda şemsiyemi unuttum.

Ve Guelin yine Clarisse'in evine girdi. Bachelard hâlâ sızlanıp yaşına saygı gösterilmesini istiyordu. Belediye binası önünde Octave ve Trublot buldukları bir arabaya onu çuval gibi yüklediler. Arabacıya:

- Enghien Sokağı. Paranızı almak için... onun üstünü ararsınız.

Perşembe günü Grammont Sokağı'ndaki Noter Renaudin'in huzurunda çeyiz sözleşmesi imzalandı. Notere gitmeden önce Josserandların evinde yine olay çıktı. Baba son bir vicdan kavgası veriyor, gitmek istemiyordu. Yine karısıyla kapıştılar, ailelerini birbirinin başına kaktılar. Her altı ayda bir on bin frankı nereden bulacaktı? Bu evlilik kendisini deli edecekti. Orada bulunan Bachelard Dayı, artık cebinden para vermekten kurtulmuş olmanın verdiği rahatlıkla, yeni sözler verip onları yatıştırmaya çalışıyordu. Kendisi sağken Berthe'i zor durumda bırakmayacaktı. Sabrı taşan baba ona kendisini gerçekten aptal mı sandığını sordu.

Ama noterde, Duveyrier'nin hazırladığı taslağa göre düzenlenmiş olan sözleşme okunduğunda, Mösyö Josserand biraz rahatladı. Sözleşmede çeyiz sigortasının adı geçmiyordu; ayrıca birinci on bin liranın ödenmesi nikahtan altı ay sonraydı. Biraz rahat soluk alabilirdi. Sözleşmenin okunmasını dikkatle dinleyen Auguste hoşnut olmadığını belli ediyordu; sonunda sigortanın sözleşmeye niçin yazılmadığını sorma cesaretini gösterdi. Herkes şaşırmişti: ne gereği vardı? Her şey gayet açıktı işte. İmzalar atılıp dışarı çıkıldığında Madam Duveyrier bir noktayı anlayamadığını söyledi: çeyiz sigortasından daha önce hiç söz edilmemişti, çeyiz parasını Bachelard Dayı ödemeyecek miydi? Madam Josserand saf bir tavırla, bu kadar küçük bir meblağ için kardeşini öne sürmeye gönlü razı olmadığını söyledi. Dayı zaten tüm mirasını Berthe'e bırakacaktı.

O günün akşamı bir araba Saturnin'i götürmeye geldi. Annesi onun nikah töreni için bir tehlike oluşturduğunu görüp önlem almak istemişti. Mösyö Josserand yüreği yanarak oğlunun Moulineaux Akıl Hastanesi'ne kapatılması için gerekli kâğıtları imzalamıştı. Hava kararırken arabayı avluya aldılar. Saturnin Berthe'in elini tutarak indirildi; onunla birlikte çiftliğe gideceğini sanıyordu. Fakat arabada yalnız kalınca çırpınmaya başladı. Arabanın kapısını zorladı, kanlı yumruklarıyla camları kırdı. Bu görünüme dayanamayan Mösyö Josserand, zavallının haykırıışlarına kulaklarını tıkayıp ağlayarak eve kaçtı.

Akşam yemeğinde adamın gözyaşları dinmemişti. Saturnin'in boş kalan sandalyesine bakıp ağlamayı sürdürünce karısının sabrı taşı.

- Yeter artık, beyefendi! Kızınızın nikahını cenaze törenine mi çevireceksiniz? İşte en kutsal saydığım babamın mezarı üzerine ant içiyorum ki dayı on bin frankı ödeyecek. Noterden çıkarken bana yemin etti.

Mösyö Josserand yanıt bile vermedi. O geceyi yine çizgi roman doldurmakla geçirdi. Sabaha kadar iki bin sayfa yazıp altı frank kazanacaktı. Arada bir başını kaldırıp alışkanlıkla Saturnin'in odasından ses gelip gelmediğini dinliyordu. Sonra Berthe'i düşündükçe yazma gücü artıyordu. Zavallı küçük, belki bu altı frankla gelinlik buketine biraz daha fazla çiçek koydurabilirdi.

8

Resmi nikah belediye sarayında perşembe günü yapılmıştı. Cumartesi sabahı on birde Saint-Roch Kilisesi'nde dini nikah yapılacaktı. O sabah saat ondan beri bayanlar Josserandların salonunda bekliyorlardı. Madam Juzeur, Madam Dambreville ve Madam Duveyrier şık giysileriyle ortada alçak sesle konuşurken, yandaki odada Madam Josserand Berthe'i giydirmeye çalışıyordu. Ona yardım eden hizmetçiyle gelinin iki nedimesi Hortense ve Campardonların kızı Angele vardı. Madam Duveyrier anlatıyordu:

- Önce biraz çekiniyorduk doğrusu... Yok hayır, aile çok iyi. Ama kardeşim Auguste'den biraz çekiniyorduk. Ne de olsa annemizin baskısı altında yetiştii. Her şeyi düşünmek gerek, değil mi?

- Kuşkusuz, dedi Madam Juzeur. Yalnızca kızla değil anasıyla da evlenilmiş oluyor. Anne

işe fazla karışınca da sorunlar çıkıyor.

- Yanılıyorsunuz, dedi Madam Dambreville. Annesi kızından kurtulmuş olmaktan çok mutlu. Onun tek derdi salı günkü çağrılar. Üstelik bir kurbanlığı daha var.

O sırada Valerie açık yakalı, kırmızı bir giysiyle geldi. Geç kalmış olma korkusuyla hızlı çıkmış, soluk soluğa kalmıştı. Görümcesinin yanına geldi:

- Theophile'in giyinmesi bitmedi. Bu sabah hizmetçiyi kovduğum için kravatını bulamıyor. Ben de bırakıp geldim.

- Sağlık konusu da önemli, diye sürdürdü Madam Dambreville.

- Doğru, dedi Madam Duveyrier. Doktor Juillerat'dan soruşturduk, genç kızın sağlığı mükemmelmiş; annesi de meşe ağacı gibi. Karar vermemizde bu büyük rol oynadı, çünkü ikide bir hastalanan ana ve babalar yüzünden insanın huzuru kalmıyor.

- Hele bir de hiç miras bırakmıyorlarsa, diye ekledi Madam Juzeur.

Valerie henüz soluk alamamış, konuyu bilmiyordu:

- Ne? Neden söz ediyorsunuz?

O sırada gelin odasının kapısı açıldı ve Hortense çıktı. O da beyazlar giyinmişti, ama giysi onu yaşlı ve sarı benizli gösteriyordu. Beş dakikadır aradıkları gelinin buketini salondan alıp yine içeri girdi. Madam Dambreville sözlerini bağladı:

- Ne yaparsınız? İnsan hiçbir zaman tam istediği evliliği yapamıyor. En iyisi, evlendiğinle anlaşip işi yürütmek.

Sonunda Angele ve Hortense kapıyı ardına kadar açtılar ve Berthe görüldü. Beyaz ipek gelinliği, beyaz tacı, beyaz buketi ve yerleri süpüren etekleriyle salona girdi. Bu beyazlık içinde sarı saçları, gülen gözleri ve şimdiden çok şey bilen kız ağzıyla pek güzel olmuştu.

- Ah! Harika! diye haykırdı bayanlar.

Hepsi onu kucakladı, ama bu gelinlik harcamasının nasıl karşılandığını bilen pek azdı. Tören için iki bin, tuvalet için beş yüz, yemek ve balo için bin beşyüz frank gerekiyordu ve daha düne kadar Madam Josserand bu parayı bulabilmek için kıvranıyordu. Sonunda Berthe'in Saturnin'in doktoruna gitmesine karar verdiler. Çocuğa halalarından biri üç bin franklık bir miras bırakmıştı. Berthe gezdirmek bahanesiyle doktordan izin alıp kardeşini hastaneden çıkardı ve notere götürdü. Zavallının durumunu bilmeyen noterin önünde Saturnin'e imza attırıldı ve Berthe'in okşamarlarıyla yine hastaneye götürüldü. İşte bayanları şaşırtan bu pahalı gelinliğin gizi buydu.

Madam Josserand kendisini daha tombul gösteren mor bir giysi giymiş, bir yandan da kocasına söyleniyor, Hortense'a bağılıyor ve Berthe'in oturmasını yasaklıyordu.

- Dikkat et! çiçeklerini ezeceksin!

- Telaşlanmayın, dedi Madam Duveyrier, zamanımız var. Auguste bizi almaya gelecek.

Herkes salonda beklerken kapı büyük bir gürültüyle açıldı. İçeri giren Theophile'in giysisi dağınık, kravatı çarpık bağlıydı. Bakımsız dişleri ve kılsız yüzünde mosmor bir anlatımla içeri girdi.

Yüzü öfkeden titriyordu. Ablası şaşırp onun yanına geldi:

- Neyin var?

Neyim mi var? Ben... ben...

Bir öksürük nöbeti sözünü kesti; orada bir dakika kadar öksürüp mendiline tükürerek kıvrandı. Valerie bir önseziyle ayağa kalkmış ona bakıyordu. Sonunda adam çevresindeki hanımlara aldırmandan karısının üzerine yürüdü:

- Ne olduğunu söyleyeyim: Kravatımı ararken çekmecelerden birinde bir mektup buldum...

Adamın parmakları arasındaki kâğıt parçasını gören Valerie sapsarı oldu. Ama hemen durumu değerlendirip bir rezalet çıkmasını önlemek için Berthe'in boşalttığı odaya doğru yöneldi:

- Eğer birileri saçmalamaya başlayacaksa, ben giderim daha iyi.

Theophile kendisini susturmak isteyen Madam Duveyrier'yi dinlemedi:

- Bırak beni! Onun ne olduğunu söyleyeceğim. Bu kez elimde kanıt var! Ah hayır! Artık beni aldatamayacak!

Kız kardeşi onu kolundan tutmuş, sarsıyordu.

- Sus! Nerede olduğunu görmüyor musun? Şimdi sırası değil, tamam mı?

- Sıra falan dinlemem! Başkaları duyarsa duysun. Bu onlara da ders olur!

Adam gücü kesilip bir sandalyeye çökerken gözlerinden yaşlar akıyordu. Hanımlar anlamamış gibi kibarca uzaklaştılar. Madam Josserand nikaha gölge düşürebilecek bu rezaleti önleyebilmek amacıyla koşup Valerie'nin yanına gitti. Berthe hiçbir şey duymamış gibi aynanın karşısında tacını düzeltiyordu.

Madam Duveyrier alçak sesle kardeşini sorguluyordu. Madam Josserand gelip onun kulağına bir şeyler fısıldayıp yine içeri girdi. Gidip gelen diplomatik notalardan anlaşıldığı kadarıyla Theophile Octave'ı suçluyordu; kiliseye gelirse o adamı tokatlayacağını söylüyordu. Daha dün Saint-Roch Kilisesi merdivenlerinde onu karısıyla gördüğünü, o zaman pek tanımadığını ama şimdi emin olduğunu anlatıyordu. Hanımefendi bayan arkadaşlarıyla öğle yemekleri uyduruyor veya dua etme bahanesiyle kiliseye gidip arka kapıda aşığıyla buluşuyordu. Fakat Octave'ın adını duyan Valerie gülümsedi; hemen haklı biri gibi, bu mektubun Octave'dan olmadığını gidip ona kanıtlayacağını söylüyordu. Madam Josserand onu dikkatle dinliyordu, deneyimli bakışlarını kadının gözlerine dikmişti. Theophile'i yatıştıracak her çareye razıydı. Sonunda Valerie'ye şunu önerdi:

- Bırakın ben halledeyim. Siz sesinizi çıkarmayacaksınız. Madem Mösyö Mouret'den kuşkuluyor, öyle olsun. Kilise merdivenlerinde Mösyö Mouret ile görülmek suç değil. Asıl önemli olan mektup. Octave'dan kuşkulayıp sonra genç adamın el yazısını gördüğünde siz kazanırsınız. Sakın benim söyleyeceklerime karşı çıkmayın. Böyle bir günümüzü berbat etmenize izin veremem.

Madam Josserand Valerie'yi salona getirdiğinde Theophile kız kardeşine anlatıyordu:

- Senin hatırın için, madem ki düğünü berbat etmememi istiyorsun, onun suratını burada dağıtmayacağım. Ama kilisede ne olur bilemem. Bu soytarı karşıma çıkarsa temizlerim.

O sırada Auguste siyah smokiniyle ve üç gündür geçmeyen baş ağrısının etkisiyle sol gözü kapanmış olarak, babası ve eniştesiyle birlikte nişanlısını almaya geldi. Bir kargaşa oldu, çünkü geç kalınmıştı. Bir süre, kol düğmelerini arayan Mösyö Josserand'ı beklediler. Sonunda adam özür dileyerek geldi ve Berthe'i kolundan tutup ön safa geçti. Arkasından Auguste ve Madam Josserand yerlerini aldılar. Böylece tüm kabile saygın bir sessizlik içinde apartman merdivenlerinden aşağı inmeye başladı. Duveyrier'nin yanına düşen Theophile tartışmasını sürdürerek bu sessizliği bozuyordu. Onların önünde Valerie kendini toplamış, Madam Juzeur'ün öğütlerini dinleyerek iniyordu.

Arabalara doluştular. Tüm apartman hizmetlileri ve diğer kiracılar onları izlemeye çıkmışlardı. Maire Pichon kucağında Lilitte'le inmişti; gelini gözleri yaşlı olarak seyrediyordu. Mösyö Gourd yalnızca ikinci kattaki yazarın çıkmadığına dikkat çekerek, başkalarından farklı olmayı burada da sürdürdüklerini söylüyordu.

Saint-Roch Kilisesi'nin büyük kapısı ardına kadar açılmış, merdivenlere kırmızı bir halı serilmişti. Bu yağmurlu kış sabahında hava soğuktu. İçerde kabile sıralar arasında yürüyerek, mumlarla aydınlatılmış mihraba doğru ilerledi. Uzun kablolarla asılı kristal avizeler ve pencere kenarlarındaki kalorifer radyatörleriyle oldukça modern ve zengin bir kiliseydi. Auguste Berthe'in yanındaki koltuğa yerleşirken Madam Josserand ona soruyordu:

- Yüzükleri unutmadınız, değil mi?

Adam telaşa kapıldı, ceplerini aramaya başladı ve bulunca ferahladı. Kadın onun yanıtını dinlemeden kalabalığı süzüyordu. Sağdıç olarak görevli olan Trublot ve Guelin, gelinin tanıkları olarak Bachelard ve Campardon, damadın tanıkları olarak da Duveyrier ve Doktor Juillerat yerlerini almışlardı. Kadın bütün bu konukları orada görmekten mutluydu, ama

gözleri Octave'ı arıyordu. Sonunda genç adamı kapıda Madam Hedouin'e yol açarken gördü. Hemen Octave'ı alıp bir sütunun arkasına götürdü ve hızlı bir biçimde olanları anlattı. Genç adam durumun ciddiliğini anlayamadan şaşkın bakışlarla onu dinliyordu. Ama sonunda razı olup başını olur der gibi salladı.

Madam Josserand yerine otururken Valerie'nin kulağına fısıldadı:

- Tamam.

Org çalmaya başladı. Çocuk korosu ilahi söylüyordu. Rahip Mauduit tanıdığı bu iki genci evlendirme onurunu üzerine almıştı. Konukları gülümseyerek selamlıyordu. Koro Veni Creator ilahisine başlamıştı ki Theophile o anda Octave'ı gördü. Adam, kız kardeşinin engellemesine karşı yerinden fırladı:

- Hayır, onu burada görmeye katlanamam!

Adam, aileyi temsil etmek üzere Duveyrier'yi de kendisiyle gelmeye zorluyordu. Başlar o yana çevrildi.

Sabah tokat atmaktan söz eden Theophile, Octave'ın karşısına gelince biraz durakladı; ne söyleyeceğini bilemeden ayak parmakları üzerinde dikiliyordu. Sonunda:

- Bayım, dedi, dün sizi karımla gördüm.

O sırada ilahi bitip sesi kilisede yankılanınca Theophile telaşa kapıldı. Zaten Duveyrier bunun burada ne kadar uygunsuz düştüğünü söyleyerek onu çekiştiriyordu. Mihrap önünde tören başlamak üzereydi. Rahip gelinle damada kısa bir öğüt konuşması yaptıktan sonra yüzükleri kutsamak için eline aldı.

- Benedic, Domine Deus Master...

Theophile cesaret bulup yüksek sesle yineledi:

- Bayım, sizi dün bu kilisede karımla gördüm.

Octave şaşırmıştı, ama Madam Josserand'ın pek anlayamadığı uyarısını anımsayıp rolünü oynadı.

- Evet, dün Madam Vabre'la burada karşılaştım ve arkadaşım Campardon'un yapmakta olduğu onarımı görmek için içerde biraz dolaştık.

- İtiraf ediyorsunuz demek, diye öfkeleni Theophile.

Duveyrier onun omzuna vurup yatıştırmak istedi. Çocuk korosunun sesi kilisede yükseldi:

- Amin.

- Peki bu mektubu da tanıyor musunuz?

Theophile elindeki kâğıdı Octave'a uzatıyordu. Yargıç onu kolundan tuttu:

- Yahu bırak! Yeri değil şimdi. Biraz mantıklı ol.

Octave mektubu açtı. Konuklar soluklarını tutarak izliyorlardı.

Fısıldaşmalar çoğalıyor, kimse töreni izlemiyordu. Rahibin önünde duran Berthe bile bir ara kafasını çevirip baktı. Theophile'le Octave'ın görünümü karşısında o da töreni unutup kulağını dikti.

Bu arada Octave mektubu yüksek sesle okuyordu:

- "Sevgilim, dün ne kadar mutlu olduk. Salıya, Saints-Anges Kilisesi'nde buluşalım."

Rahip o arada damattan bir "evet" yanıtı almış ve geline dönmüştü:

- Bay Auguste Vabre'ı kocalığa almayı ve Tanrının buyurduğu biçimde ona her şeyde bağlı olmayı kabul ediyor musunuz?

Berthe'in aklı arkadaki olaydaydı ve her an bir tokat sesi bekliyordu. Uzun bir sessizlik oldu.

Sonra Berthe kendisinden yanıt beklendiğini anlayarak toparlandı:

- Evet, evet.

Rahip Mauduit kızın dalgınlığına önce şaşırdı, sonra onun baktığı yöne kafasını çevirince kilisenin gerisinde alışık olmadığı bir şeyler olduğunu anladı. O andan başlayarak rahibin yönetimi de aksamaya başladı. Artık herkes olayı biliyordu. Bayanlar soluklarını tutmuş, Octave'ın tepkisini bekliyorlardı. Erkekler bıyık altından gülüp neşeleniyorlardı. Madam

Josserand işaretle Madam Duveyrier'ye endişelenmemesini bildiriyordu. Yalnızca Valerie nikah törenini çok duygulanmış gibi dikkatle izliyordu.

Octave mektubu kocaya geri uzattı:

- Bir şey anlamıyorum, bayım. Bu yazı benim değil. İşte siz de bakın.

Genç adam mağazada kullandığı cep defterini çıkarmış, Theophile'e gösteriyordu. Adam şaşırdı:

- Benim değil de ne demek? Benimle alay mı ediyorsunuz? Bu sizin yazınız olmalı.

Rahip, Berthe'in sol elini kutsaması gerekirken, şaşırp sağ elini tuttu:

- In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.

- Amin.

Ama rezalet önlenmişti. Duveyrier defteri inceleyip mektubun Octave'dan olmadığını Theophile'e kanıtlamıştı. Bu sonuç konuklar için bir düş kırıklığı oldu; içlerini çekip töreni izlemeye döndüklerinde Berthe ve Auguste Tanrı'nın önünde karı koca olmuşlardı.

Mösyö Josserand çok duygulanmış, titreyen sesiyle yaşlı Mösyö Vabre'a döndü:

- Ne kadar yakıştılar birbirlerine, değil mi?

Ama yaşlı adam onu dinlemiyor, törenin başından beri mihraptaki mumları sayıyor, her defasında şaşırp yeniden başlıyordu.

Koro yeni bir ilahiye başladı. Trublot ve Guelin ayrıntıları öğrenmek için hemen Octave'ın yanına geldiler. Rahibin duaları arasında üç genç sütunların arkasında gülüşüyorlardı. Theophile yerinde duramıyor, mektup sahibinin Octave olmayışını anlayamadığı için, ikide bir Duveyrier'yi konuşturmaya çalışıyordu. Konuklar onun davranışlarını göz ucuyla izlemeyi sürdürüyorlardı. Rahip Mauduit Pater duasından sonra mihraptan inip yeni evlileri son bir kez kutsadı. Madam Josserand Valerie'ye dönerek fısıldadı:

- Sakın bir itirafta bulunmayın.

Daha sonra imzaların atılması için kutsal eşyaların bulunduğu salona geçildi. Kendi çalışmalarını bayanlara göstermek için uzaklaşmış olan Campardon özür dileyerek yerini aldı ve imzasını attı. Sonra yanı başındaki Hortense'a döndü:

- Eh, matmazel! Artık sıra sizde.

Ama Hortense'ın dudaklarını ısırıldığını görüp pişman oldu. Genç kız o akşamki baloda Verdier'den kesin kararını verip, metresini veya kendisini seçmesini isteyecekti. Bu nedenle dalgın bir sesle mimarı yanıtladı:

- Benim zamanım var. Ne zaman istersem evlenirim.

O sırada kardeşi Leon'u gördü; genç adam her zamanki gibi gecikmişti.

- Ah ne iyi! Beyefendi şimdi mi geliyorlar? Kız kardeşi evlenirken insan böyle mi yapar? Seni Madam Dambreville ile bekliyorduk.

Genç adam soğuk bir sesle yanıtladı:

- Madam Dambreville canı nasıl isterse öyle yapar; ben de elimden geleni yapıyorum.

Genç adamın yaşlı metresiyle arası bozuktur. Kadının, onu evlendirmek yerine, kendisine ayırdığını düşünüyor ve iyi bir evlilik yapma umuduyla girdiği bu uzun süren ilişkiden sıkılıyordu. İki haftadır sözünü tutması için kadını sıkıştırıyordu. Geç yaşta bu genç adama aşık olan Madam Dambreville üzüntüsünden durumu Madam Josserand'a açmış ve oğlunun kaprislerinden yakınmıştı. Annesi bu nedenle oğluna, geç geldiği için çıkıştı. Leon annesine bakanlıkta önemli bir konferans hazırlığı olduğu bahanesini söylüyordu ki Madam Dambreville araya girdi:

- Oysa bir nikah töreni o kadar kısa sürer ki!

Yaptığı yanlış geç anladı. Leon ona gözlerini dikip yanıtladı:

- Her zaman değil!

Genç adam gidip Berthe'i kucakladı, yeni eniştesinin elini sıktı. Madam Dambreville ağlamaklı olmuştu.

Bütün konuklar yeni evlileri kutlamak için sıraya girdiler. Madam Josserand bu kadar

kalabalık olmasına şaşıyordu. Ama Bachelard Dayı kimsenin tanımadığı kahve ve genelev arkadaşlarını getirmişti. Kadınlar ve genç kızlar şişman erkeklerin arasında itilip kakılıyordu. Kutlamalar sırasında Theophile'in öyküsü yayılmayı sürdürüyordu. Olayı öğrenen Madam Hedouin iffeti sağlık gibi gören bir kadının şaşkınlığıyla Valerie'ye bakıyordu. Rahip Mauduit de, merakı giderilmiş olacak ki, eski neşesini bulmuş, sürüsünün gizli günahlarını bağışlayıcı bir sevecenlikle çevresine bakınıyordu. Bir kıyıda bekleyen Guelin arkadaşlarına dün Duveyrier'nin Clarisse'i iş üzerinde yakalamasına ramak kaldığını anlatıyordu. Bu yüzden Clarisse dostuna iyi davranmaya başlamıştı.

Sonunda kalabalık dağıldı, aile ve yakın akrabalar kaldı. Rahip Theophile'i bir yana çekmiş öğüt verirken, Madam Juzeur de Valerie'yle konuşuyordu. Dışarda Trublot ve Guelin bayanları arabalara yerleştirmeye çalışırken Madam Josserand, bu günün keyfini tadabilmek için, en son binmekte diretiyordu.

Akşam Louvre Otelinde verilen yemek yine Theophile'in serüveni nedeniyle tatsız oldu. Kadınlar bir saplantı gibi bunu konuşuyorlar, kocanın mektubu bulmak için ertesi günü beklemesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. Bereket masada yalnızca iki ailenin yakınları bulunuyordu. Josserandların çekinerek çağırdıkları Bachelard Dayı kadehini kaldırıp bir söylev çekmek istedi. İyice sarhoş bir sesle "Duyduğum mutluluktan çok mutluyum", gibisinden saçma bir iki sözden sonra yerine oturdu. Auguste ve Berthe bu yorucu günün sonunda, yan yana olmaktan şaşkınmış gibi, bazen birbirine bakıyorlar, sonra nikahı anımsayıp utangaç bir tavırla başlarını tabaklarına eğiyorlardı.

Balo için iki yüz davetiye gönderilmişti. Saat dokuz buçuktan sonra konuklar gelmeye başladılar. Kırmızı salonda üç büyük kristal avize gözleri kamaştırıyordu. Duvar önündeki bir sıra sandalye dışında salon boşaltılmış, şömine önünde orkestraya bir yer hazırlanmıştı. Yandaki iki küçük oda iki ailenin dinlenmesi için ayrılmıştı.

Madam Josserand ve Madam Duveyrier ilk konukları karşılarken, sabahtan beri yakından izlenen Theophile ortalığı karıştırdı. Campardon Valerie'yi dansa kaldırdığında kadın bir kahkaha atınca kocası buna dayanamadı:

- Gülüyorsunuz ha! Söyleyin bana, bu mektup kimden? Herhalde bir göndereni var, değil mi?

Tüm öğleden sonra bu konuyu kafasında kurcalamıştı. Eğer mektup Octave'dan değilse, başka birinden olmalıydı ve onun adını öğrenmek istiyordu. Valerie yanıt vermeden uzaklaşmak istediğinde kocası onu kolundan yakalayıp acımasızca büktü. Sabırsız bir çocuk gibi yineliyordu:

- Söyle, kim o? Yoksa kolunu kırarım.

Genç kadın korku içinde bir çığlık attı. Yüzü bembeyaz olmuştu. Campardon kadının üzerine yığıldığını duyumsayınca yine bunalım geçirmekte olduğunu anladı. Hızlı bir hareketle onu yandaki odaya götürdü, peşinden gelen kadınların yardımıyla bir kanepeye uzattı. Mimar dışarı çıkarken Madam Juzeur ve Madam Dambreville Valerie'nin korsesini gevşetiyorlardı.

Bu kısa şiddet sahnesini salonda yalnızca üç dört kişi görebilmişti. Madam Duveyrier ve Madam Josserand konukları kabul etmeyi sürdürüyorlardı. Salonda nezaket sözleri ve gülüşmeler yükselmeye başlamıştı. Ciddi yüzlü anne ve babalar, sıksa kızlar, makyajlı genç kadınların gerisinde bir keman inliyordu.

Yalnız kalan Theophile Octave'ın yanına geldi:

- Bayım, sizden özür dilerim. Benim yerimde kim olsa sizden kuşkulanırdı değil mi? Ama hatamı kabul ettiğimi göstermek için elinizi sıkmak istiyorum.

Octave'ın elini bırakmayıp onu bir yana çekerken konuşmasını sürdürdü:

- Ah bayım, durumu bir bilerseniz...

Karısını anlatıyordu. Genç kızken sağlığı iyi değildi, ama evlenirse düzeleceği söyleniyordu. Babasının havasız dükkanında çalışırken Theophile onu her görüşünde

sevimli, hüznü ve söz dinler davranırdı.

- Ama evlilik onun sağığını düzeltmedi, bayım, üstelik daha da çekilmez oldu. Birkaç hafta içinde geçimsizlik başladı. Bir hiç yüzünden tartışıyor, güldüğü bir sırada hiç nedensiz ağlamaya başlıyordu. Bir sürü ipe sapa gelmez düşünceler, kaprisler... Kısacası, evim bir cehenneme döndü.

- Bu çok tuhaf, dedi Octave bir şeyler söylemiş olmak için.

Sonra adam karısının kötü huyu dediği özelliğine geldi. İki kez kendisini aldattığından kuşulanmış, ama dürüst bir adam olduğu için kabul etmek istememişti. Bu kez elinde kanıt vardı; bunu göz ardı edemezdi, değil mi? Titreyen parmaklarıyla cebindeki mektubu arıyordu.

- Bunu para için yapıyor olsa bir derece anlardım. Ama para almıyor, alsaydı anlardım. Söyleyin bana, bu kadının nesi var? Evde ona her şeyi veriyorum, bir eksiği yok. Ben anlayamıyorum, anlayan beri gelsin.

Bu açıklamalardan rahatsız olan Octave bir yolunu bulup kurtulmayı düşünürken mırıldanıyordu.

- Çok tuhaf... çok tuhaf.

Ama kuşkunun kemirdiği talihsiz koca onu bırakmıyordu. O sırada Madam Juzeur salona gelip Madam Josserand'ın kulağına eğildi. Kadın onu dinledikten sonra konukları bırakıp içeri koştu. Octave Theophile'e döndü:

- Herhalde karınızın bunalımı ciddi olmalı.

- Aldırmayın ona! Buna hoşnut olmuştur, çünkü bunalım gelince herkes ondan yana çıkıyor. Benim sağığım da ondan iyi değil, ama ben onu hiç aldatmadım.

Madam Josserand geri gelmiyordu. Kadınların anlattığına göre Valerie korkunç ağrılar içinde kasılıyordu. Onu tutmak için birkaç erkek gerekiyordu, ama yarı çıplak olduğu için Trublot ve Guelin'in yardım önerisi geri çevrildi. Orkestra bir kadril havası çalmaya başlayınca Duveyrier dansı Berthe ile açtı. Görenek gereği Madam Josserand'ı arayan Auguste onu bulamayınca Hortense'ı dansa kaldırdı. Valerie'nin bunalımı genç evlilerden saklanıyordu. Dans havayı canlandırdı, kristal avizelerin ışığında kahkahalar yeniden yükseldi. Kemanlar bir polkaya başlayınca konuklar el ele tutuşup salonu dolanmaya başladılar. O sırada Madam Josserand telaşla salona girdi:

- Doktor Juillerat nerede? Onu bulun!

Doktor da çağırılmıştı, ama ortalıkta görünmüyordu. Kadın bunun üzerine sabahtan beri içinde biriktirdiği öfkesini yenemeyerek patladı. Octave ve Campardon'un önünde sözlerini esirgemiyordu.

- Artık burama kadar geldi. Bu herifin boynuzlanma öyküsü bitmek bilmiyor ki!

Kadın gözleriyle Hortense'ı arıyordu. Sonunda onu, sırtı dönük bir beyle kapıya yakın bir yerde konuşurken gördü. Bu adam Verdier idi. Bu görünüm onu daha da öfkelendirdi. Sert bir sesle kızını çağırıp, böyle durumlarda annesine yardımcı olması gerektiğini anımsattı. Kızın yüzü gülüyordu, çünkü Verdier iki ay sonra haziranda evleneceklerini söylemişti.

- Bana masal anlatma! diye bağırdı annesi.

- İnan bana, anne... Şimdiden, o kadını alıştırmak için, haftada üç gün evine uğramıyormuş. İki hafta sonra hiç görüşmeyeceklermiş. O zaman artık hep benimle olacak.

- Yeter! Sizin romanınızı dinlemekten kafam şişti. Hemen kapıya gidip Doktor Juillerat'ı bekle, gelir gelmez onu yanıma gönder. Ayrıca, kardeşine bundan tek sözcük etme!

Hortense'in karşılık vermesini beklemeden yandaki odaya girdi. Orkestra şimdi valse başlamıştı. Berthe kocasının küçük bir kuzeniyle dans ediyor, yeni akrabalarıyla sırayla dans etme görevini yerine getiriyordu. Madam Duveyrier, iğrenmesine karşın Bachelard Dayı'dan kaçmamış, onun soluğuna katlanarak dans ediyordu. Sıcaklık artınca mendilleriyle alınlarını silen beyler büfenin önüne yığılmaya başlamıştı. Küçük kızlar kendi

aralarında dans ederken, bir köşede oturan analar dalgın gözlerle kızlarının evleneceği günü düşünüyorlardı. Herkes iki babayı, Josserand ile Vabre'ı kutluyordu; bu ikisi artık hiç ayrılmıyorlardı, ama tek sözcük konuştukları yoktu.

Mimar Campardon hiçbir dansı kaçırmıyor, ama Valerie'nin durumunu da merak ediyordu. Bir ara kızı Angele'i gönderip haber almak istedi. On dört yaşındaki meraklı kız sabahtan beri, fısıltılara konu olan Valerie'nin peşinden ayrılmıyordu, babasının izniyle yandaki odaya girebilmekten mutluydu. Kızı geri gelmeyince mimar gidip kapıdan bakmak zorunda kaldı. Angele kanepenin önünde dikilmiş, vücudu kasılan ve gevşemiş korsesinden göğüsleri fırlamış olan kadını seyrediyordu. Hanımlar bağırarak onun bakmasına itiraz edince çıkmak zorunda kaldı. Kapının önündekilere başını iki yana sallayarak mırıldandı:

- Durumu hiç iyi değil, dört kişi onu zor tutuyor. Bir kadının kendini incitmeden böyle kasılması için yapısı ne kadar sağlam olmalı!

Kapı önünde küçük bir topluluk birikmiş, en ufak gelişmeyi izliyordu. Bazen hanımlar danslarına ara verip yeni durumu öğrenmeye geliyor ve sonra erkeklere anlatıyorlardı. Bir köşede bırakılmış olan Theophile kendisiyle alay edildiğini, buna katlanamayacağını söyleyip duruyordu.

O sırada, Doktor Juillerat peşinde Hortense ile salonu geçip hızla odaya girdi. Madam Duveyrier onları izliyordu. Doktor girdiği sırada Madam Josserand yanında Madam Dambreville ile odadan çıktı. Kadının öfkesi artmıştı; Valerie'nin kafasından iki sürahi su boşalttığı halde bunalım geçmek bilmiyordu. Bu durumda salonu dolaşıp, varlığıyla dedikoduları susturmayı denemek istiyordu. Ama o kadar sinirli yürüyor, o kadar zoraki gülümsüyordu ki herkesin merakı daha da artıyordu.

Madam Dambreville onun peşinden ayrılmıyordu. Sabahtan beri fırsat buldukça Leon'dan yakınıyor, oğluyla ilişkisini canlandırmak için anasından yardım istiyordu. Uzakta uzun boylu bir kızla konuşan Leon'u gösterirken sesi ağlamaklıydı:

- Beni bırakmak istiyor. Ona kızın lütfen, böyle yapması doğru değil.

- Leon, buraya gel! diye çağırdı Madam Josserand.

Oğlu yanına gelince kibarlığı bir yana bırakıp ona çıkıştı:

- Hanıma niçin kötü davranıyorsun? O senin iyiliğini istiyor. Aranızda konuşup anlaşın, somurtmak bir işe yaramaz.

Onları şaşkın bir biçimde başbaşa bırakıp gitti. Madam Dambreville Leon'un koluna girip onu bir köşeye çekti. Daha sonra balodan kol kola ve barışık ayrıldılar. Kadın onu güzde evlendireceğine ant içmişti.

Bir ara Madam Josserand çok duygulandı. Kızı Berthe, herkesle dans etmekten kolları kopmuş ve soluğu kesilmiş bir durumda annesinin karşısına çıktı. Giysisi artık buruş buruş olmuş kızını gören anne onu kucakladı, karmaşık duygular içinde ağladı:

- Ah kızım, güzel kızım! Bir tanem!

Kızının yanaklarına kocaman iki öpücük konduruyordu ki Berthe sordu:

- Valerie nasıl?

Madam Josserand hemen sirke gibi acılaştı. Demek Berthe de olanları biliyordu! Herhalde yeni kocası dışında herkes biliyor olmalıydı. Madam Josserand damadını yaşlı bir kadına büfede yardımcı olmaya çalışırken gördü. Birisini görevlendirip olayı ona anlattırmaya karar verdi, çünkü damadının herkesten geride, aptal bir duruma düşmesini istemiyordu.

- Demek ki felaketi gizlemek için boşuna uğraşıyormuşum! dedi kadın. Madem öyle, ne halleri varsa görsünler. Seni gülünç duruma düşürmelerini istemiyordum.

Orkestra coşturdukça çiftlerin sarılmaları daha da serbest olmuştu. Garsonlar içecek dolaştırıyordu. Bir kanepede yorgunluktan bitkin düşen iki küçük kız birbirine sarılmış uyuyorlardı. Yaşlı Mösyö Vabre gürültü arasında dünürüne büyük yapıtını anlatmaya karar vermişti; on beş gündür aynı adı taşıyan iki ressamın yapıtlarını ayırt etmekte büyük zorluk çekiyordu. Bir öbeğin ortasında Duveyrier, Comedie-Française

sahnesinde toplumu eleştiren bir oyuna izin verdiği için İmparatora kızılıyordu. Bu sırada Campardon yanlarına geldi:

- Durumu şimdi iyi. Artık girilebilir.

Cesur birkaç erkek odaya sokuldular. Valerie hâlâ yatıyordu, ama bunalım geçmişti. Kadınlar ayıp olmasın diye onun göğsünü bir peçeteyle örtmüşlerdi. Pencere önünde Madam Duveyrier doktorun açıklamalarını dinliyordu; bunalım geldiğinde sıcak havluyla boynunu silmeleri iyi olurdu. Hasta kadın o sırada Octave'ın ötekilerle birlikte girdiğini görünce bir baş işaretiyle onu yanına çağırdı. Genç adam, doktorun da üstelemesi üzerine kadının yanına iliştiğinde önce kopuk ve anlamsız sözler duydu. Kadın korkudan titriyor, onu aşığı sanarak kendisini saklaması için yalvarıyordu. Böylece genç adam, bir saat önce kocanın itiraflarından sonra şimdi de karısının itiraflarını dinlemek zorunda kaldı. Biraz sonra Valerie kendine geldi, Octave'ı tanıdı ve yaşlı gözlerle, yalana ortak olup, onu kurtardığı için teşekkür etti. Octave bu sırada üç ay önce, acemi gibi yararlanmak istediği diğer bunalımı anımsadı. Şimdi onun sırdaşı olmuş, her şeyini öğrenmişti. Belki de bu daha iyiydi.

O ana kadar kapıda dolanmakta olan Theophile içeri girmek istedi. Diğer erkekler girdiğine göre o niçin giremeyecekti? Ama bu istek bir paniğe yol açtı. Onun sesini duyan Valerie titremeye başlayınca, yeni bir bunalımın gelmekte olduğunu gören hanımlar kocasını dışarı ittiler. Adam direniyordu:

- Ona yalnızca adını soracağım... Bana adını söyleyin.

Oradan geçmekte olan Madam Josserand bu sözleri duyunca patladı. Theophile'i içeri alıp ona bağırdı:

- Bana bakın! Rahat duracak mısınız siz? Sabahtan beri huzurumuzu kaçıyorsunuz. Siz görgüsüzün birisiniz, bayım. Evet, öyle. Bir nikah günü böyle şeyler yapılmaz.

- Ama, bayan, izin verin... Bu sizi ilgilendirmez.

- Ne demek beni ilgilendirmez? Ben artık sizin ailenizdenim, bayım. Bu soytarılığın hoşuma gittiğini mi sanıyorsunuz? Ah! Kızıma iyi bir düşün gösterdiniz! Tek sözcükle söyleyeyim; görgüsüz!

Adam şaşırıldı; çevresine bakınıp destek arıyordu. Ama tüm hanımların çatık kaşları kendisine karşı olduklarını anlatıyordu. Kız kardeşi bile ona surat asıyordu. Biraz daha konuşmak isteyince genel bir protestoyla karşılaştı. Fazla oluyordu artık! Böyle bir günde kendini tutmalıydı.

Bu sözler onun ağzını kapattı. O kadar şaşkın, çelimsiz kolları ve kadınsı suratıyla o kadar zavallıydı ki hanımlar gülümsediler. Bir kadını mutlu edecek gücünüz yoksa evlenmezsiniz. Adam çevresine bakındı; iri kalçaları ve göğüsleriyle tüm kadınların kendisini sardığını görünce geri çekildi.

Bu arada kadınlar, ortak bir savunma içgüdüleriyle, olayı tatlıya bağlamanın yollarını arıyorlardı. Mektubun nasıl açıklanabileceğini yüksek sesle tartışıyorlardı ki Trublot yanındaki Octave'a döndü:

- Çok basit: Mektubun hizmetçiye gelmiş olduğunu söylemek yeter.

Madam Josserand bunu duyunca Trublot'nun yüzüne "aferin" der gibi baktı. Sonra Theophile'in yanına gitti:

- Sizin kabalıığınız karşısında namuslu bir kadın açıklama yapacak kadar alçalır mı? Ama ben rahatça konuşabilirim. Mektup hizmetçi François'nındır. Karınız onun ahlaksızlığını yakalayıp kovunca mektup ortada kaldı. İşte bu kadar basit! Şimdi içiniz rahat etti mi? Belki biraz utanmışsınızdır!

Adam önce omuz silkti. Ama tüm kadınlar o kadar ciddi ve sakın görünüyorlardı ki inancı sarsıldı. Karşı çıkmak isteyince Madam Duveyrier ona öyle bir bağırdı ki tam bir bozguna uğradı. O zaman, şefkat isteyen bir çocuk gibi, Valerie'nin boynuna sarılıp ondan af diledi. Bu sahne o kadar dokunaklıydı ki Madam Josserand bile duygulandı:

- Barışmak gibi güzel şey yok. Neyse, gün kötü bitmeyecek.

Valerie giydirildikten ve Theophile'in kolunda salona getirildikten sonra balonun neşesi bir kat daha artmış gibiydi. Saat gecenin üçünü geçerken konuklar ayrılmaya başladılar. Ama orkestra polka ve valsleri birer birer devirmekten yorulmuyordu. Erkekler barışan çiftin dans edişini bıyık altından gülümseyerek izliyorlar, küçük kızlar Valerie'nin yüzüne merakla bakıyorlar, ama annelerinin çatık kaşlarını görünce aptal bir tavır takınıp uzaklaşıyorlardı. Kocasıyla dans eden Berthe bir ara onun kulağına eğildi. Sonunda konuyu öğrenen Auguste, kendisi böyle durumlara düşmeyeceğinden emin bir adamın şaşkın gözleriyle kardeşi Theophile'e baktı. Orkestra son bir parçaya girerken pisttekiler yavaş yavaş çözülüyorlardı. Octave'ın kollarında dans eden Madam Hedouin bir ara ona sordu:

- Onunla aranız iyi demek?

Genç adam kadının düzgün belinde bir titreme duyar gibi oldu.

- İlgisi yok. Beni bu işe karıştırdılar. Rolümü pek sevdiğimi söyleyemem.

- Çok kötü şeyler bunlar, dedi kadın.

Octave yanılmış olmalıydı. Dans ettiğinde Madam Hedouin'in soluğu bile hızlanmamış, bakışlarının berraklığı bozulmamıştı. Fakat balo sonunda bir rezalet yaşandı. Büfenin önünde fazla kalan Bachelard Dayı aklına gelen bir düşünceyle piste fırladı. Ceketinin önüne iki peçete bağlayıp içlerine birer portakal koymuş, son moda bir dansı yapmaya çalışıyordu. Görünüm o kadar çirkindi ki herkes protesto etti. İnsan çok para kazanabilirdi, ama görgülü bir adam özellikle genç kızların önünde böyle şeyler yapmamalıydı. Utanç içinde kıvranan Mösyö Josserand kayınbiraderini kolundan tutup dışarı çıkardı.

Saat dörtte genç evliler Choiseul Sokağı'na döndüler. Arabalarına Theophile ve Valerie'yi de almışlardı. İkinci kattaki dairelerine çıkarlarken merdivenlerde Octave'a rasladılar. Genç adam çekilip onlara yol vermek istedi. Ancak Berthe de aynı yöne çekilince çarpıştılar.

- Ah! Pardon, matmazel, dedi genç adam.

Bu "matmazel" sözcüğü onları güldürdü. Berthe ona bakarken genç adam apartmana ilk geldiği günün akşamı yine bu merdivenlerde karşılaştıklarında onun neşeli gülüşünü anımsadı. Genç kız belki bu bakışı anladı ve kızardı.

Sabahtan beri süren baş ağrısı nedeniyle sol gözü tümüyle kapanmış olan Auguste dairenin kapısını açtı. Valerie Berthe'in giysisini son bir kez buruşturarak ona sarılıp veda ederken yavaş sesle şöyle diyordu:

- Ah! Güzelim, inşallah sizin şansınız benden daha iyi olur!

9

İki gün sonra, saat yediye doğru Octave akşam yemeği için Campardonlara uğradığında Rose'u yalnız buldu. Kadın beyaz dantelli bir giysi giymişti.

- Birini mi bekliyordunuz? diye sordu genç adam.

- Oh, hayır, dedi kadın biraz sıkılarak, Achille gelir gelmez masaya otururuz.

Mimar artık yemeğe hep geç kalıyor, her zaman telaşlı gelip bir iş bahanesiyle akşam yine çıkıyordu. Bu durumlarda Octave hep saat on bire kadar kadına arkadaşlık ediyordu; çünkü mimarın bu görev için kendisiyle ilgilendiğini anlamıştı. Kadın eşi için endişe ediyordu; onu her zaman özgür bırakmıştı ama bu gece yarısı eve dönüşler onu hep meraklandırıyorlardı. Kadın bir ara Octave'a sordu:

- Onu bir süredir üzgün bulmuyor musunuz?

Genç adam buna dikkat etmemişti.

- Belki biraz dalgın görünüyor. Saint-Roch onarımı onu yoruyor olmalı.

Kadın başını iki yana salladı ama üstelemedi. Sonra Octave'ın yaşantısıyla ilgilendi, bir

anne veya kız kardeş gibi mağazada günün nasıl geçtiğini sordu. Dokuz aydır onların evinde yemek yiyen genç adamı evin bir çocuğu gibi görüyordu.

Sonunda mimar geldi. Eşini abartılı bir biçimde kucakladı:

- İyi akşamlar hayatım, iyi akşamlar balım. Yine sersemim biri beni bir saat kaldırımda lafa tuttu!

Octave uzakta duruyordu ama yavaş sesle konuştuklarını duydu:

- O gelmeyecek mi?

- Hayır; ama bunun için canını sıkma.

- Ama bana geleceğine ant içmiştin!

- Pekâlâ, gelecek! Şimdi mutlu musun? Bunu senin için yapıyorum.

Masaya geçildi. Yemek sırasında Angele'in iki haftadır başladığı İngilizce kurslarından söz edildi. Campardon bir genç kız için İngilizcenin önemli olduğunu savunuyordu. Lisa daha önce Londra'dan gelen bir oyuncunun yanında çalışmış olduğundan, gelen yemeklerin İngilizce adını soruyorlardı. Onlar "beefsteak" sözcüğünü tartışırken aşçı Victoire eti ocağın üstünde unutup yakınca, biftekleri geri göndermek zorunda kaldılar.

Tatlı sırasında kapı zili çalınca Madam Campardon birden titredi. Lisa gelip haber verdi:

- Madamın kuzini geldiler.

Gerçekten de gelen Gasparine'di. Zayıf yüzü ve siyah yün giysisiyle yoksul mağaza tezgâhtarı görünümündeydi. Rose ayağa kalktı, heyecandan gözleri yaşarmıştı.

- Ah! Kardeşim, ne iyi ettin. Her şeyi unutam, olur mu?

İki kadın kucaklaşıp öpüştüler. Octave kibarlık edip gitmek isteyince karşı çıktılar: Elbette kalacaktı, o da aileden sayılırdı. Campardon önce durumu sıkıntıyla izlerken, Lisa şaşırılmış olan Angel'e göz kırpyordu. Mimar kızına açıkladı:

- Senin kuzinin olur, daha önce biz konuşurken duymuşsundur. Onu kucakla bakalım.

Kız çekinerek Gasparin'e sarıldı; kadının birkaç sorusuna yanıt verdikten sonra salona geçtiler. Bu arada Lisa daire kapısını kapatırken, duyulacağından çekinmeden söyleniyordu:

- İyi valla, burası panayıra dönüyor!

Salonda Campardon kendisini temize çıkarmaya çalışıyordu:

- Vallahi bu benim düşüncem değil. Barışmak isteyen Rose'du. Her sabah sizi çağırمام için üsteliyordu. Ben de sonunda çağırmak zorunda kaldım.

Kadınları başbaşa bırakan mimar Octave'ı bir köşeye çekti; onu da inandırmak istiyor gibiydi:

- Ne dersiniz? Kadınların işine akıl ermez... Ben, sonunda bir tatsızlık çıkar diye razı değildim. Rose hiçbir sorun olmayacağını söylüyordu. Bakalım göreceğiz. Şimdi benim erincim ikisinin elinde.

Gasparine ile Rose kanepede oturmuş konuşuyorlardı. Geçmişte Plassans'da yaşadıkları günleri anıyorlardı. O zamanlar Rose çelimsiz ve hastalıklıydı. Oysa Gasparine daha on beş yaşında gelişmiş vücudu ve iri güzel gözleriyle çekici bir kızdı. Şimdi birbirlerine bakıp tanıyamıyorlardı: Biri zoraki namuslu yaşamıyla tombul ve pembe yanaklı olmuş, öteki içini yakan ateşle kurumuştı. Gasparine bir an, karşısında ipek giysili ve beyaz gerdanlı kadının yanında kendi sarı yüzünü ve buruşuk giysisini düşünerek mahzunlaştı. Ama bu kıskançlık bunalımını hemen atlatıp, kuzinin yanında yoksul akraba durumuna kendini uydurdu.

- Ya sağlığın nasıl? Achille bana biraz söz etti... iyileşme umudu var mı?

- Hayır, hayır, dedi Rose. Görüyorsun, yiyip içiyorum, görünüşümde bir şey yok. Ama hiç iyileşemem.

Rose ağlamaya başladı; Gasparine onu kucaklayıp yassı göğsünde bir süre tuttu. Campardon hemen yetişti:

- Niçin ağlıyorsun? Önemli olan acı çekmemen, biliyorsun. Çevrende seni sevenler

olduktan sonra neyin önemi var?

Rose yatışıp yaşlı gözleriyle gülümsemeye çalıştı. O zaman mimar iki kadını da birden kucaklayıp öpücüklerle boğarken heyecanlandı:

- Evet, evet, hepimiz birbirimizi seveceğiz, hepimiz seni seveceğiz, hayatım. Artık bir arada olduk ya, göreceksin her şey daha güzel olacak.

Mimar Octave'a döndü:

- Ah! Azizim, ne demişler: Aile gibisi yok!

Akşam neşeli geçti. Evde kaldığı akşamlar koltukta uyuklayan Campardon'un sanatçı neşesi geri gelmişti. Saat on bire doğru Gasparine kalktı; yürümekte zorlanan Rose onu kapıya kadar geçirmek istiyordu. Merdiven sahanlığında arkasından bağırdı:

- Yine gel!

Ertesi gün, bu olayı merak eden Octave mağazada kuzin Gasparine'i konuşturmak istedi. Fakat kadın, dünkü duruma tanık olan bu adamdan sıkıldığını belirtircesine ters yanıtlar verdi. Öte yandan kadın, patronu Madam Hedouin'in çevresinde dolanan bu genç adamın niyetini sezinlediği için, ondan hoşlanmıyordu. Octave da, ne zaman patronuyla bir iş için konuşacak olsa aradan kara kuru elini uzatan bu kıza, planını bozduğu için içerliyordu.

Octave patronu elde etmek için kendine altı ay süre tanımıştı. Her sabah, kadının sakın ve soğukkanlı tavırlarını gördükçe, hiç ilerleme göstermediğini anlıyor ve acaba daha atak mı olmalıyım diye düşünüyordu. Ama Madam Hedouin'in gözüne girmeyi başarmıştı. Kadın onun kumaş beğenisini, büyük tezgâhlar ve milyonluk mallar düşleyen geniş görüşlerini beğeniyordu. Bazan kocası orada olmadığı zamanlar postayı genç adamla birlikte açıp yazışmalar konusunda onun görüşünü alıyordu. Fatura desteleri arasında elleri birbirine değiyor, rakamları söylerken solukları yüzlerini okşuyordu. Genç adam bu anlardan yararlanmayı biliyor, iyi bir satış sonrası mutlu tezgâhtar havasıyla kadına dokunuyor, böylece zayıf bir gününde onu kucaklamayı bekliyordu. Ama kadın iş konusu bitirildiğinde hemen o dingin yetkesini kazanıp ciddileşiyor, diğer çalışanlara yaptığı gibi buyruklar yağdırıyordu. Bu güzel kadın mermer sütun beyazlığındaki boynuna bağladığı erkek kravatı ve siyah korsesiyle mağazayı bildiği gibi yönetiyordu.

O sıralarda Mösyö Hedouin hastalanıp bir mevsim Vichy'deki kaplıcalara gitmişti. Octave buna sevindi, bu sayede kadının yalnız kalıp yumuşayacağını umuyordu. Ama hiçbir yumuşama veya tatlılık belirtisi göremedi. Kadın iki kat daha çok çalışıyor, herkesten önce geldiği mağazada üstüne bir toz bile değdirmeden her köşeyi dolaşıyordu. Octave bazan ona kumaş topları arasında dar bir geçitte rasladığında, acemice yana çekilirken bir an için kadının göğsüne abanıyor, ama kadın kafası dalgın bir biçimde geçip gidiyordu. Böyle anlarda genç adam Gasparine'in bakışlarıyla kendisini izlediğini farkediyordu.

Ama Octave pes etmiyordu. Bazan hedefe yaklaştığına inanıp patronunun dostu olacağı günü düşünüyordu. Bu arada zaman geçirmek için Marie vardı. Ama hiçbir şey istemeden, elini uzattığı zaman sahip olabildiği bu kadın ilerde onun başına dert olabilirdi. Bu nedenle Octave onunla ilişkisini uygun bir biçimde bitirmenin yollarını düşünüyordu. Onu kabaca bırakmak yanlış olurdu. Bir sabah komşusunu yatakta ziyarete giderken, artık onu kocasına kazandırıp vicdanı rahat bir biçimde aradan çekilmeye karar verdi. Ama kadınsız kalma endişesi daha ağır bastı.

Bu arada Campardonlardaki durumu da güçleşiyor, artık yemeklerini başka bir yerde yemesi gerektiğini anlıyordu. Üç haftadır Gasparine daha sık gelip eve iyice ısınıyor, yetkesini duyumsatıyordu. Önce her akşam gelmiş, sonra öğle yemeklerinde de uğrar olmuştu. Mağazadaki görevine karşın Angele'in eğitimi veya mutfak alışverişi gibi evin tüm işleriyle ilgileniyordu. Rose her akşam kocasına söylüyordu:

- Ah! Keşke Gasparine bizimle kalsa!

Ama mimar yüzü kıpkırmızı bir biçimde buna karşı çıkıyordu:

- Hayır, hayır, bu olamaz. Zaten onu nerede yatıracaksın?

Bir yandan da uygulamada çıkacak zorlukları anlatıyordu: Kuzine kendi çalışma odasını vermeleri, kendi çalışma masasını da salona taşımaları gerekecekti. Gerçi onun açısından o dar odada çalışmaktansa salon daha iyiydi, ama Gasparine kendi evinde kalmalıydı; kalabalık olmaya ne gerek vardı. Octave'a dönüp:

- İnsanın rahatı iyiyse, daha iyisini aramamalı, azizim, diyordu.

Bir ara Mimar, kilise onarımı için Evreux kentine gitmek zorunda kaldı. Çalışma harcamaları umduğundan çok olunca, piskoposla görüşmesi gerekmişti.

Onun dönüşünü pazar akşamına bekliyorlardı, ancak öğle yemeğinin ortasında çıkagelince evde bir panik yaşandı. Gasparine yemekte Octave ve Angele'in ortasında oturmuştu. Onu normal karşılamaya çalıştılar ama ortada bir tuhaflık vardı. Yerlerde ambalaj kartonu parçaları unutulmuştu. Mimar gidip soyunmak istediğini söyleyince Rose onu durdurup boynuna sarıldı:

- Kocacığım, bana kızma... Eğer bu akşam dönmüş olsaydın, her şeyi yerleştirilmiş bulacaktın.

Kadın heyecanla salonun ve çalışma odasının kapılarını ardına kadar açtı. Çalışma odasına maun bir karyola konmuş, orada olması gereken çizim masası salona alınmıştı. Fakat hiçbir şey yerleştirilmediği için ortalık karton kutular ve Gasparine'in giysilerinden geçilmiyordu.

Kadın yüzünü kocasının yeleğine saklayarak fısıldadı:

- Sana sürpriz yapmak istiyorduk.

Adam donmuş, hiçbir şey söyleyemiyor ve gözlerini Octave'dan kaçırmaya çalışıyordu. O zaman Gasparine kuru bir sesle sordu:

- Kuzenim, yoksa memnun olmadınız mı? Rose çok üsteledi, karşı çıkamadım. Ama fazla olduğumu düşünüyorsanız hemen gidebilirim.

- Ah! Kuzinim, Rose doğru yapmış! diye haykırdı mimar.

Karısının ağladığını görünce ekledi:

- Ağlama, gerçekten sevindim. Kuzinini yanına mı almak istiyorsun? Tabii alabilirsin. Buna ben de alışabilirim.

Adam karısına sarılmış, okşayarak onu avutuyordu. Rose kendini biraz toparladıktan sonra fısıldadı:

- Ona sert davrandın. Ona da sarıl.

Campardon sarıldı. Sonra Angele'i yemek odasından çağırdılar; küçük kız zaten kapı aralığından onları seyrediyordu, hemen koşup geldi, kadını öptü. Octave ortamın iyice duygusallaştığını görüp kıyıya çekilmişti. Bu arada hizmetçi Lisa'nın Gasparine'e karşı ne kadar saygılı ve söz dinler olmaya çalıştığını fark etti. Göz kapakları morarmış bu hizmetçi kız aptal değildi anlaşılan.

Böylece mimar ev giysilerini giymiş, öğleden sonrasını ıslık çalarak ve şarkı söyleyerek Gasparine'in yerleşmesine yardım etmekle geçirdi. Kadın da ona yardım ediyor, mobilyaları birlikte iteliyor, giysileri birlikte asıyorlardı. Bu arada yorulmaktan çekinen Rose oturduğu yerden onlara öneriler getiriyordu. Octave birbirine bu kadar bağlı üçlünün arasında fazlalık olduğunu anlayıp bir bahaneyle oradan ayrıldı.

Genç adam saat beşe doğru, Trublot'yu bulamayınca, yalnız kalmamak için Pichonları yemeğe çağırmaya karar verdi. Ancak, onların kapısını çaldığında bir aile kavgasının ortasına düştü. Marie'nin annesi ve babası öfke içinde Jules'e bağırıyorlardı.

- Bu yaptığınız çok ayıp, beyefendi! diye damadına bağırıyordu. Madam Vuillaume. Bize şeref sözü vermiştiniz!

Baba da kızını haşlıyordu:

- Ya sen? Yadsıma, sen de suçlusun. Açlıktan ölmek mi istiyorsunuz yoksa?

Kadın şalını ve şapkasını giyerken söyleniyordu:

- Elveda! Bizim isteklerimize hiç önem verilmeyen bu evde bir dakika bile kalamayız.

Damat her zamanki gibi onları geçirmeye davrandığında kadın onu tersledi:

- Yorulmayın, siz olmadan tramvayı buluruz. Önden buyurun, Mösyö Vuillaume. Yemeklerini kendileri yesinler, çünkü yakında yiyecek bulamayacaklar.

Octave şaşkınlık içinde onlara yol verdi. Kapı kapandıktan sonra bir sandalyeye yığılan Jules'e ve ayakta dikilen Marie'ye baktı. İkisi de susuyorlardı.

- Ne oluyor? diye sordu.

Fakat Marie ona yanıt vermeden kocasına çıkıştı:

- Sana söylemiştim. Onlara söylemeden önce bir süre beklemeliydin. Henüz dışardan belli olmadığına göre zamanımız vardı.

- Ne oluyor? diye yine sordu Octave.

Kadın ona doğru dönmeden yanıtladı:

- Gebeyim.

Jules ayağa fırladı:

- Ah! İkisi de kafamı şişiriyorlar! Onlara dürüst davranıp açıkça söylemek istedim. Benim bu işe sevindiğimi mi sanıyorlar? Üstelik nasıl olduğunu da bilmiyoruz, değil mi, Marie?

- Gerçekten de öyle, dedi genç kadın.

Octave içinden ayları saydı. Kadın beş aylık gebe olduğunu söylediğine göre, mayıstan geriye sayarsa, aralık ayını buluyordu. Bu hesaba göre çocuğun kimden olduğunu anlamıştı. Önce heyecanlandı, ama sonra kuşku duymayı yeğledi. Jules söylenmeyi sürdürüyordu: Bu çocuğa elbette bakacaklardı, ama olmasa daha iyi olurdu. Marie ise kızgın duruyor, annesine hak veriyordu. Evli çift kavganın eşiğine geliyordu ki Octave araya girdi:

- Madem ki oldu, tartışmak bir işe yaramaz... Bakın, sizi dışarda yemeğe çağırmak istiyorum. Ne dersiniz?

Kadının yüzü sevinçten kızardı. Dışarda yemeğe bayılırdı. Ama kızı yüzünden hiç çıkamadıklarını söyledi. Octave onu da götürmelerini istedi. Boeuf a la mode lokantasına gittiler. Octave parayı esirgemeyip masayı çok güzel donattı. Genç çift Lilite'i bir kanepeye uzatıp uyuttuktan sonra güzel bir akşam geçirdiler. Saat on bire doğru kalktılar. Dışarda serin havada yürümek istediler ama uykudan kaldırılan Lilite yürüyemiyordu. Octave bir araba tuttu. Arabada bacaklarını Marie'ninkilere deydirmemeye özen gösterdi. Ancak evde, Jules içerde Lilite'i yatırırken Octave kadını alnından öptü; bu, kızını damadına teslim eden bir babanın veda öpücüğü gibiydi.

Onları birbirlerine yaklaştırdığını düşünerek ayrıldı. Yatağına girerken düşünüyordu:

- Elli frank harcadım ama, doğrusu değdi. Onların birbirini sevmesini istiyordum, sanırım başardım.

Uyumadan önce, ertesi gün büyük atağa geçmeye karar verdi.

Her pazartesi, öğle paydosundan sonra Madam Hedouin haftalık siparişleri Octave'la birlikte gözden geçiriyordu. Bu iş için dipteki küçük bir odaya çekiliyorlardı. O pazartesi günü Duveyrierler Madam Hedouin'i operaya çağırmışlar, iş saatinden sonra uğrayıp alacaklardı. Kadın saat üçe doğru onu çağırdı. Hava güneşli olmasına karşın ışığı az alan odada lambayı yaktılar. Genç adamın kapıyı sürgülediğini görünce kadın kaşlarını kaldırdı.

- Kimse rahatsız etmesin istedim, diye açıkladı Octave.

Kadın başıyla onaylayınca çalışmaya koyuldular. Yaz yenilikleri iyi gidiyor, işleri artıyordu. Özellikle yünlülerde talep artışı olduğunu gören kadın içini çekti:

- Ah! Biraz daha geniş yerimiz olsaydı?

Genç adam atağa geçti.

- Ama bu kolay. Çoktandır düşündüğüm bir şeyi size açmak isterim.

Octave'in geniş düşlemindeki düşüncesi şuydu: Yandaki Neuve-Saint-Augustin Sokağı'ndaki komşu dükkanı satın alıp mağazayı genişletmek ve daha büyük reyonlar açmak. Bunu anlatırken heyecanlanıyor, rutubetli ve karanlık dükkanlarda yapılan eski

kafa ticareti küçümsüyor, kadınların lüks isteğine yanıt veren ve milyonlar kazanılan kristal saraylardan söz ediyordu.

- Bununla Saint-Roch Mahallesi'ndeki tüm rakipleri yok eder, küçük mağaza müşterilerini de kazanırsınız. Örneğin, Mösyö Vabre'in ipekçi dükkanı sizden fazla ipek satışı yapıyor; o sokağa bakan vitrinleri yeniden düzenleyip özel bir ipek reyonu açın, beş yıl içinde adamı iflas ettirirsiniz. Ayrıca, Opera'dan Borsa'ya kadar yeni bir cadde açılması planlanıyormuş; arkadaşım Campardon bundan söz ediyordu. Bu olursa mağazanın iş hacmi on kat artar. Madam Hedouin dirseklerini muhasebe defterine dayamış, güzel başı iki elleri arasında onu dinliyordu. Babası ve amcasının açtığı bu mağazada doğmuştu; burayı seviyor ve daha da büyümesini istiyordu. Komşu dükkanları birer birer yutan bu krallara layık mağaza düşlemi onun canlı zekasına ve kazanma isteğine tam uyuyordu.

- Deleuze Amca asla bunu kabul etmez, diye mırıldandı kadın. Ayrıca, kocamın sağlığı iyi değil.

Onun ilgisini çektiğini gören Octave daha da heyecanlı ve tatlı bir sesle düşlerini anlattı. Bu arada, kadınların beğendiğini söyledikleri kahverengi gözleriyle onu etkilemeye ve kızıştırmaya çalışıyordu. Fakat kadında hiçbir ateşlenme olmuyor, yalnızca genç adamın düşlerine dalıp gidiyordu. Octave rakamlardan söz etmeye başlamıştı, genç bir aşık gibi bu dev mağazanın işleyişini anlatıyordu. Kadın, daldığı düşlemden uyandığında kendisini onun kolları arasında buldu. Kadının sonunda kendini bıraktığını sanan genç adam onu kanepeye yatırmaya çalışıyordu.

- Tanrım! Demek hepsi bunun içindi, öyle mi?

Kadın üzgün bir sesle bunu söylerken bir çocuğu defeder gibi ondan kurtuldu. Octave haykırıyordu:

- Evet, sizi seviyorum! Beni geri çevirmeyin. Sizinle büyük işler yapabiliriz...

Yine mağaza düşlerini anlatmaya koyuldu, ama bu kez sözleri inandırıcı olmaktan uzaktı. Kadın onun sözünü kesmeden defterleri karıştırıyordu. O bitirince ayağa kalktı:

- Bunları biliyorum, daha önce de birçok erkekten dinledim. Ama sizi daha akıllı sanıyordum, Mösyö Octave. Size gerçekten acıyorum, çünkü güvenimi boşa çıkardınız. Nedense tüm genç erkekler akılsız oluyor. Böyle bir mağazada en önemli şey düzendir. İstedığınız şeyler buradaki çalışma düzenini alt üst eder. Ben burada bir kadın değilim, çok işim var. Bunu asla yapmayacağımı nasıl anlamadınız, şaşıyorum. Birincisi bu çok aptalca bir şey olurdu; ikincisi de şu: Çok şükür buna istek duymuyorum!

Genç adam onun kızıp bağırmasını yeğlerdi. Pratik zekalı bir kadının dingin bir sesle söylediği bu sözler onu daha çok yaraladı. Kendisini gülünç duyumsuyordu. Ama son bir kez denemek istedi:

- Bana acıyın, madam, diye kekeledi. Ne kadar acı çektiğimi görmüyor musunuz?

- Hayır, acı çekmiyorsunuz; çekseniz bile kolay iyileşirsiniz. Bakın, kapı vuruluyor; açsanız iyi olur.

O zaman Octave pes edip sürgüyü açtı. Gelen Gasparine'di ve gömlek siparişlerini sormak istiyordu. Şeytan kız sürgünün çekili oluşuna şaşırmıştı; ama Madam Hedouin'i iyi tanıyordu ve soğukkanlı patronun yanında kıpkırmızı duran Octave'ı görünce alaycı bir biçimde gülümsedi. O gittikten sonra Octave patronuna döndü:

- Madam bu akşam işimden ayrılıyorum.

Kadın şaşkın bir yüzle ona baktı:

- Niçin? Sizi kovmadım ki. Ah! O konuyu düşünüyorsanız benim için önemli değil; sizden korkum yok.

Bu sözler onu çileden çıkarmaya yetti. O zaman hemen şimdi ayrılacaktı. Bu acıya bir dakika bile katlanamazdı.

- Peki, Mösyö Octave. Muhasebeye uğrayıp hesabınızı çıkarın. Mağazamız sizi özleyecektir, çünkü iyi bir tezgahtaşınız.

Octave caddeye çıktığında aptal gibi davrandığını anladı. Saat dört sularıydı ,bir ilkyaz güneşi Gallion Alanı'nın bir köşesini aydınlatıyordu. Yürürken neyi yanlış yaptığını düşünüyordu. Sen kim, patronun dostu olmak kim? İşinde ekmeğin yanında bir de yatak mı vereceklerdi? Bir an mağazaya geri dönüp özür dilemeyi aklından geçirdi. Ama Madam Hedouin'in o görkemli soğuk görüntüsü gururunu yeniden azdırdı ve Saint-Roch'a doğru yürümeyi sürdürdü. Ne yapalım, oldu bir kez! Kiliseye bakıp Campardon'u bulursa onu kahveye çağıracaktı. Bir içki onu yatıştırabilirdi. Kutsal emanetlerin bulunduğu salonun kapısından girdi.

Loş kilisede gözleriyle aranırken bir ses:

- Bay Campardon'u arıyorsunuz herhalde? diye seslendi.

Gelen Rahip Mauduit'di. Mimar yerinde olmadığı için rahip ona kiliseyi gezdirmek istedi. Özellikle çarmıhtaki İsa yontusunu göstermek istiyordu. Beyaz duvarlı Meryem Ana Tapınağı'na geçtiler. Mihrapta Aziz Joseph ile Meryem Ana arasındaki bebek İsa'dan oluşan bir kreş sahnesi vardı. Yedi altın kandille aydınlatılan bu bölümde tahta perdeler çekilmiş, titretici soğuğun arasında kara gölgeler geziniyor ve çekiç sesleri duyuluyordu.

- Gelin, dedi Rahip Mauduit, size yenilikleri göstereyim.

Tahta perdelerin arkasına geçtiler, yerlerde su birikintileri arasında alçı ve çimento molozları dağılmıştı. Sağ tarafta İsa'nın onuncu durağı çarmıha geriliş, daha sonra on ikinci durakta azizeler arasında İsa görünüyordu. Bu ikisinin arasındaki on birinci durakta çarmıha asılı İsa yontusu yoktu; yerinden alınmış ve bir duvara yaslanmıştı. İşçiler burada çalışıyorlardı. Kilisenin bir duvarı açılmış, gün ışığı içeri dolmuştu.

- İşte, dedi rahip. Birgün yukardan bakarken bu sahneyi gün ışığıyla aydınlatmanın iyi olacağını düşündüm. Nasıl bir etki yapacağını görebiliyor musunuz?

- Evet, evet, dedi Octave dalgın bir yüzle.

Rahip yüksek sesle, dekor düzenleyen bir tiyatro yönetmeni gibi konuşuyordu:

- Tabii hiçbir süs, yıldız veya resim olmadan, yalnızca çıplak duvarlar olsun istiyorum. Bir mezarda gibi huşu içinde olmalı. En önemli sahne İsa'nın çarmıhta Meryem'le Magdalena'nın önünde olduğu bölüm. Onu bir kayalığın tepesine dikeyim, beyaz yontuları gri bir fon önüne alıyorum. O zaman kubbeden düşen gün ışığı onları doğa üstü bir canlılıkta ortaya çıkarıyor... Göreceksiniz, göreceksiniz.

O arada gözü bir işçiye takıldı:

- Meryem'i oradan kaldırın, sonunda kalçasını kıracaksınız.

İşçi bir arkadaşını çağırdı, birlikte Meryem'i belinden kavrayıp, sinir bunalımı geçirip kaskatı kesilmiş bir kızı götürür gibi yana aldılar. Rahip onlara yardımcı olurken elleri ve cüppesi toz içinde kaldı.

- İşte, dedi rahip, iki kapının açık olduğunu göz önüne getirerseniz, çarmıh önündeki bu üç figürün yaratacağı yalın ve çıplak etkiyi beğeneceğinizden eminim. Ne dersiniz, dayanılmaz değil mi?

Rahip gururlu ve mutlulukla gülümsüyordu. Octave onu hoşnut etmek için:

- Evet, inanmayanlar bile duygulanacaktır, dedi.

Rahip onu yine yan kapıdan uğurlarken durdu:

- Bu akşam Mösyö Campardon'a uğrayacağım. Beni beklemesini söyleyin, bazı yeni düşüncelerim var.

Octave oradan ayrılırken gerçekten de yatışmış olduğunu duyumsadı. Ama karanlık tapınaklarda yaşayan ve yaşlı hizmetçilerin ev işlerine baktığı bu adamın yaşamına imrenemiyordu.

Akşam saat altı buçukta zili çalmadan Campardonların kapısını aralık bulup girdiğinde, holde mimarla Gasparine'in dudak dudağa öpüştüklerini gördü. Kadın mağazadan yeni döndüğü için kapıyı kilitlemeye fırsat bulamamış olmalıydı. İkisi de donakaldılar. Mimar bir şeyler söyleme gereğini duydu:

- Rose saçlarını taramaya gitti. Bir bakın, hazırlanmış mı?

Onlar kadar utanmış olan Octave Rose'un odasına gidip kapıyı vurdu. Gerçekten de bu evde fazlalık olmaya başlamıştı.

- Girin! diye bağırdı Rose. Siz misiniz, Octave? Oh! Bir kötülük yok, girin.

Geceliğini giymemiş olduğundan süt gibi beyaz kol ve omuzları çıplaktı. Aynanın önünde altın saçlarını rulo yapıyordu. Bu, onun sessiz yaşamında her gün saatler harcadığı tuvalet ve makyaj uğraşısıydı. Octave gülümsedi:

- Bu akşam yine çok güzelsiniz.

- Tanrım! Başka bir eğlencem yok ki! Bu beni oy alıyor. Biliyorsunuz, ev işlerine hiç merakım yok, hele artık Gasparine olduktan sonra... İyi giyinip kendime özen gösterince biraz avuntu buluyorum.

Yemek hazır olmadığı için, beklerken Octave mağazadan ayrıldığını kadına bildirdi. Bir yalan uydurdu: uzun zamandır beklediği başka bir iş boşalmış, o da bunu fırsat bilmişti. Bu bahaneyi yemeklere artık gelmemek için de hazırlıyordu. Kadın böyle iyi bir iş bıraktığına şaşırdığını söylüyordu, ama bir yandan da aynada kendi yüzünü inceliyordu.

- Şu kulağımın arkasındaki kızarıklığa bir bakar mısınız? Sivilce mi?

Octave onun uzattığı boynuna eğilip bakmak zorunda kaldı.

- Bir şey değil, yıkarken örselemiş olmalısınız.

Sonra kadının kimonosunu giymesine yardımcı oldu, birlikte yemek odasına gittiler. Çorbadan hemen sonra Octave'in mağazadan ayrılması konuşma konusu oldu. Campardon şaşırmıştı, ama Gasparine ince ince gülüyordu. Octave mimar ve dostunun Rose'a çok iyi davrandıklarını fark etti. Campardon onun bardağını doldururken, Gasparine yemeğin en iyi parçasını ona veriyordu. Ekmeği beğenmiş miydi, sırtına bir yastık ister miydi? Rose bütün bunları bir kraliçe gibi kabulleniyor, sağında şişman kocası ve solunda tutkunun kemirdiği sıska kuzini arasında bol bol yiyordu.

Tatlı sırasında hanımına ukalaca yanıt veren Lisa'yı Gasparine sertçe uyardı. Hizmetçi hemen uysallaştı. Gasparine şimdiden evin yönetimini eline almış, hizmetçi ve aşçıyı hizaya getirmişti. Rose ona minnet duydu; o geldiğinden beri kendisi daha çok saygı görüyordu artık. Bir düşüncesi onun da mağazadan ayrılıp Angele'in eğitimini tümüyle üstlenmesiydi.

- Bir düşünün, burada yapılacak çok iş var. Angele, kızım, kuzenine ne kadar sevineceğini söyle.

Kız kuzenine yalvarırken Lisa da başıyla onaylıyordu. Ama Campardon'la Gasparine ciddi bir yüzle karşı çıktılar; insan işini bırakmamalıydı, yaşamda neler olacağı bilinmezdi.

Artık evde akşamları neşe içinde geçiyordu. Campardon artık bir bahane uydurup kaçmıyordu. O akşam mimar çerçeveceiden gelen tabloları Gasparine'in odasındaki duvara yerleştirecekti. İyi bir yemeğin verdiği neşeyle şişman adam, ışığı tutması için kuzenini yanına çağırırdı. İçerden çekiş sesleri gelirken Octave Rose'un yanına oturdu; gelecek ay başka bir eve taşınmak istediğini anlattı. Ama kadın dalgındı, içerden kocasının ve kuzenin kahkaha seslerini dinliyordu.

- Bakın, tabloları asarken nasıl da eğleniyorlar! Ne güzel, değil mi? Achille artık beni bırakıp gitmiyor. Artık kahve veya iş toplantıları bitti. O geç dönerken ne kadar endişe ettiğimi anımsıyor musunuz? Artık erinç içindeyim, buna sarılmam gerekir.

- Elbette, dedi Octave.

Kadın yeni düzenin ne kadar ekonomik olduğunu anlatıyordu. Sonra genç adamın sorununa eğilme gereğini duydu:

- Demek bizi gerçekten bırakıyorsunuz? Ne olur kalın, burası artık mutlu bir yer.

Octave yeniden gerekçelerini sıralıyordu. Kadın ona hak verip başını eğdi, bu karardan rahatladığı belli oluyordu. Yeni aile düzeninde bu çocuğa yer yoktu. Octave onlara sık sık uğrayacağını söyledi.

- İşte bu kadar, diye bağırdı içerden Campardon. Durun. Durun, kuzin, sizi indireyim. İçerde adamın kadını kollarına alıp yere indirdiğini anladılar. Sonra bir sessizlik ve gülüşme oldu. Ama mimar hemen salona döndü ve yanağını karısına uzattı:

- Bitti, hayatım. Becerikli kocana bir öpücük vermek yok mu?

Gasparine elinde bir nakışla gelip lambanın yanına oturdu. Campardon bir dergide gördüğü madalyayı kesiyordu, Rose bunu onun göğsüne ilâştirince adam kızardı. Çünkü ortalıkta ona Şeref Lejyonu nişanı verileceği söylentisi dolaşıyordu. Bu arada Angele bir yandan din bilgisi kitabını okurken, bir yandan da gözlerini kaldırıp çevresinde olup bitenleri izliyordu. Mutlu bir aile akşamıydı bu.

Mimar bir ara kızının din bilgisi kitabının altında la Gazette de France gazetesini okuduğunu farkedip öfkelen-di:

- Angele, ne yapıyorsun? Sabah o yazıyı kırmızı kalemle çizmişim. Çizilen bölümleri okumaman gerektiğini bilmiyor musun?

- Baba, ben yanındaki yazıyı okuyordum.

Adam yine de gazeteyi kaldırdı; o günkü sayıda yine bir seks cinayeti haberi vardı. Mimar Octave'a yakınıyordu: İnsan evine la Gazette de alamayacaksa hangi gazeteyi almalıydı? Gözlerini havaya kaldırırken hizmetçi Rahip Mauduit'yi haber verdi.

- Ah! Sahi unutmuşum, dedi Octave. Benden, geleceğini haber vermemi istemişti.

Rahip gülümseyerek geldi. Mimar kâğıt madalyasını göğsünde unuttuğu için kekelemeye başladı. Söylentilere göre ona madalya verilmesi için girişimleri yapan ve adı gizli tutulan kişi rahipti.

- Bilirsiniz işte, bu hanımlar...

- Hayır, çıkarmayın, dedi rahip anlayışla. Takıldığı yere çok yakışmış, yakında onu madeniyle değiştiririz.

Rahip önce Rose'un sağlığıyla ilgilendi, Gasparine'in akrabasına yardımcı olmak için eve yerleşmesini çok olumlu buldu. Paris'te yalnız yaşayan matmazelerin başına kötü şeyler gelebilirdi. Rahip böyle babacan tavırlarla konuşuyor, ama her şeyi biliyordu. Bu akşam geliş nedeni, ailenin yeni düzenini onaylamak ve mahallesindeki nazik bir durumu kurtarmaktı. Çarmıhı restore eden mimar mahallede saygı görmeliydi.

Octave rahibin gelişiy-le hemen izin isteyip ayrıldı. Holden geçerken karanlık yemek salonundan konuşmalar duydu. Angele soruyordu:

- Sana peynir için mi kızdı?

- Evet, diye yanıtladı Lisa'nın sesi. Siz de gördünüz, bu şirret kadın beni yemekte nasıl azarladı? Ama boyun eğmiş gibi yapmalıyım, bu kadınla başka türlü-sü olmaz. Hem bir yandan iyi eğleniyoruz.

Angele Lisa'nın boynuna sarılmış olmalıydı; sesi boğuk geldi:

- Evet, evet! Ama ne olursa olsun, ben seni seviyorum.

Octave odasına çıkacaktı ama canı hava almak isteyince aşağı indi. Saat ona geliyordu, Palais-Royal'a kadar uzanmaya karar verdi. Artık bekar olmuştu: ne Valerie, ne de Madam Hedouin onun aşkını istemiş, Marie'yi de Jules'ün kucağına itmişti. Gülmek istedi, ama hü-zün duyuyordu. Marsilya'daki başarılarını anımsıyor, bu bozgunu işlerinin kötü gideceğine bir işaret gibi görüyordu. Madam Campardon bile onun gitmesine sevinmişti! Paris bu kadar acımasız mıydı?

Apartmanın kapısından çıkarken kaldırımdan bir kadın sesi onu çağırdı; ipekçi dükkanı önünde duran Berthe'i gördü:

- Doğru mu, Mösyö Mouret? diye sordu kadın, Bonheur de Dames mağazasından ayrılmışsınız?

Genç adam haberin bu kadar çabuk yayılmasına şaşır-dı. Kadın kepenkleri kapanan dükkanın içindeki kocasına seslendi. Auguste hemen gelip Octave'ın hatırını sordu. Aslında yarın gelip onunla konuşmak istiyordu, ama şimdi de konuşabilirdi: Kısacası,

ipekçi dükkanında çalışmak ister miydi? Octave hazırlıksız yakalanmıştı. Tam geri çevirmek üzereydi ki Berthe'in ona gülümseyen güzel yüzünü gördü. İlk geldiği akşam merdivenlerdeki gülüştü bu.

- Evet, dedi Octave kararlı bir sesle.

10

O günden sonra Octave Duveyrierlere daha yakın oldu. Madam Duveyrier eve dönerken sık sık kardeşinin dükkanına uğruyor ve ayaküstü Berthe'le sohbet ediyordu. Genç adamı tezgahın arkasında gördüğü ilk gün gelip ona sitem etti: Bir akşam gelip sesini piyanoda deneyecekti. Kadın önümüzdeki kış cumartesi akşamlarında Hançerli Yemin'i yeniden sunmak istiyordu, ama bu kez iki tenora daha gereksinmesi vardı.

Bir gün Berthe genç adama:

- Sizin için sakıncası yoksa, akşam yemeğinden sonra görümceme uğrayabilir misiniz? dedi. Sizi bekliyor.

- Şey, bu akşam kutuları bir düzene sokacaktım da...

- Siz merak etmeyin, o işe bakacak adam bulunur. Akşam için size izin veriyorum.

Saat dokuza doğru çıktığında Madam Duveyrier onu salonda bekliyordu. Işıklar yakılmış, piyano açılmıştı. Genç kadını yalnız gören Octave kocasının sağlığını sordu. Kadın onun iyi olduğunu, ancak kurul üyelerinin onu önemli bir dava dosyası hazırlamakla görevlendirdiklerini, onun da bilgi toplamak için geceyi dışarda geçireceğini söyledi.

- Biliyorsunuz, şu Provence Sokağı olayı.

- Ah! Demek o davaya bakıyor! dedi Octave.

O sıralar Paris küçük çocukların önemli kişilere peşkeş çekildiği bir rezaletle çalkalanıyordu. Clotilde ekledi:

- Evet, ama çok zorlanıyor; on beş gündür akşamları çıkıyor.

Octave kadının yüzüne baktı; Trublot'dan aldığı habere göre Duveyrier bu akşam Bachelard Dayı ile içmeye gidecek, sonra da geceyi Clarisse'de bitireceklerdi. Ama kadın ciddi bir yüzle kocasının ne kadar sorumluluk altında olduğunu anlatıyor, abartılı bir biçimde anlattığı ayrıntılarla kocasının niçin hiç evde olmadığını açıklamaya çalışıyordu.

- Elbette, dedi Octave, adalet savaşı veriyor.

Bu boş apartmandaki yalnız kadın ona güzel görünüyordu. Uzunca yüzünü soluk gösteren kızıl saçları, belini saran balinalarla pekiştirilmiş korsesi ve boğazına kadar uzanan gri ipek giysisiyle sanki üç kat zırh giymiş gibi duran kadın ona sıcak olmayan bir kibarlıkla davranıyordu.

- Ne dersiniz, başlayalım mı? dedi kadın. Umarım bu isteğimi biçimsiz bulmamışsınızdır. Gevşeyin, nasılsa Mösyö Duveyrier evde yok, istediğiniz kadar yüksek sesle söyleyin. Kocamın müzikten nefret etmekle övündüğünü belki siz de duymuşsunuzdur!

Bu tümceyi öyle bir nefretle söylemişti ki Octave şaşırdı: kocasının kendisinde uyandırdığı fiziksel tiksintmeyi saklayabilecek kadar güçlü olan kadın, onun herkesin önünde piyanosuyla alay etmesini ancak böyle karşılayabiliyordu. Octave ona yaranmak için güldü:

- İnsan nasıl olur da müziği sevmez?

Kadın piyanoya oturdu; Grétry'nin Zémire ve Azor adlı parçasını seçmişti. Önce prelüdü çalarken genç adam sesini bir yokladı:

Sevilince insan o kadar tatlı olur...

- Çok iyi! diye bağırdı kadın. Hiç kuşku yok, bir tenor sesi bu. Sürdürün, lütfen.

Kadın sevinmişti: işte üç yıldır aradığı tenoru bulmuştu. Gençlerin artık sesi olmadığından yakınlıkla Trublot'yu örnek gösterdi; herhalde sigara yüzünden sesleri bozuluyordu.

- Şimdi dikkat! dedi kadın. Biraz duygulu bir yere geliyoruz, kendinizi tutmayın.

Kadının soluk yüzünde bir gevşeme oldu, gözlerini baygınlaştırıp genç adamın yüzüne dikti. Onun canlandığını gören Octave kadını güzel bulmaya başladı. Yan odalardan hiç ses gelmiyor, salonun loş ışıkları onları bir istek perdesiyle sarar gibi oluyordu. Notaları görmek için kadının arkasından eğilen adam göğsüyle onun saç topuzuna değiyor, sesi titriyordu:

Ben de sizin kadar yanımdım...

Ezgi biter bitmez kadının yüzündeki istekli anlatım bir maske gibi düştü. Genç adam irkilip geri çekildi, Madam Hedouin'le olan kötü deneyimi yeniden yaşamak istemiyordu.

- Çok iyi uyum sağlayacaksınız, diyordu kadın. Yalnızca usulü biraz vurgulayın, örneğin şöyle...

Ve kadın kendisi söylemeye koyuldu, yirmi kez "ben de sizin kadar yanımdım" diyen tiz sesi salonda yankılanıyordu. Birden arkalarında bir gürültü koptu. Hizmetçi koşarak geliyordu:

- Madam, madam!

Kadın yerinden sıçrayıp döndü ve hizmetçisi Clemence'ı tanıdı:

- Ha! Ne var?

- Madam, babanız masasına yığılıp kaldı... Hiç kıpırdamıyor.

Kadın pek anlamadan şaşkın bir biçimde hizmetçinin arkasından koştu. Octave önce onları salonda bekledi, ama koşuşma ve çığlıkların arkası kesilmeyince o yana gitti. Tüm hizmetliler oradaydı: aşçı Julie önlüğüyle, akılları hâlâ yarıda kestikleri domino partisinde olan Clemence ve Hippolyte şaşkın bir halde orda dikiliyorlardı. Yalnızca Clotilde babasının kulağına eğilmiş, bir şeyler söylemesi için ona yalvarıyordu. Ama kafası fişlerinin arasına düşmüş olan yaşlı adam kımıldamıyordu. Devrilen hokkadan çıkan mürekkep sol gözüne sıçramış, ince bir çizgi halinde dudaklarına sızıyordu.

- Bu bir kalp krizine benziyor, dedi Octave. Onu böyle bırakmayın, bir yatağa uzatılması gerek.

Madam Duveyrier panik içindeydi. Sonunda duyguları açığa çıkabiliyordu. Ağlayan bir sesle yineliyordu:

- Öyle mi dersiniz? Oh Tanrım! Zavallı babacığım!

Uşak Hippolyte yaşlı adama dokunmaktan duyacağı tikslenmeyle ağırdan alıyor, adamın kolları arasında ölmesinden çekiniyordu. Octave ona bağırınca kımıldadı, birlikte adamı yatırdılar. Genç adam Julie'ye bağırdı:

- Ilık su getirin! Vücudunu ovuşturmalıyız.

Bu arada Clotilde kocasına kızıyordu. Böyle bir anda dışarda mı olmalıydı? Ona gereksinme duyulduğunda sanki bile bile evde olmuyordu. Octave ona Doktor Juillerat'ı çağırmasını önerdi. Hippolyte, hava almaktan mutlu, hemen gitti.

- Yapayalnız ben ne yaparım? diye sürdürüyordu Clotilde. Bir sürü formalite gerekecek. Ah zavallı babam!

- Akrabalarınıza haber vereyim mi? diye sordu Octave. İki kardeşinizi çağırabilirim.

Kadın yanıt vermedi. Julie ve Clemence yaşlı adamı soyarken kadının gözlerinden iki damla yaş aktı. Sonra Octave'a döndü: Auguste bu akşam bir yere gitmişti; Theophile'e gelince, hiç çıkmasa daha iyi olurdu, çünkü onu görmek yaşlı adamın işini bitirebilirdi. Anlattığına göre yaşlı adam o sabah kira istemek için Theophile'in kapısına gitmiş ve çok kötü karşılanmıştı; özellikle Valerie ona bağırmış, evlenirlerken söz verdiği parayı istemişti. Belki de krizin nedeni buydu, çünkü yaşlı adam çok üzgün dönmüştü.

- Madam, diye uyardı Clemence, şimdiden bir yanı soğumuş.

Bu sözler onun öfkesini daha da artırdı. Hizmetlilerin önünde fazla açıklayamıyordu, ama kocası hiç evini düşünmüyordu. Ah kendisi yasaları bilmiyordu ki. Yatağın önünde gidip geliyor, ellerini ovuşturuyordu. Sonra Octave'ın karşısına dikildi:

- Gidip onu getirin.

Genç adam şaşkınlıkla ona baktı; kadın daha önceki dava özürünü bir yana bırakmıştı.

- Biliyorsunuz, Cerisaie Sokağı... Hangi ev olduğunu tüm beyler biliyor ya!

Genç adam yadsımak istedi:

- Madam, sizi temin ederim ki..

- Onu korumaya kalkmayın! diye çıkıştı kadın. Ben hoşnutum, istediği kadar o evde kalsın. Ah! Tanrım! Zavallı babam arada olmasa...

Octave başıyla onayladı. Hizmetçiler yaşlı adamın yüzünü silerken Madam Duveyrier onu kapıya kadar geçirdi.

- Kimseye tek söz etmeyin, diye fısıldadı. Apartmanı ayağa kaldırmaya gerek yok. Bir arabaya atlayıp onu alın, gelin.

Adam gidince kadın hastanın başında bir sandalyeye çöktü. Yaşlı adam kendinde değildi, çok zayıf soluk alışı odanın sessizliğinde işitiliyordu. Doktor da gelmeyince, iki hizmetçinin bakışları altında Clotilde, derin bir acının etkisiyle hıçkırarak ağlamaya başladı.

Duveyrier ile Bachelard Dayı İngiliz Kahvesi'nde buluşacaklardı. Onu bu pahalı kahveye getirmesinin nedeni belki de bir yargıca tüccarların nasıl para harcadığını göstermek içindi. Trublot ve Guelin'in dışında dört adam daha çağırmıştı, hiç kadın yoktu. Kadınların yemek yemesini bilmediklerini, sindirimi zorlaştırdıklarını ileri sürüyordu. Dayının yemek şölenleri ünlüydü; Hindistan veya Brezilya'dan bir müşteri geldiğinde adam başı üç yüz franklık yemeklerle Fransız tüccarların onurunu koruyordu. Böyle durumlarda onu bir para harcama krizi tutuyor, yenmeyecek bile olsa en pahalı yiyecekleri ısmarlıyordu: Volga balıkları, İskoç ördekleri, İsveç toy kuşları, Karaorman ayı parçaları, Amerika bizonları, Yunan kabakları ve tüm bunlar turfanda mevsiminde ısmarlanıyor, en pahalı kristal servis takımlarında yeniyordu. İçkileri saymaya gerek yok: mahzendeki en eski şarabı bile yeterince yillanmış bulmuyordu.

Mevsim yaz olduğundan o akşam her şey bol ve ucuzdu; hesabı kabartmak kolay olmuyordu. Kremalı kuşkonmaz çorbası ve talaş kebabından sonra Genevre alabalığı, Chateaubriand usulü sığır filetosu, karides salatası ve son olarak bir tepside karaca eti gelmişti. Şaraplar da bu menünün görkemine layıktı: çorbada Madeira, antrede Chateau Filhot 58, etlilerde Sparling Moselle ve tatlıda Roederer şarapları içilmişti. Bachelard beş yüz yıllık bir Johannesberg şarabının üç gün önce bir Türke on altına satıldığını öğrenince çok üzüldü.

- İçin, bayım, diyordu Duveyrier'ye. İyi şarap adamı sarhoş etmez. Tıpkı iyi pişirilmiş yemeğin mideyi bozmaması gibi.

Ama Duveyrier ılımlı gidiyordu. O gün yakasında nişanı, taranmış saçları ve traşlı yüzüyle bir yüksek bürokrat havası vermek istiyordu. Trublot ve Guelin hepsinden yiyorlardı. Dayının kuramı doğru olmalıydı, çünkü midesinden rahatsız olan Duveyrier her zamankinden fazla yemiş ve içmiş, ama bir zararını görmemişti.

Saat dokuzda yemek hâlâ sürüyordu. Gaz lambaları altında masadaki kristal ve gümüşler ışıltıyor, masa ortasındaki çiçekler yavaş yavaş soluyordu. İki şef garsonun dışında her çağrılının arkasında bir garson hizmet ediyordu. Bulvardaki serin havaya karşın içerisi sıcaktı.

Sonunda kahve ve likörler gelince garsonlar çekildi ve herkes sigarasını yaktı. Bachelard Dayı koltuğuna yaslanıp mutlu bir geçirti çıkardı:

- Ah! İyi yedik.

Trublot ve Guelin de arkalarına yaslandılar:

- Evet, tıka basa!

Duveyrier soluk soluğa kalmıştı:

- Ah, o karidesler!

Dört adam birbirlerine bakıp gülüştüler. Aile dertlerinden uzakta tıkanan kentsoyluların yavaş ve bencil sindirimi nedeniyle yüzlerine bir pembelik gelmişti. Kemerlerini gevşetiyorlar, göbeklerini masaya dayıyorlardı. Hatta gözlerini kapayıp bir süre hiç konuşmadılar. Sonra, hiç kadın olmayışının ne kadar iyi olduğunda anlaşılıp kadınlardan söz ettiler.

- Ben uslandım, diyordu Bachelard, artık namuslu kadınlara saygı duyuyorum.

Duveyrier başıyla onayladı, dayı sürdürdü:

- Bu yüzden alem yapmaya elveda dedim. Bakın, Godot-de-Mauroy Sokağı'ndaki tüm fahişeleri tanırım: Sarışın, esmer, güzel vücutlu kızlar, hepsini denedim. Ama pis yerleri de bilirim, örneğin Montmartre'daki otellerde pis, yaşlı ve çirkin olanları da gördüm.

- Ah! Sokak kızları! diye araya girdi Trublot. Ne büyük aldatmaca. Asla paranızın karşılığını alamazsınız. Benim gözümde bir işe yaramazlar.

Bu kaba konuşmalar Duveyrier'nin içini gıcıkliyordu. İçkisini yudumlarken yüzündeki tikler artıyordu:

- Ben ahlaksızlığı kabul edemem, dedi. Beni iğrendiriyor. Bir kadını sevebilmek için ona değer vermeli, öyle değil mi? Ben bu sokak kızlarına yaklaşmam, ama pişmanlık duyup o yaşamı bırakmaya razı olursa, ona bir ev tutarım, saygın biri yaparım. Yani namuslu bir metres olmalı. O zaman olur.

- Ah! Namuslu metreslerim de oldu, diye haykırdı Bachelard. Onlar daha da rezil! Sırtınızı döndüğünüz anda iş çevirmeye bakarlar, bunlardan az hastalık kapmadım. Size en son metresimi anlatayım: Ona kilise kapısında raslamıştım; ufak tefek, çekingen bir güzeldi. Ona Ternes Sokağı'nda bir konfeksiyon dükkanı açtım; saygın birisi olsun diye, yoksa tek müşteri gelmezdi. Ne oldu biliyor musunuz? Sokaktaki tüm erkeklerle yatıyormuş!

Guelin sırtıyordu. Sigarasını üfleyerek ekledi:

- Ya şu Passy Sokağı'ndaki uzun boylu kadın; hani şekerci dükkanı açmıştınız. Veya yüzbaşının dul karısı; hani karnındaki kılıç yarasını gösteriyordu herkese. Hepsini, ama hepsi sizinle dalga geçti, enişte. Bir akşam kılıç yarası olana yarım saat direnmişim. O istiyordu, ama ben böyle kadınlarla işin nereye varacağını bildiğim için oradan kaçtım.

Bachelard gücenmiş gibiydi. Dudaklarını ısırıp diklendi:

- Oğul, hepsi senin olsun. Bende şimdi çok daha iyisi var.

Bunu söylerken gizemli bir hava takınmıştı. Diğerlerinin sormadığını görünce sözünü sürdürdü:

- Genç bir kız; ama gerçekten namuslu bir kız.

- Vay be! dedi Trublot. Sahiden öyle mi?

- İyi aile kızı mı? diye sordu Duveyrier.

- En iyi aileden, dedi Bachelard. Bu kadar namuslu bir kızı raslantıyla buldum. O henüz niyetimi bilmiyor, ama...

Guelin:

- Ama, ben biliyorum, dedi.

- Nasıl? Senin bildiğin bir şey yok, bacaksız! Bu parça dayı için. Ona kimse dokunamaz.

Dayı Duveyrier'ye döndü:

- Siz olgun adamsınız, bayım, beni anlayacaksınız. O kızın evine gittiğimde, tüm yorgunluğum geçiyor ve mutlu oluyorum. Bu sürtüklerden yorulduğumda orada dinlenebileceğim bir köşem var. Hele kızın ipek gibi teni, sütun gibi bacakları ve şeftali gibi yanaklarını bir görseniz!

Yargıcın yüzündeki kırmızı lekeler artmıştı. Trublot ve Guelin dayıya baktıkça, bu ağzından salyalar akan, altın dişli herifi tokatlamamak için kendilerini zor tutuyorlardı. Ne

demek? Tüm Paris'te her türlü rezilliği yaşamış olan bu sarhoş, yaşlı adam şimdi bir köşede kendine ayırdığı masum bir genç kızı pis elleriyle kirletmeye hazırlanıyordu.

Dayı duygulanmıştı; kadehiyle dudaklarını ıslattı:

- Aslında bu kızın mutlu olduğunu görmek isterim. Ama benim göbek büyüdü, ona bir baba oldum. Ama, vallahi, iyi bir delikanlı bulursam onunla evlendireceğim.

Lokanta iyice ısınmış, sigara dumanından havası ağırlaşmıştı. Adamlar temiz hava almak istiyorlardı.

- Onu görmek ister misiniz? diye sordu Bachelard.

Diğerleri bakıştılar; neden olmasın? Yalnızca Duveyrier Clarisse'in kendisini beklediğini söyledi. Bachelard bir uğrayıp geleceklerine ant içti. O hesabı öderken diğerleri dışarda beklettiler. Yanlarına gelince Guelin kızın evini bilmiyormuş gibi yaptı:

- Pekâlâ, enişte. Ne taraftan?

Bachelard ciddileşmiş, Fifi'yi diğerlerine gösterme isteğiyle onu kaptırma korkusu arasında bocalıyordu. Bir an durup sağa sola baktı. Sonra:

- Vazgeçtim, dedi. İstemiyorum.

Trublot ve Guelin'in tüm iğneli sözlerine karşın inadından dönmedi. Bu durumda Clarisse'in evine gitmekten başka çare yoktu. Gece güzel olduğundan, sindirime iyi geldiği için yürümeye karar verdiler. İki genç önden yürürken Bachelard ve Duveyrier arkadan geliyorlardı. Dayı yargıca güvendiğini anlatıyordu; Fifi'yi onun gibi kibar bir adama göstermekten çekinmezdi. Ama bu gençlere güven olmazdı. Duveyrier ona hak verdi; kendisi de Clarisse konusunda öyle yapmıştı: onu bir eve yerleştirdikten sonra tüm arkadaşlarıyla ilişkisini kesmiş, sadık olduğuna emin olduktan sonra ancak görüşmelerine izin vermişti. Ne kadar namuslu ve iyi kalpli bir kızdı! Elbette, geçmişte yanlış yönlendirildiği için kendini zor tutuyordu.

- Evet, hiç kuşkusuz, diye onayladı dayı. Namuslu kadından daha güvenilir biri olmaz.

Cerisaie Sokağı'na geldiklerinde ev sessiz ve karanlıktı. Duveyrier üçüncü katın penceresinde ışık görmeyince şaşırıldı. Trublot belki de kadının onları beklerken uyuyakaldığını söyledi; Guelin ise mutfakta hizmetçiyle bezik oynadığını tahmin etti. Kapıyı çaldılar. Girişten geçerlerken kapıcı odasından koşup geldi:

- Bayım, bayım! Anahtarı alın!

Duveyrier ilk basamakta durdu.

- Madam evde değil mi?

- Hayır, bayım. Durun size bir de mum vereyim.

Kapıcının getirdiği mumun ışığında yüzündeki abartılı saygı anlatımı altında kıs kıs güldüğü belli oluyordu. Dört adam sessizce yukarı çıktılar. En önde giden Duveyrier ne olduğunu anlayamadan uyur gezer gibi çıkıyordu. Üçüncü kata geldiğinde hali kalmadı, anahtar deliğini bulamıyordu. Trublot ona yardım edip kapıyı açtıklarında sesleri bir kilisede gibi yankılanıyordu.

- Şaşılacak şey! dedi. Trublot, içerde kimse yok gibi.

- Mağaraya benziyor burası, dedi Guelin.

Yine Duveyrier önde, daireden içeri girdiler. Hol boştu, bir portmanto bile yoktu. Benzer biçimde, salon ve küçük oda da boşaltılmıştı. Ne bir mobilya ve ne bir perde bırakılmıştı. Donup kalan Duveyrier gözlerini tavana kaldırmış bakıyor, sanki kadının hangi delikten kaçtığını anlamak istiyordu.

- İyi temizlik yapılmış, dedi Trublot.

- Belki de onarım yapılmıştır. Yatak odasına bakalım, mobilyalar orada olabilir.

Ama yatak odası da boştu. Yatağın söküldüğü yerde delikler vardı; açık bırakılan bir pencereden içeri rüzgâr giriyordu. Duveyrier o zaman ağlamaya başladı:

- Tanrım! Tanrım!

Bachelard Dayı onu avutmaya çalıştı:

- Hadi hadi, cesaret! Benim de başıma geldi ama görüyorsun yaşıyorum.

Yargıç başını sallayıp mutfığa gitti. Felaket eksiksizdi. Tezgahın muşambası sökülmüş, raflar vidalarıyla birlikte götürülmüştü.

- Vay be! dedi. Guelin hayranlıkla. Hiç olmazsa vidaları bırakabilirdi.

Diğerleri yemeğin yorgunluğuyla solurken Duveyrier bıkmadan bir odadan ötekine koşuyor, mum ışığıyla her köşeyi arıyordu. En acı yanı daire tertemizdi; ne bir çöp veya kâğıt parçası kalmış, kapıcı öç alır gibi her yanı suyla yıkamıştı.

- Onu en son ne zaman gördünüz? diye sordu Bachelard.

- Dün.

Guelin başını salladı: bu kadar kurnazlığa şapka çıkarılırdı. Trublot birden haykırdı. Şöminenin üzerinde bir kravat ile sönmüş bir puro duruyordu.

- Yakınmayın, dedi. Size bir anı bırakmış.

Duveyrier kravata bakarken mırıldanıyordu:

- Yirmi beş bin franklık mobilya vardı... Ama, hayır, mobilyaları düşünüyor değilim. Söyleyin bana, nereye gitmiş olabilir?

Bachelard ve Guelin bakıştılar. Bu nazik bir durumdu. Ama dayı sorumluluğu üzerine aldı ve zavallıya Clarisse'in kim olduğunu anlattı: Her akşam o gittikten sonra arkadaşları sıradan geçiyorlardı. Herhalde en son sevgilisi olan Midili yontucu adayıyla kaçmış olmalıydı. Duveyrier bütün bunları dehşet içinde dinliyordu. Sonunda umutsuz bir durumda bağırdı:

- Dünyada dürüstlük kalmamış!

Adam bu kadın için neler yaptığını bir bir anlatıyordu. Bu kadının, yüreğindeki yüce duygularla alay ettiğini söylüyordu, ama cinsel iştahının yarıda kalmasından duyduğu acıyı gizleyemiyordu. Clarisse onun için vazgeçilmez olmuştu. Onu bulacak ve yaptığından utandıracaktı.

- Boşverin, dedi Bachelard, sizi yine aldatır. Benim gibi yapın; bir çocuk gibi masum bir genç kız alıp yetiştirin. O zaman hiç korkmadan rahat uyursunuz.

Duvar dibinde uzanmış puroyu içen Trublot kalktı:

- Eğer ilgileniyorsanız, adresini bulurum. Hizmetçisini tanıyorum da. Duveyrier ona şaşkınlıkla baktı. Sonra karşı çıktı:

- Hayır, hayır. Bu kadının gelip benden özür dilemesi gerekir.

- Durun! Herhalde o geliyor! diye bağırdı Guelin.

Gerçekten de holde birisi yürüyordu. Bir ses "Kimse yok mu?" diye bağırdı. Açılan kapıdan Octave içeri girdi. O da boş odalara bir anlam verememişti, ama çıplak salonun ortasında mum ışığında dikilen dört adamı görünce şaşkınlığı daha da arttı. Durumu ona da anlattılar.

- Olamaz!

- Kapıcı size aşağıda söylemedi mi? diye sordu Guelin.

- Hayır, yukarı çıkarken sessizce beni izliyordu. Demek Clarisse kaçtı ha!

Genç adam, getirdiği üzücü haberi unutup ayrıntıları öğrenmek istedi. Sonra Duveyrier'ye döndü:

- Sahi, karınız sizin hemen gelmenizi istiyor. Kayınbabanız ölmek üzere.

- Ah! dedi yalnızca yargıç.

- Vabre Baba mı? dedi Bachelard. Bunu bekliyordum.

Sonunda boş daireden çıktılar. Duveyrier kapıyı özenle kilitledi; ama aşağıda ona bir utanma geldi, anahtarı kapıcıya Trublot vermek zorunda kaldı. Sokakta el sıkışarak ayrıldılar. Octave ve Duveyrier bir arabayla giderken, Bachelard Dayı ıssız sokakta gençlere döndü:

- Pekâlâ! Size o kızı göstereceğim.

Adam saf yargıcın uğradığı yıkımın kendi başına gelmeyeceğinden sevinç duymuştu ve

bunu paylaşmak istiyordu.

- Enişte, dedi Guelin, yine bizi kapıdan çevireceksiniz...

- Hayır, bu sefer söz. Vakit gece yarısı ama yatmışsa bile kalkar. Bakın, o bir yüzbaşının kızı; Lille tarafında bir halası var. Bu kadar temiz aile bulamazsınız. Şimdi size namus nedir göstereceğim!

Böylece iki gencin koluna girip bir araba çevirmek için yürüdü.

Bu sırada Octave arabada giderken Duveyrier'ye Mösyö Vabre'in kalp krizini anlatıyordu; bu arada karısının bu adresi bildiğini de gizlemedi. Yargıç bir süre sustuktan sonra sordu:

- Sizce karım beni bağışlar mı?

Octave yanıt veremedi. Araba karanlık sokaklarda ilerliyordu. Eve yaklaştıklarında endişesi daha da artan Duveyrier bir soru daha sordu:

- Acaba, bu süre içinde karımla barışıp onunla ilgilensem daha iyi olmaz mı?

- Bence bu mantıklı olur, dedi Octave.

Bunun üzerine yargıç kayınbabasının hastalığına üzülmeye gereği duydu. Yaşlı adam korkunç çalışkan, enerji dolu biriydi; bunu da atlatırdı. Choiseul Sokağı'na geldiklerinde apartmanın önünde, kapıcı Gourd'un çevresinde kümelenmiş hizmetçileri gördüler. Eczaneye koşmuş olan Julie olanları ötekilere anlatırken söylenip duruyordu. Bu kentsoylular hastalanınca gecenin ortasında koşuşturmak onlara düşüyordu; hizmetçiler olmasa yaşlı adam şimdi yirmi kez ölmüştü. Mösyö Gourd onların taş yürekli olduğunu, zavallıya bir lavman yapmak için ellerini kirletmekten korktuklarını söylüyordu. Duveyrier'nin geldiğini görünce hepsi sustu.

- Ne oluyor? diye sordu yargıç.

- Doktor beyefendiye hardal lapası uyguluyor, dedi Hippolyte. Onu buluncaya kadar epey dolaştım.

Yukarı çıktıklarında Madam Duveyrier salona geldi. Ağlamaktan gözleri kızarmıştı. Yargıç zoraki bir davranışla kollarını iki yana açıp karısını kucakladı:

- Benim zavallı karıcığım!

Kadın bu beklenmedik sevgi gösterisinden irkilip geri çekildi. Octave durduğu yerden adamın ona söylediklerini duyabiliyordu:

- Beni bağışla; böyle zor bir günde kırgınlıklarımızı unutalım. Görüyorsun, işte sana dönüyorum. Ah! Tanrı beni cezalandırdı.

Kadın yanıt vermeden sıyrıldı, Octave'ın önünde yine hiçbir şey bilmeyen kadın rolüne girdi:

- Sizi rahatsız etmek istemezdim; bu Provence Sokağı davası için ne kadar çalıştığınızı biliyorum. Ama kendimi yalnız duyumsadım, burada olmanızı istedim. Zavallı babamın kurtuluşu yok gibi. Girin bakın, doktor yanında.

Duveyrier yan odaya geçerken kadın Octave'ın yanına geldi. Genç adam ne yapacağını bilemeden piyanonun önündeki nota defterlerini okur gibi yapıyordu. Madam Duveyrier bir süre ona baktıktan sonra sordu:

- Kocam o evde miydi?

- Evet, madam.

- Peki, ne oldu? Nesi var?

- O kadın tüm eşyalarla birlikte onu bırakıp kaçmış. Ben gittiğimde dört duvar arasında elinde bir mumla kalmıştı.

Clotilde anlayınca rahatladı, ama yüzünde sevinmiş bir anlatım yoktu. Babasının derdi yetmiyormuş gibi, bu yüzden kocasıyla yakınlaşmak zorunda kalacaktı. Onu biliyordu, şimdi dışarda bir evi olmadığı için üstünden kalkmayacaktı. Görevine saygılı bir kadın olduğu için bu iğrenç işe nasıl katlanacağını düşünüp titriyordu. Bir an piyanoya baktığında gözünden iki damla yaş aktı. Octave'a döndü:

- Teşekkürler, mösyö.

İkisi de Mösyö Vabre'in odasına geçtiler. Duveyrier, sararmış bir yüzle Doktor Juillerat'nın açıklamalarını dinliyordu. Hasta çok ciddi bir kriz geçirmişti; belki sabaha kadar yaşayabilirdi ama hiç umut yoktu. Clotilde yaklaşırken bunu duyunca bir sandalyeye yığıldı, zaten ıslak olan mendiliyle gözlerini sildi. Ama biraz güç bulup doktora babasının bilincinin yerine gelip gelemeyeceğini sordu. Doktor bundan da kuşkuluydu; ama sorunun amacını bildiği için Mösyö Vabre'in tüm işlerini daha önce yoluna koymuş olduğunu sandığını söyledi. Akli Cerisaie Sokağı'nda kalmış olan Duveyrier bu söz üzerine ayıldı. Karısına baktıktan sonra, Mösyö Vabre'in işlerinden kimseye söz etmediğini söyledi. Karı koca birşey bilmiyorlardı; yalnızca çocukları Gustave için bazı sözler vermişti. Ne olursa olsun, bir vasiyetname varsa onu bulurlardı.

- Diğer aile bireylerine haber verildi mi? diye sordu doktor.

- Tanrım, hayır! dedi Clotilde. O kadar ani oldu ki. İlk düşüncem kocamı çağırtmak oldu.

Duveyrier ona baktı; şimdi artık anlaşıyorlardı. Saat bire geliyordu. Doktor yapacak bir şeyi olmadığını söyleyerek gitmek istiyordu; yarın sabah erkenden gelecekti. Octave'la birlikte çıkarlarken Madam Duveyrier genç adamı çağırdı:

- Yarına kadar bekleyin, olur mu? diye fısıldadı. Sabah bir bahaneyle Berthe'i bana gönderirsiniz; Valerie'yi de ben çağırırım. Kardeşlerime onlar haber verirler. Bize artık uyku yok, bari o zavallılar bu gece rahat uyusunlar.

Ve kadın, yaşlı adamın hırıltılarıyla kesilen gecenin sessizliğinde kocasıyla yalnız kaldı.

11

Ertesi sabah Octave saat sekizde uyanıp aşağı indiğinde tüm apartmanın, mal sahibinin geçirdiği krizden ve umutsuz durumundan haberdar olduğunu gördü. Ama kimse yaşlı adamla ilgilenmiyordu; konuşmalar miras üzerineydi.

Pichonlar küçük yemek odalarında kahvaltı ediyorlardı. Jules Octave'a seslendi:

- Baksanıza, bu koşturmacaya ne diyorsunuz? Bir vasiyetname var mıymış?

Octave yanıt vermeden haberi kimden duyduklarını sordu. Marie fırıncıdan getirmişti; ayrıca hizmetçiler aracılığıyla alt katlardan dalga dalga yayılıyordu. Genç kadın çocuğuna yemek yedirirken söze karıştı:

- Ah! Bütün bu servet! Bize de yüzde biri düşseydi. Ama ne gezer!

Octave'in gideceğini gören kadın ekledi:

- Kitaplarınızı bitirdim, Mösyö Mouret. Onları alırsınız, değil mi?

Octave inerken Madam Duveyrier'ye Berthe'i bir bahaneyle göndermek üzere verdiği sözü anımsadı. Üçüncü kattan geçerken kapı açıldı ve Campardon görüldü:

- Hey! diye bağırды mimar. Sizin patron mirasa konuyor. Duyduğuma göre yaşlı adamın, bu apartman dışında, altı yüz bin frank parası varmış. Elbette! Duveyrierlerde beş kuruş harcamadan yaşıyordu. Ne dersiniz? Üç aileye yeter de artar bile!

Böyle konuşarak Octave'la birlikte iniyordu. İkinci katta Madam Juzeur'le karşılaştılar. Dul kadın küçük hizmetçisi Louise'in nereye kaybolduğunu merak edip aramaya çıkmıştı. O da konuşmaya katıldı.

- Mirası nasıl paylaştırdığı bilinmiyormuş, diye fısıldadı. Belki de kavga çıkar.

- Ah, ben onların yerinde olacaktım ki! dedi mimar. Üç eşit parçaya bölerdim, herkes kendi payını alır ve sonra güle güle!

Madam Juzeur merdivenlere eğilip aşağı yukarı baktı; kimse olmadığından emin olunca mimara döndü:

- Peki ya beklediğiniz serveti bulamazsanız? Dedikodulara göre...

Mimarın gözleri faltaşı gibi açıldı. Hadi canım! Bunlar masaldı! Yaşlı Vabre parasını yün

çoraplarda saklayan cimrinin biriydi. Mimar ve Octave bunun üzerine kadından izin istediler. Birkaç basamak indikten sonra mimar genç adama döndü:

- Karım sizden şikayetçi. Arada bir uğrayıp konuşsanıza.

Yukardan Madam Juzeur de Octave'a söyleniyordu:

- Ya ben? Bana hiç uğramıyorsunuz! Beni biraz olsun sevdiğinizi sanmıştım. Gelirseniz size özel likörümden tattıracağım.

Genç adam söz verip ayrıldı. Dükkana girmek isterken yine apartman kapısında bir hizmetçi öbeği arasından geçmek zorunda kaldı. Bunlar da yaşlı adamın mirasını pay ediyorlardı: Madam Clotilde'e bu kadar, Mösyö Auguste'e ve Mösyö Theophile'e şu kadar. Duveyrier'lerin hizmetçisi Clemence rakamlar veriyordu, çünkü Hippolyte paraları bir sandıkta görmüştü. Julie bunu kuşkuyla karılıyordu. Lisa daha önce yanında çalıştığı yaşlı bir adamın kendisine nasıl pay sözü verip aldattığını anlatıyordu. Tüm bunları Adele ağzı açık dinliyordu. Karşı kaldırımında kapıcı Gourd kırtasiyeciyile dedikodu yapıyordu; ona göre mal sahibi çoktan değişmişti:

- Beni ilgilendiren apartmanın kime kalacağı... Her şeyi paylaşsınlar, ama evi üçe bölemezler ya!

Octave dükkana girdiğinde ilk gördüğü kişi kasanın önünde oturan Madam Josserand oldu. Kadın çoktan giyinmiş, saçlarını ve giysisini duruma uygun olarak seçmişti: savaşa hazırdı. Onun yanında, aceleyle indiği belli olan Berthe ev entarisi içinde heyecanlı görünüyordu. Onu görünce sustular, anne genç adama sertçe baktı.

- Mösyö, insan ekmek yediği kapıya böyle mi yapar? Siz de mi kızımın düşmanlarının komplosuna karışıyorsunuz?

Octave şaşırdı; olanları anlatmak istedi. Ama kadın onun ağzını kapıyor, geceyi Duveyrierlerle birlikte vasiyetnameyi aramakla geçirdiğini ileri sürüyordu. Genç adam gülerek, kendisinin bunda ne gibi bir çıkarı olabileceğini sorunca, kadın üsteledi:

- Sizin çıkarınız, sizin çıkarınız... Her neyse! Hemen koşup bize haber vermeliydiniz, çünkü Tanrı sizin bu olaya tanık olmanızı istedi. Ah, ben olmasaydım, kızım hâlâ her şeyden habersiz olacaktı. Evet! İlk haberi alır almaz aşağı koşmasaydım, şimdi kızımı soyup soğana çevireceklerdi. Sizin çıkarınız mı dediniz? Ne bileyim? Madam Duveyrier biraz geçkin ama böylesinden hoşlananlar da olur...

- Ah! Anne, lütfen! dedi Berthe. Clotilde gibi namuslu biri...

Madam Josserand kızdı:

- Sen sus! Para için insanların neler yapabileceğini bilmezsin.

Octave onlara krizin ayrıntılarını anlattı. İki kadın arada bir bakışıyorlardı; anneye göre entrikalar dönüyordu. Clotilde ailenin öteki bireylerinin geceden üzülmemesini düşünür müydü? Sonunda genç adamın işinin başına gitmesine izin verdiler. Anne kız arasındaki tartışma sürdü.

- Sözleşmede yazan elli bin frankı şimdi kim ödeyecek sana? diyordu Madam Josserand. Yaşlı adam toprağa girince avucunu yalarsın.

- Ah! Şu para... diye mırıldandı Berthe. Ama kayınbabam da, sizin gibi, altı ayda bir on bin frank verecekti. Henüz süresi gelmedi ki; beklemeliyiz...

- Bekle, bekle, mezarından kalkıp sana getirsin diye, öyle mi? Koca aptal, dolandırılmak mı istiyorsun? Hayır! Hayır! Hemen mirastan bu parayı izleyeceksin. Bize gelince, daha ölmedik, ödeyip ödemeyeceğimiz zamanı gelince belli olur. Ama o, öldüğüne göre hemen ödemesi gerek.

Kadın kızına geri adım atmayacağı konusunda ant içirdi. Bu arada, üst katta Duveyrierlerde olanları duyabilecekmiş gibi, kulağını tavana dikiyordu. Yaşlı adamın odası tam kafasının üzerinde olmalıydı. Ona haber verince Auguste babasının yanına çıkmıştı. Ama kadın ona güvenemiyor, karmaşık entrikalar düşünüyordu. Sonunda dayanamadı:

- Yürü! dedi kızına. Sen de çık bak; Auguste safın biridir, şimdi onu torbaya koyuyor

olmalılar.

Berthe çıkıp gitti. Vitrini düzenliyen Octave onları dinlemişti. Annenin de kapıya yöneldiğini gördü; bir izin koparmak umuduyla, bugün dükkanı açmanın doğru olup olmayacağını sordu. Kadın şaşırdı:

- Niçin olmayacakmış? Bekleyin bakalım, daha adam ölmedi. Satış kaçırmamanın ne gereği var?

Ama biraz ileri gittiğini fark edince ekledi:

- Yalnızca vitrine parlak kırmızı şeyler koymayın.

Birinci katta Berthe kocasını babasının baş ucunda buldu. Oda dünden beri değişmemişti. Yatakta adam, tüm duyularını yitirmiş bir durumda devinimsiz, kaskatı yatıyordu. Masanın üzerindeki fiş yığını öyle bırakılmıştı. Hiçbir dolap veya eşya karıştırılmış gibi görünmüyordu. Uykusuz bir gece geçiren Duveyrierler yorgun ve endişeli görünüyorlardı. Daha sabah sekizde Hippolyte'i gönderip çocukları Gustave'ı Bonaparte Lisesi'nden aldırışlardı. On altı yaşındaki çocuk, hesapta olmayan bu tatili ölmek üzere olan birinin baş ucunda geçireceği için sevinemiyordu.

Clotilde Berthe'i kucakladı.

- Ah kardeşim, ne kadar acı bir gün!

Berthe annesinin dudak büküşüne öykünüp sordu.

- Niçin bize de haber vermediniz, abla? Size yardımcı olurduk.

Auguste göz ucuyla onlara sessiz olmalarını işaret etti. Kavga etmenin sırası değildi. Doktor Juillerat sabah gelip gitmişti; yine hiçbir umut olmadığını, hastanın günü atlatamayacağını söylemişti. Auguste bu haberi karısına verirken Theophile ve Valerie geldiler. Clotilde yine öne çıkıp Valerie'ye sarıldı:

- Ah kardeşim, ne kadar acı bir gün!

Ama Theophile kızgın girmişti:

- Demek babamızın ölmek üzere olduğunu kömürcüden öğreneceğiz, öyle mi? Onun ceplerini karıştırmak için zamana mı gereksinmeniz vardı?

Duveyrier bu aşağılama üzerine yerinden fırladı. Ama Clotilde onu yana itip kardeşine yavaş sesle çıkıştı:

- Hayırsız! Babamızın acısına bile saygın yok! Ona bak, bak da kendi yapıtını gör. Kiranı ödemeyeceğini söyleyerek onu bu duruma sen getirdin.

Valerie güldü:

- Ciddi olamazsınız.

- Ne demek? Onun kira toplamayı ne kadar sevdiğini bilirdiniz. Onu öldürmek istesenz başka türlü davranamazdınız.

İki kadın daha keskin atışmaya başlayıp, birbirlerini mirasa konmakla suçlayınca Auguste araya girdi:

- Yapmayın, ayıp! İlerde çok zamanınız olacak. Bu saatte sırası değil.

O zaman her biri bunun doğruluğunu anlayıp yatağın çevresine ilişti. Nemli odada yaşlı adamın hırıltısından başka ses olmadan bir süre oturdular. Berthe ve Auguste babanın ayak ucundaydılar. Sonradan gelen Theophile ve Valerie daha uzakta, masanın yanındaydılar. Clotilde baş ucunda yerini almış, oğlu Gustave'ı yatağın kıyısına oturtmuştu. Kimse konuşmuyordu, ama bakışları birbirini suçluyordu. Çocuğun hastanın burnu dibine oturtulması özellikle diğer iki çifti rahatsız ediyordu. Duveyrierlerin, adam kendine gelebilirse onu yumuşatmak için çocuğu kullanacakları anlaşılıyordu.

Bu manevra bile vasiyetname olmadığının bir kanıtıydı; bu nedenle herkesin gözü bir köşedeki eski kasadaydı. Yaşlı noter emekliye ayrılınca onu yanında getirmiş, bir duvara gömdürmüştü. İçinde bir sürü şey saklama alışkanlığı vardı. Herhalde Duveyrierler gece bu kasayı aramış olmalıydılar. Theophile onları konuşturmak için olta uzattı.

- Sahi, dedi yargıca, noteri çağırsak iyi olmaz mı? Babam kendine gelirse, vasiyetinde

değişiklik yapmak isteyebilir.

Duveyrier önce onu duymadı. İyice sıkıldığı bu odada bir süredir kafası Clarisse'e takılmıştı. Kuşkusuz, en iyisi karısıyla barışıp onunla yaşamaktı. Ama öteki ne kadar çekiciydi; geceliğini başından çekip çıkarışı yok muydu... Adam gözleri can çekişen ihtiyara çevriliyken bile kafasında Clarisse'in bu görüntüsünü canlandırıyordu; o kadına bir kez daha sahip olmak için neler vermezdi. Theophile sorusunu yinelemek zorunda kaldı. Duveyrier kendine geldi:

- Noter Renaudin'e sordum, dedi. Vasiyetname bırakmamış.

- Belki buradadır!

- Ne burada, ne de noterde yok.

Theophile Auguste'e baktı: Duveyrierlerin her yeri karıştırdığını o da anlamış mıydı? Clotilde bu bakışı yakaladı ve kocasına kızdı. Ne yapıyordu? Uyukluyor muydu? Yanıtı kendisi vermek zorunda kaldı:

- Babamız doğru bildiğini yapmıştır. Yakında herhalde öğreniriz. Kadın ağlıyordu. Onu gören Valerie ve Berthe de tatlı tatlı hıçkırmaya başladılar. Theophile sandalyesine döndü; bilmek istediğini öğrenmişti. Eğer babası bilincini kazanırsa, Duveyrierlerin çocuk numarasına kanıp onlara ayrıcalık tanımazdı. Otururken Auguste'ün gözlerini sildiğini gördü; bu onu o kadar duygulandırdı ki boğazı düğümlendi. Ölüm düşüncesi aklına geldi; belki kendisi de böyle ölecekti. O zaman tüm aile ağlamaya başladı. Yalnızca Gustave ağlayamıyordu; çocuk başını yere eğmiş, beden eğitimi derslerinde öğrettikleri yerinde saymaya benzer biçimde soluğunu dinliyordu.

Bu arada zaman geçiyordu. Saat on birde doktor Juillerat yine geldi. Hastanın durumu ağırlaşıyordu; artık ölmeden önce çocuklarını tanıyabileceği bile kuşkuluydu. Ağlaşmalar yeniden başladığı sırada hizmetçi Rahip Mauduit'nin geldiğini bildirdi. Clotilde onu karşıladı. Ailenin üzüntüsünün bilincinde olan rahip her birini avutacak sözler bulabiliyordu. Sonra, dikkatli seçtiği tümcelerle, bu canın kilise yardımı olmadan uçup gitmesinin doğru olmayacağını söyledi. Günah çıkartma töreni yapmak istiyordu.

- Ben de öyle düşünmüştüm, dedi Clotilde. Ama Theophile karşı çıktı. Babası kiliseye hiç gitmezdi; eskiden çok serbest düşünceleri vardı, çünkü Voltaire okuyordu. Madem ki ona sormıyorlardı, en iyisi onu rahat bırakmaktı:

- Sanki şu mobilyaya günah çıkartmaya benzer bu. Üç kadın onu susturdular. Hepsı çok duygulanmış, rahibin isteğine katılıyorlardı. Mösyö Vabre konuşabilseydi razı olurdu, çünkü hiçbir konuda dikkati üzerine çekmek istemezdi.

- Hiç olmazsa, mahalleli için, dedi Clotilde.

- Haklısınız, diye doğruladı rahip. Babanız gibi yüksek insanlar örnek olmalı.

Auguste'ün bir düşüncesi yoktu. O arada, Clarisse'in bacaklarını havaya dikip çorap giyişini düşleyen Duveyrier ayıldı ve ateşli bir biçimde günah çıkartılmasını istedi. Onları uzaktan izleyen doktor Juillerat bir ara rahibin yanına geldi, benzer durumlarda birlikte çalışan iki meslektaş gibi kulağına eğildi:

- Acele edin, fazla zamanımız kalmadı.

Rahip gerekli şeyleri getireceğini söyleyip hemen ayrıldı. Theophile hâlâ inat ediyordu:

- İyi valla! Artık ölümlere de günah çıkartıyorlar.

O anda korkunç bir heyecan yaşandı. Yerine oturmakta olan Clotilde babasının gözlerinin açık olduğunu fark etti ve elinde olmadan bir çığlık attı. Herkes başına toplandı. Kafası kımıldamayan yaşlı adamın gözleri çevresini bir kez daha dolandı. Doktor Juillerat bile buna şaşıp geldi.

- Babacığım, dedi Clotilde, bizi tanıyor musunuz?

Mösyö Vabre ona baktı; sonra dudakları kımıldadı, ama bir ses çıkmadı. Herkes birbirini itip onun son sözlerini duymak istiyordu. Arkada kaldığı için ayakta dikilmek zorunda kalan Valerie söylendi:

- Onu sıkıştırmayın; bırakın adam soluk alsın. Bir şey diyecekse duyamazsınız.

Ötekiler geri çekildi. Gerçekten de Mösyö Vabre'in gözleri odayı arıyordu.

- Bir şey aradığı kesin, dedi Berthe.

- İşte torununuz Gustave burada, diyordu Clotilde. Onu görebiliyor musunuz? Sizin için okuldan geldi. Dedene sarıl yavrum.

Çocuk dehşet içinde direniyordu, ama annesi sertçe kolundan tutmuş onu itiyor ve yaşlı adamın yüzünde bir gülümseme bekliyordu. Babasının gözlerini izleyen Auguste onun masaya baktığını söyledi; herhalde bir şey yazmak istiyordu. Bir koşuşma oldu. Masayı yaklaştırıp kâğıt kalem getirdiler. Adamı doğrultup sırtına yastıklar koydular. Doktor tüm bunlara gözlerini kırparak izin veriyordu.

- Kalemi eline verin, dedi Clotilde.

Herkes bekliyordu. Hiç kimseyi tanımayan Mösyö Vabre kalemi düşürdü. Gözleri yine masaya, fişlerini sakladığı küçük çekmeceye bakıyordu. Bir çuval gibi vücudu öne kayarken son bir çabayla elini uzattı; fişleri karıştırmak isterken yüzünde bir mutluluk okunuyordu. Konuşmak istiyordu, ama bebeklerin ilk sözleri olan tek hecelerden başka bir şey çıkmıyordu ağzından.

- Ga.. ga... ga... ga...

Adam yaşamının işine, büyük istatistik çalışmasına elveda demek istiyordu. Birden başı yuvarlandı. Ölmüştü.

Doktor "bunu bekliyordum" diyerek yaklaştı, ailenin dehşetini görünce ölüyü uzatıp gözlerini kapadı.

Auguste masayı uzaklaştırırken herkes birbirine bakıyordu. Sonra hıçkırımlar başladı. Ne olacaktı şimdi? Serveti kendileri pay edebilecekler miydi? Clotilde hemen Gustave'ı dışarı çıkardıktan sonra Berthe'e sarılıp ağlamaya başladı. Diğer iki kadın da hıçkırıyordu. Pencerenin önünde Theophile ve Auguste gözlerini ovuşturuyorlardı. Ama en şiddetli ağlama Duveyrier'den geliyordu: Bu yıkımın ortasında metresini özlüyordu: Hayır, Clarisse olmadan yaşayamazdı; bu adam gibi hemen ölse daha iyiydi.

- Madam, diye girdi Clemence, rahip bey geldiler.

Eşikte Rahip Mauduit göründü. Onun arkasında yardımcısı koro çocuğunun başı görünüyordu. Rahip hıçkırıkları fark edip doktora döndü; doktor kendi suçu değilmiş gibi ellerini iki yana açınca durumu anladı. Birkaç dua mırıldandıktan sonra gitti.

Holde bekleyen diğer hizmetçiler Clemence'ı dinliyorlardı:

- Bu uğursuzluk getirir, diyordu Clemence. Tanrı boş yere rahatsız edilmez. Göreceksiniz, bir yıl geçmeden bu eve yeniden uğrayacak.

Mösyö Vabre'in cenazesi iki gün sonra kaldırıldı. Duveyrier davetiyelere "Kilisenin kutsamasıyla vefat eden..." tümcesini eklemeyi unutmamıştı. Dükkan kapalı olduğundan Octave o gün serbest kalmıştı. Buna çok sevindi, çünkü uzun süredir odasını yerleştirmek istiyordu. Erken kalkmış, saat sekize doğru eşyalarını yerleştirmeyi bitirmek üzereydi. Kapı çalındı. Marie kitaplarını geri getirmişti.

- Siz almaya gelmediniz; ben de getirdim.

Genç adamın çağrısı üzerine yüzü kızarıp içeri girmek istemedi. İlişkileri zaten uzun süredir, o gidip ilgilenmediği için, doğal olarak kesilmişti. Kadın yine de ona iyi davranıyor, karşılaştıklarında gülümsüyordu.

Octave bu sabah neşeliydi, ona takılmak istedi.

- Ah! Yoksa Jules benim odama girmenizi yasakladı mı? Sahi kocanızla aranınız nasıl? Size daha çok ilgi gösteriyor mu?

- Ah! dedi kadın, onu bir yere götürüp vermut ısmarlarsanız, tabii orada iyi davranıyor. Ama ben bu kadarını istemiyorum. Evde iyi olmasını istiyorum.

Kadın ciddileşip ekledi:

- Bakın, Balzac kitabınızı okuyamadan geri getirdim; çünkü çok üzücü. Bu yazar hep tatsız

şeyler anlatıyor.

Ondan içinde aşk ve uzak ülkelere yolculuklar olan kitaplar istiyordu. Sonra cenazeden söz etti. Kendisi kilisedeki törene katılacak, Jules de mezarlığa kadar uzanacaktı. Kadın ölümlerden korkmadığını söyledi: on iki yaşındayken aynı hastalıktan ölen bir enişteyle halanın cenazesini bütün gece beklemişti. Ama Jules ölümlerden nefret ediyordu; dünden beri evde bu konunun açılmasını yasaklamıştı. Böyle olunca da, başka bir şey düşünemedikleri için, bütün gün iki sözcük konuşamamışlardı. O kadar sıkılmıştı ki, Jules'ü götürecekleri gün onun hesabına hoşnut olacaktı. Kadın aklındakileri rahatça söyleyebilmekten mutlu oluyor, genç adama sorular soruyordu: Ölüyü görmüş müydü? Tabuta konulurken bir kaza olmuş diyorlardı, doğru muydu? Aile bireyleri tüm yatakları söküp arıyorlar mıydı? Bu kadar hizmetçi bolluğu olan bu apartmanda dedikodudan tabii geçilmezdi. Ölümünden başka şey konuşulmuyordu.

Genç adamın kendisine uzattığı yeni kitaplara baktı.

- Ama yine bir Balzac veriyorsunuz. Hayır, onu geri alın. Yaşamı olduğu gibi anlatıyor.

Kitabı geri uzatırken genç adam onu bileğinden yakalayıp odaya çekmek istedi. Kadının ölüme olan çocukça merakı genç adamı ilgilendirmiş, birden içinde bir istek uyanmıştı. Kadın hemen anladı, yüzü kızarıp geri çekildi. Dairesine girerken:

- Teşekkürler, Mösyö Mouret, diye seslendi. Cenazede görüşürüz.

Octave giyindikten sonra Madam Campardon'a uğrama sözünü verdiğini anımsadı. Saat on birdeki cenazeye kadar iki saat boş olduğundan apartmanda birkaç ziyaret yapabileceğini düşündü. Rose onu yatakta karşıladı. Genç adam rahatsız etmekten çekinip özür diledi, ama kadın kendisi girmesi için üsteledi. O kadar az görüşüyorlardı ki bu değişikliğe sevinmişti!

- Ah! diye sızlandı kadın. Şimdi aşağıdaki tahta sandıkta ben olmalıydım!

Evet, malsahibi yaşamdan ayrıldığı için mutlu olmalıydı. Octave onu bu kadar karaduygulu görmekten şaşırıp sağlığını sordu.

- Ah! Hep aynı. Ama bazen yaşamdan bıyıyorum. Achille kıpırdandıkça benim rahatsız olduğumu görünce çalışma odasına bir yatak serdi, artık orada yatıyor. Biliyor musunuz, bizim üstelememiz üzerine Gasparine mağazadaki işinden ayrıldı. Ona minnettarım, bana o kadar iyi bakıyor ki! Tanrım! Çevremde bana iyi bakan bu kişiler olmasaydı, yaşamak istemezdim.

O sırada Gasparine ona kahvaltısını getirdi; fakat akraba durumundan hizmetçi durumuna düşmüştü. Doğrulmasına yardım etti, sırtına yastıklar koydu ve dizlerine bir tepsi ilişti. Rose dantel ve işlemeli geceliği içinde oburca yemeye başladı. Kadının derisi renklenmiş, sarı saçları canlanmış ve güzelleşmişti. Ekmeğini kahveye batırırken konuşuyordu:

- Ah! İştahım yerinde ama... hastalığım midemde değil ki!

İki damla gözyaşı kahvesinin içinde düştü. Gasparine ona kızdı:

- Bak, ağlarsan Achille'i çağırırım. Kraliçe gibi rahatsın işte; yoksa mutlu değil misin?

Madam Campardon kahvaltısını bitirip Octave'la yalnız kaldığında neşesi yerine gelmişti. Koketlik yapıp ölümden söz etmek istedi, ama yatağında sabah keyfi yapan bir kadın gibi neşeliydi. Sırası geldiğinde kendisi de ölecekti tabii. Ama kuzini haklıydı, mutsuz olması için bir neden yoktu.

Genç adam kalkarken Rose ona seslendi:

- Daha sık gelin, olur mu? Cenazede fazla üzülmeyin.

Octave aynı katta Madam Juzeur'ün kapısını çaldı. Kapıyı açan küçük Louise onu salona aldı, karşısında meraklı gözlerle dikilirken Madam Juzeur gelince mutfağa kaçtı. Kadın yine karalar giyinmiş, yas giysisiyle bile sevimli görünüyordu.

- Bu sabah geleceğinizden emindim. Dün gece düşümde sizi gördüm. Apartmandaki ölü nedeniyle kolay uyuyamıyordum.

Kadın üç kez kalkıp divanların altına baktığını söyledi.

- Beni çağırırsaydınız ya! diye şakalaştı genç adam. Yatakta iki kişi olsaydık korkmazdınız.

Kadın ona kızar gibi baktı:

- Susun, bu çok ayıp!

Bunu söylerken avucuyla onun ağzını kapamak istedi; genç adam hemen avuç içini öptü. Kadın gıdıklanmış gibi parmaklarını daha da açtı. İyice ateşlenen Octave işi daha da ileri götürmek isteyip onu belinden yakaladı ve göğsüne bastırdı. Kadın kurtulmak için çabalıyor, ama katılmıyordu da. Octave onun kulağına fısıldadı:

- Ama niçin istemiyorsunuz?

- Oh! Bugün hele hiç olmaz!

- Neden bugün olmasın?

- Alt kattaki ölüden söz ediyorum. Hayır, kesinlikle yapamam.

Genç adam onu daha sıkı kucaklıyor ve kadın kendini bırakıyordu. Solukları yüzlerini ısıtıyordu.

- Öyleyse ne zaman? Yarın?

- Asla.

- Oysa siz özgürsünüz. Kocanız sizi terkettiğine göre, istediğinizi yapabilirsiniz. Ha? Yoksa çocuk yapmaktan mı korkuyorsunuz?

- Hayır, doktorların dediğine göre artık çocuğum olmazmış.

- E, öyleyse? Ciddi bir nedeniniz yoksa bu aptalca inat niye?

Genç adam onu sarsıyordu. Kadın esnek bir biçimde onun kollarından sıyrıldı. Sonra kımıldamaması için Octave'ı kendi kolları arasına alıp kulağına mırıldandı:

- İsteddiğiniz her şeyi yaparım, ama bunu asla! İşitiyor musunuz, asla! Bu benim bir yeminim. Tanrıya bir gün... neyse, bilmeniz gerekmez. Siz de diğer erkekler gibi kabasınız, bir şeyi elde edemezseniz tatmin olmuyorsunuz. Oysa ben sizi çok seviyorum. Ne isterseniz yaparım, ama bunu asla, sevgilim!

Kadın vücudunu onun ellerine terk ediyor, en özel okşamalara izin veriyordu. Ama yasak olan o eyleme geçmek istediğinde sert bir direnişle onu durduruyordu. Bu inatçılığında bir rahibenin günah çıkarma endişesi, küçük günahları için affa uğrayacağı ama büyüğü için cehenneme gideceği korkusu vardı. Kendine bile itiraf edemediği diğer duygular da karışıyordu buna; gurur ve kendine saygı, erkekleri parmağında oynatıp onlara bir şey vermeyen kadının fetretanlığı, tüm vücudunu öptürerek aldığı kişisel zevk yanında son darbeyi hep geciktirmenin heyecanı. Kadın bunu yeğliyordu; kocasının alçakça gidişinden sonra hiçbir erkeğin ona sahip olmakla övünemeyeceğini bilmekten daha iyisi yoktu. Ve o, namuslu bir kadın oluyordu!

- Hayır, mösyö, kimseyle ilişkim olmadı. Ah! Benim konumumdaki birçok kadın yoldan çıkardı, ama ben başım dik yürüyebilirim.

Kadın onu yumuşakça itip kanepeden kalktı.

- Bırakın beni. Alttaki bu ölü beni çok üzdü. Sanki tüm evde ölüm kokusu dolaşıyor.

Zaten cenaze töreni saati yaklaşıyordu. Kadın onu yolcu ederken dün sözünü ettiği likörü anımsadı. Onu yeniden içeri aldı, şişeyle birlikte iki kadeh getirip ikram etti. İçerken kadının yüzünde çocuksu bir sevinç okunuyordu. Dudaklarını şaplatıyor, şekerli ve vanilyalı şeylere bayıldığını söylüyordu.

- Bu bizi törende ısıtır.

Holde genç adam onu dudaklarından öperken gözlerini kapatıyordu. Şekerli dudakları bonbonlar gibi eriyordu.

Saat on bir olduğu halde cenaze aşağı indirilmemişti. Octave merak edip dışarı çıktı. Giriş kapısına siyah perde çekiliyor, halı seriliyordu. Hippolyte bu işleri yönetirken, kaldırımda toplanmış bir öbek hizmetçi aralarında konuşuyorlardı. Lisa, Valerie'nin yanına yeni girmiş olan yaşlı hizmetçiyi bilgilendiriyordu:

- Evet, hanımınız kurnazlık etti, ama işe yaramadı. Tüm mahalleli biliyor. Kocasının sağlığı

bozulmuştu; yaşlı adamın mirasını güvenceye almak için kasaptan çocuk peydahladı. Ama işte kocası hâlâ sağlam, yaşlı adamsa öldü. Şimdi velediyle sap gibi kaldı!

Yeni hizmetçi duyduklarına inanamıyordu:

- İyi olmuş, orospuluğun karşılığını almış. Zaten ben de yanında fazla kalmayacağım. Bu sabah haftaya ayrılacağımı söyledim. O velet mutfağıma kakasını yapıyordu.

O sırada Julie aşağı inip Hippolyte'e yeni buyruklar getirmişti; Lisa onun yanına koşup ağzını aradı. Sonra Valerie'nin hizmetçisinin yanına döndü:

- Aşçının dediğine göre yukarısı karışmış; hâlâ adamın parasını bulamamışlar. Bu gidişle akşama birbirlerine girerler.

O sırada Adele bakkaldan dönüyordu; Madam Josserand'ın ona buyurduğu biçimde, aldığı dört kuruşluk tereyağını önlüğünün altına gizleyip getiriyordu. Lisa ne aldığını görmek istedi, sonra onu haşladı; insan dört kuruşluk şey için bakkala gönderilir miydi? Kendisi olsaydı, ya bu cimrileri daha iyi beslenmeye zorlar, yahut da onlardan önce kendisi yerd. Evet tereyağı, şeker, et, ne bulursa yerd! Bir süredir diğer hizmetçiler onu başkaldırmaya kışkırtıyorlar, kız da onlara uyuyordu. Korkmadığını göstermek için, tereyağının bir kenarını koparıp hemen orada ekmeksiz yemeye başladı.

- Ben çıkıyorum, dedi Adele. Ölüyü görmek istemiyorum; sonra bütün gece düşümde ayaklarımdan çektiğini görüyorum.

O giderken diğerleri arkasından gülüştüler. Dün gece hizmetçilerin katında Adele'in karabasanları hepsini eğlendirmişti. Hizmetçiler korkudan kapıları açık yatınca, muzip bir arabacı hortlak gibi giyinip onları sabaha kadar korkutmuştu.

Cenaze levazımatçısı kapıda hazırlık yaparken, evin önünde bir el arabası belirdi. İçinde yoksul birkaç mobilya olan arabayı küçük bir çocuk itiyor, soluk yüzlü bir genç kız da ona yardım ediyordu. Karşı kaldırımda kırtasiyeciyi konuşan kapıcı hemen koşup geldi:

- Hey! Ne yapıyorsunuz?

Kız ona döndü:

- Bayım, ben yeni kiracıyım. Eşyalarımı getirdim.

- Hayır! diye bağırdı kapıcı. Bugün olmaz, cenaze var. Yarın geleceksin!

Kız kapıdaki siyah perdeleri o zaman fark edip şaşırdı. Ama bu eşyalarla birlikte sokakta kalamazdı ki; odasına çıkmak istiyordu. o zaman Gourd köpürdü:

- Siz tavan arasındaki odayı kiralayan ayakkabıcı kızsınız herhalde. Mal sahibinin inadı bitmiyor ki! Marangozun yaptıkları yetmiyormuş gibi yüz otuz frank için yine başımıza bir işçi sardı. Hem de kadın!

Sonra mal sahibinin yaşamda olmadığını anımsadı:

- Evet, maalesef mal sahibi öldü. Pekâlâ, tabut inmeden acele edin!

O sinirle kapıcı arabayı kendisi itekliyordu. Genç kız avlunun içinde arabasıyla kayboldu.

- Bu kız da tam zamanını buldu, dedi Lisa. Cenaze sırasında taşınmak ne de neşeli olur ama!

O sırada Gourd'un geri döndüğünü görünce sustu; kapıcı hizmetçilerin başbelasıydı. Kapıcının sinirli oluşunun nedeni apartmanın Theophile'e miras kalacağını duymuş olmasındandı. O ise bir yargıç olan Duveyrier'nin mal sahibi olmasını isterdi.

O sırada törene katılacak olanlar inmeye başladı. Madam Juzeur kapının yanında Trublot'yla buluşmuş olan Octave'a gülümsedi. Sonra Marie indi; tabutun üzerine konulacağı sehpayı şaşkınlıkla bakıyordu. Kapıcı Gourd ikinci kattaki kapalı perdeleri işaret edip söyleniyordu:

- Bu ikinci kattakiler şaşılacak insanlar, dedi. Sanki başkaları gibi olmamak için özen gösteriyorlar. Üç gün önce bir geziye çıktılar.

O sırada Lisa hizmetçilerin arkasına saklanmaya çalıştı, çünkü Gasparine görünmüştü. Kadın elinde menekşeden bir çelenkle gelmişti; bu çelenk, Duveyrierlerle iyi ilişkiler içinde olmak isteyen mimarın bir jestiydi. Uzaktan kırtasiyeci söylendi:

- Oh oh! Öbür Madam Campardon bugün çok şık.

Adam farkında olmadan mahalle esnafının ona taktığı adı kullanmıştı. Hizmetçiler gülüşüler. Tam o anda tabut merdivenlerden indirildi. Taşıyıcılar siyah perdelerin arasından geçerken soluk soluğa kalmışlardı.

- İşte, kiralarını toplayamadan gitti, diye nefretle söylendi Lisa.

Kapıcının karısı da o zamana kadar ayaklarını uzatıp oturduğu koltuktan kalktı ve lojmanın kapısında durdu. Kocasının talimatı üzerine geçerken tabutu selamladı.

Saint-Roch Kilisesi'nde tören sırasında Doktor Juillerat dışarda bekledi. Zaten içerisi kalabalıktı ve birçok adam da merdivenlerde bekledi. Sigara içemedikleri için konuşma politikaya döndü. Kilisenin açık kapılarından org sesi bazan dışarı taşıyordu.

- Biliyor musunuz, dedi Leon Josserand, Mösyö Thiers gelecek yıl bizim bölgemizden adaylığını koyacakmış.

- Ah! dedi doktor. Herhalde sizin gibi bir cumhuriyetçi ona oy vermez, değil mi?

Genç adam Madam Dambreville'le sosyeteye alışalıdan beri özgürlükçü düşüncelerinde bir soğuma başlamıştı:

- Niçin olmasın? dedi. O da imparatorluğa karşı.

Bunun üzerine büyük tartışma çıktı. Leon taktikten söz ediyor, Doktor Juillerat ilkeleri savunuyordu. Doktora göre kentsoylu sınıfı ömrünü doldurmuştu ve devrimin yoluna engel oluyordu. Mülk ve servete kavuştuktan sonra, tıpkı eski soylu sınıf gibi, geleceğin Fransası önünde ayak diriyordu.

- Siz korkaksınız, dedi doktor. Bir tehlike gördüğünüz zaman en gerici partinin kucağına atlıyorsunuz.

Campardon buna karşı çıktı:

- Ben, bayım, sizin gibi jakoben ve dinsizdim. Tanrı'ya şükür, aklım başıma geldi. Ama Mösyö Thiers'e oy verecek kadar bunamadım. Tutarsız, her şeyi karıştıran bir adam.

Oradaki tüm liberaller, Mösyö Josserand, Octave, hatta hiçbir şey umursamayan Trublot, hep Mösyö Thiers'e oy vereceklerini belirttiler. Hükümetin adayı Saint-Honoré Sokağı'nda şekercilik yapan Mösyö Dewinck idi ve onunla alay ediyorlardı. Bu aday Tuileries Sarayı ile olan ilişkileri yüzünden kilisenin desteğini alamamıştı. Papazların safına geçmiş olan Campardon bu adayı kuşkuyla karşılıyordu. Birden sözü değiştirdi:

- Bakın, sizin Garibaldi'yi (*) ayağından yaralayan kurşun keşke yüreğini delseydi!

Mimar bu liberallerle daha fazla birlikte görünmemek için hemen kiliseye girdi. İçerde Rahip Mauduit'nin duaları koro sesine karışıyordu.

- Artık neredeyse kilisede yatacak, diye mırıldandı doktor. Ah, bütün bunları süpürmek gerekiyor!

Leon devlet bakanının senatoda yaptığı konuşmayı anımsatıyor, devrimin imparatorluğu doğurduğunu ve onun ancak seçimlerle ortadan kaldırılabilceğini söylüyordu. Herkes imparatora bir ders verilmesi gerektiğine inanıyordu. Yanıbaşlarında duran kapıcı Gourd saygılı bir tavırla onları dinliyordu.

Tören bitmek üzereydi. Kilisenin derinliklerinden gelen sesler onları susturdu:

- Requiescat in pace!

- Amin!

Père-Lachaise Mezarlığı'nda tabutu indirirlerken Trublot, yanındaki Octave'ın Madam Juzeur'e gülümsediğini fark etti.

- Ha evet, diye fısıldadı Trublot. Talihsiz kadın... İstediginizi yapar, ama o şeyi asla!

Octave sarsıldı. Nasıl? Onunla da? Ama Trublot kendisinin bu işlerde olmadığını, bir arkadaşından duyduğunu söyledi. Zaten kanepede likör içmeyi seven her erkekle oluyordu. Sonra Octave'ın kolunu bıraktı:

- Pardon, dedi Trublot. Cenaze gömüldüğüne göre, Duveyrier'ye bir mesaj iletmem gerekiyor.

Aile sessiz ve üzüntülü, mezarlıktan ayrılıyordu. Trublot yargıcı arkaya çekip bildirdi: Clarisse'in hizmetçisiyle görüşmüştü. Ama hizmetçi metresinin adresini bilmiyordu, çünkü hanımına iki tokat patlattıktan sonra o gün işten ayrılmıştı. Duveyrier'nin son umudu da uçmuştu. Mendiliyle yüzünü kapayıp ailesine yetiştii.

Akşam olur olmaz tartışmalar başladı. Aile tam bir yıkıma uğramıştı. Mösyö Vabre, noterlerin bazan yaptığı gibi, vasiyetname bırakmamıştı. Tüm mobilyalar boşuna arandı; beklenen yedi yüz bin franktan eser yoktu. Ne bir hisse senedi, ne de devlet tahvili vardı. Bir çekmecede yedi yüz otuz frank değerinde bozuk para bulundu. Buldukları bir defterdeki karmaşık hesapları ve banker mektuplarını inceledikten sonra gerçeği öğrenen mirasçıların yüzü sapsarı oldu: Yaşlı adamın büyük istatistik çalışmasının altında gizli bir kumar alışkanlığı yatıyordu. Tüm servetini borsada sorumsuzca oynayip bitirmişti: Emekli maaşı, ev kiralari, hatta çocuklarından ödünç diye aldığı paraların tümü oraya gittiği gibi, apartmanı da üç kez ipotek edip yüz elli bin frank borçlanmıştı. Aile o meşhur kasanın önünde perişan duruyordu: içinde her yerden topladığı incik boncuklar, eski madalyalar, hatta küçük Gustave'dan çaldığı oyuncaklardan başka bir şey yoktu.

O zaman adama ilençler yağdırdılar. Aşağılık, dolandırıcı, moruk, hem kendine bedavadan baktırmış ve hem de çocuklarını hiç düşünmeden o serveti yok etmişti. Duveyrierler onbir yıl ona karşılıksız bakıp, Clotilde'in çeyiz parasını bile istemedikleri için pişmandılar. Teophile ise kendisine evlenirken söz verilen elli bin franka yanıyordu. Auguste de aynı durumdaydı; Berthe, annesinin öğrettiği biçimde böyle dolandırıcı bir aileye gelin gitmekten utandığını söyleyerek hakaretler yağdırıyordu. Valerie, mirastan yoksun edilme korkusuyla, başlangıçta ona ödemiş oldukları birkaç aylık kirayı ona haram ediyordu.

İki hafta boyunca aile bu konuyla çalkalandı. Neyse ki üç yüz bin frank değer biçilen apartman yerinde duruyordu. İpotek ödendikten sonra, her bir çocuğa net elli bin frank kalacaktı ve bu, hiç yoktan iyi sayılırdı. Evin satılmasına karar verdiler. Duveyrier karısı adına satış işlemlerini üstlendi. Önce diğer iki kardeşe sorunu mahkemeye gitmeden çözümlerinin daha iyi olacağını kabul ettirdi. Aralarında anlaşılırsa, çok dürüst bir adam olan Noter Renaudin önünde işlemler bitirilirdi. Sonra, noterin önerdiğini söyleyerek, evi başlangıçta düşük bir fiyattan satışa çıkarmalarını söyledi. Örneğin, yüz kırk bin franka satışa çıkarsa amatörler üşüşür, öneriler kızışır ve çok yüksek bir değere satabilirlerdi. Teophile ve Auguste gülererek kabul ettiler. Satış günü, beş altı öneriden sonra Noter Renaudin birden, yüz kırk dokuz bin franka satışı Duveyrier'nin üzerinde bıraktı. İpoteği ödeyecek kadar bile para etmemişti. Bu darbe onları bitirdi.

O akşam Duveyrierlerin evindeki kavganın ayrıntıları asla öğrenilemedi. Evin kalın duvarları bağrıışmaların duyulmasını önliyordu. Teophile eniştesini dolandırıcılıkla suçladı; notere bir asliye hukuk yargıçlığı söz vererek satın aldığını haykırıyordu. Auguste, çapkınlığı tüm mahallede bilinen noteri mahkemeye vereceğini söylüyordu. Arada yumruklasmalar olduğu da söyleniyordu. Daire kapısından çıkarlarken Auguste içeriye bağırıyordu:

- Alçak rezil! Senden daha az suçlu olanları bir de utanmadan küreğe mahkûm ediyorsun!

Son çıkan Teophile öksürük nöbetleri arasında haykırıyordu:

- Hırsız! Hırsız! Evet, sen ve karın, ikiniz de hırsızısınız!

Adam çıkarken kapıyı öyle bir çarptı ki alt kattan kapıcı Gourd alarma geçip yukarı baktı. Yalnızca kapısından dinleyen Madam Juzeur'ü görünce mutlu bir yüzle yine odasına döndü. Kapıcı yeni mal sahibini haklı buluyordu.

Birkaç gün sonra Auguste ile kız kardeşi barışınca tüm apartman şaşırıldı. Octave'ın Duveyrierlerin evine gidip görüştüğü gözlemlendi. İki kardeşin çıkardığı gürültüden çekinen yargıç, hiç olmazsa mirasçılardan birinin ağzını kapamak için, girişteki dükkanın beş yıllık kirasını onlara bağışlamıştı. Bunu öğrenen Teophile, karısını da alıp Auguste'le kavga

etmeye indi. Kardeşini arkadan vurmaya, bu hırsızlara kendini satmaya utanmıyor muydu? Ama dükkanda Madam Josserand vardı ve onun ağzının payını verdi. Kadın Valerie'ye de kızı Berthe'i örnek alıp kendini satmaktan vazgeçmesini söyleyince Valerie geri çekilmek zorunda kaldı. Kadın dükkandan çıkarken bağırıyordu:

- Demek yalnızca biz enayi kaldık! Ben de kira falan ödemiyorum işte! O kürek mahkûmu isterse bizi mahkemeye versin. Ve sen Berthe, bir gün senin kaç gideceğini inşallah birlikte görürüz!

Yeniden kapılar çarpıldı. İki aile arasında ölümüne bir kin oluştu. Bu arada onlara yardımcı olan Octave aileye daha da yakınlaşmıştı. Valerie'nin sözlerini Auguste müşterilerin duymamasına çalışırken, Berthe genç adamın kolları arasında bayıldı. Madam Josserand da genç adama güveniyordu artık. Bu arada savaşımlı bırakmamıştı:

- Kira geliri kötü sayılmaz. ama ben elli bin frankımı istiyorum.

- Ama bizim de ona eşit parayı ortaya sürmemiz gerekiyor, dedi, Berthe.

Annesi anlamamış gibi yaptı:

- Paramızı istiyorum, işliyor musun? Bu moruk şimdi mezarında bize gülüyordur. Beni dolandırmasına izin veremem. Olmayan parayı söz verirsin ha! Ne sahtekarlar var dünyada! Sana bu parayı verecekler kızım! Gerekirse onu mezardan çıkarıp yüzüne tükürürüm!

(*) İtalyan cumhuriyetçi general Garibaldi (1807-1882) birçok kez Roma'yı papanın elinden almak için girişimlerde bulunmuştu.

12

Bir sabah Berthe annesinin evinde bulunduğu sırada hizmetçi Adele Saturnin'in yanında bir adamla geldiğini söyledi. Moulineaux Akıl Hastanesi Müdürü Doktor Chassagne daha önceleri birçok kez aileye çocuklarını daha fazla hastanede tutamayacağını, çünkü ilerlemiş bir delilik belirtisi görmediğini bildirmişti. Doktor ayrıca çocuğa imza attırıp üç bin frankını aldıklarını öğrenmiş, kendi kurumunu bu işlere bulaştırmamak için onu ailesine geri gönderiyordu.

Bu Madam Josserand için yıkım oldu. Görevliyle konuşup kandırmaya çalıştı. Ama adam şöyle dedi:

- Müdür Bey size iletmemi istedi; ailesine para verecek kadar sağlığı iyiye, onların yanında yaşayabilecek kadar da iyidir.

- Ama o deli, bayım! Hepimizi kesebilir.

- İmza atabilecek kadar akıllı ya! deyip gitti adam.

Saturnin çok sakindi, sanki Tuileries Parkı'nda bir gezinti yapıp dönmüştü. Hastanedeki günlerinden hiç söz etmedi bile. Ağlayan babasını kucakladı, titreyen annesi ve kız kardeşi Hortense'ı öptü. Sonra Berthe'i fark edince yüzü aydınlandı, onu küçük bir çocuk gibi okşadı. Onu iyi durumda gören Berthe evlendiğini açıklamayı göze aldı. Delikanlı, daha önceki tepkilerini unutmuş gibi, ses çıkarmadı. Ama kız kardeşi aşağı inmeye kalkınca bağırmaya başladı: Evlenmesi umurunda değildi, ama burada yanında kalmasını istiyordu. Annesinin berbat durumunu gören Berthe'in aklına kardeşini yanına almak geldi. Dükkanda ona yaptıracak iş bulunurdu elbet.

Aynı akşam Auguste, hiç yandaş olmadığı halde, Berthe'in kararına uydu. Üç aydır evlilerdi, ama aralarındaki birlik yavaş yavaş bozuluyordu. Bu, iki farklı özyapının, iki farklı eğitimin doğal bir sonucuydu: asık suratlı, titiz, duygusuz bir kocayla, Paris'in sahte lüksünde yetişmiş, bencil ve savruk bir kadın. Adam bu yüzden karısının hareketli yaşamını, sürekli ev ziyaretleri, alışverişler, gezintiler, tiyatro ve sergiler arasında koşturmasını anlayamıyordu. Haftada iki üç kez Madam Josserand kızını alıp dışarda yemeğe götürüyordu. Onu, artık para vermediği süslü giysileriyle sosyete de yanında

gezdirmekten zevk alıyordu. Kocasını en çok bu pahalı giysilere karşı çıkıyordu. Geliriyle bağdaşmayan bu süslenme merakı veya işlerinde çok gerekli olan parayı sokağa atma hevesi ne oluyordu? Adamın dediğine göre, başkalarına ipek satan kişi yünlü giymeliydi. Bu durumlarda Berthe annesinin şirret havasına bürünüp kocasına, yoksa çıplak gezmesini mi istediğini haykırıyordu. Adam ayrıca karısının temiz iç çamaşırlarıyla gezmeyişine, görünmeyen kısımların temizliğine aldırmaıışına da kızılıyordu. Ama Berthe iki sözcükle onun ağızını kapatılıyordu.

- Kendime acındıracağıma imrendiririm daha iyi. Ben yirmi kuruşum varken kırk kuruşum varmış gibi yaşarım.

Berthe'in kalıbı giderek annesine benziyordu. Evlendikten sonra oldukça toplamış, anne tokadı altındaki sinmiş kız yerine, kendi isteğı doğrultusunda inatlaşabilen bir kadın olup çıkmıştı. Auguste bu ani olgunlaşmayı şaşkınlıkla karşıılıyordu. Berthe önceleri zarif kıyafetlerle dükkandaki tezgahda kurumlanmaktan hoşlanmıştı. Ama kısa sürede ticaretin hareketsizliğinden bıkmış, evin geçimi için yaşamını feda eden kadın havasına girince, kocasıyla arasında bitmeyen kavgalar başlamıştı. Ana evinde gördüğü kavgaları şimdi kendi evinde kocasıyla yapıyor, aldığı eğitimin temelinde yatan erkek düşmanlığıyla kocasını yalnızca para getirmekle görevli sayılıyordu. Her kavgadan sonra içini çekiliyordu:

- Ah! Annem ne kadar haklıymış!

Auguste ilk zamanlar onun isteklerini karşılamak için çabalamıştı. Baba yetkesinin ezdiği gençliğinin alışkanlığıyla, erinç içinde ve dingin bir aile yaşamını istiliyordu. Giriş katında dükkânın arkasındaki odası artık yetmeyince, ikinci katta avluya bakan daireye taşınmışlar, ona göre bir servet olan beşbin franklık mobilya almışlardı. Önceleri mavi ipek döşeli yatak odasında mutlu olan Berthe, bir bankerle evli olan arkadaşının evini gördükten sonra, kendi evini küçümsemeye başlamıştı. İlk kavga hizmetçiler konusunda olmuştu. Ana evinde zavallı kızları aç bırakarak yaptırdıkları en ağır hizmetleri kendi evinde de sürdürmeye kalkınca kızlar başkaldırmıştı. Bu hizmetçilerden biri mutfağına kapanıp ağlamaya başlayınca, onu avutmaya çalışan Auguste, karısının hıçkırıkları karşısında, bir saat sonra kızı kovmak zorunda kalmıştı. O sırada dayanıklı ve yiğit bir kızı işe aldılar. Rachel adındaki bu kız yirmibeş yaşlarında, iri burunlu ve sert yüzlü biriydi; kalıcı olacağına benziyordu. Daha ilk günden onu çirkin bulan Berthe bu kıza iki günden fazla katlanamayacağını söylüyordu; ama kızın sessiz ve söz dinler tavırları, her şeyi anlayan ama sesini çıkarmayan bakışları karşısında, yarı hoşnut ve yarı korkmuş olarak onu kabullendi. Rachel en ağır işleri sesini çıkarmadan yapıyor, kuru ekmeğe razı oluyor ve yavaş yavaş ailenin her işini üzerine alılıyordu. Gözlerini her zaman açık tutan ve dişlerini sıkkan bu kız, madamın kendisine mecbur kalacağı günü sabırla bekliyordu.

Apartmanda Mösyö Vabre'in ölümünden sonraki karışıklık gitmiş, yerini büyük bir sessizliğe bırakmıştı. Merdivenler bir kentsoylu kilisesinin saygın havasına yeniden kavuşmuştu. Duveyrier'nin karısıyla barıştığı söyleniliyordu. Valerie ve Theophile ise kimseyle konuşmadan başları dik girip çıkıyorlardı. Kapıcı Gourd hoşnut bir yüz anlatımıyla apartmanı arşınılıyordu.

Bir akşam saat on bire doğru, Auguste ikide bir dükkânın kapısına çıkıp bakılıyordu. Endişeli olduğu anlaşılılıyordu. Akşam yemeğı sırasında annesi ve kızkardeşi Berthe'i gelip almışlar, tatlısını bile yemeye fırsat bırakmamışlardı. Kapanıştan önce dönmeye söz verdikleri halde hâlâ ortada yoklardı.

- Ah! Tanrım! Tanrım! diye ellerini ovuşturuyordu adam.

O sırada tezgahda ipek toplarını etiketleyen Octave'ın yanına geldi. Akşamın bu ilerlemiş saatinde müşteri de zaten gelmiyor, dükkânı yerleştirmek için açık tutuyorlardı. Genç adama sordu:

- Bu hanımların nereye gittiğini biliyor musunuz acaba?

Octave şaşırıp masum bir yüzle ona baktı:

- Ama efendim, size söylediler ya. Bir konferansa gittiler.

- Konferans saat onda bitecekti. Namuslu kadınlar bu saatte evlerine dönmüş olurlar!

Adam dükkanda yine volta atmaya başladı; bir yandan da, onların suç ortağı olabileceğinden kuşkulandığı Octave'a göz ucuyla bakıyordu. Genç adam da onu belli etmeden izliyordu. Onu hiç bu kadar endişeli görmemişti. Ne oluyordu! Başını çevirince, dükkanın dip tarafında elindeki alkollü bezle bir aynayı temizleyen Saturnin'i gördü. Çocuğu yavaş yavaş alıştırmak için ona basit işler veriyorlardı. O akşam Saturnin'in gözleri tuhaf bir biçimde parlıyordu. Octave'ın arkasından süzülüp ona fısıldadı:

- Dikkat edin... bizimki bir kâğıt buldu. Evet, cebinde bir kâğıt var... Sizinse dikkat edin.

Sonra çabucak aynanın başına döndü. Octave bir şey anlamadı. Bir süredir deli çocuk, köpeklerin içgüdüleriyle yaptıkları gibi, ona tuhaf bir yakınlık gösteriyordu. Niçin ona kâğıttan söz etmişti? Kendisi Berthe'e mektup yazmamıştı. O yalnızca genç kadına bakmakla yetiniyordu, ona bir armağan verebilmek için fırsat kolluyordu. Daha önceki deneyimlerine dayanarak bu taktiği geliştirmişti.

- Saat onu on geçiyor! diye bağırdı Auguste. Nerede kaldı bunlar?

Aynı anda hanımlar göründüler. Berthe beyaz işlemeli ve pembe ipekli şahane bir giysi giymişti. Annesi ve kızkardeşi de her mevsim yeniden onardıkları mavi ve mor ipekli giysileri içindeydiler. Madam Josserand iri gövdesiyle önden girerek, damadının boğazında hazırlanmış olan serzenişleri önlemeye çalıştı. Kadın, önemsiz bir şeymiş gibi, mağaza vitrinlerine bakarak geldikleri için geç kaldıklarını söylemekle yetindi. Yüzü bembeyaz olan Auguste bir şey söylemedi, herhalde uygun bir an bekliyordu. Fırtınayı duyumsayan anne birkaç sözle damadını yokladı, ama sonunda çıkmak zorunda kaldı:

- İyi akşamlar, kızım. Uzun yaşamak istiyorsan erken yatıp uyu, olur mu?

Kadın ve kızı çıkar çıkmaz Auguste, Octave ve Saturnin'i unutup cebinden çıkardığı buruşuk bir kâğıdı Berthe'in yüzüne tuttu:

- Nedir bu?

Berthe şapkasını çıkarırken kızarmıştı:

- Ah, o mu? Bir fatura.

- Evet, bir peruk faturası! Kafanızda saç yokmuş gibi peruk takmak ne oluyor? Ama önemli olan bu değil; siz bu faturayı ödemişsiniz. Hangi parayla ödediniz?

Genç kadın iyice zor durumda kalmıştı:

- Kendi paramla, tabii!

- Sizin bu kadar paranız yok. Ya birisinden aldınız, yahut da kasadan. Ayrıca, başka borçlar yaptığınızı da biliyorum. Her şeye katlanabilirim, ama borca asla! Anlıyor musunuz: Borç yok!

Adamın bu bağırışında namuslu bir tüccarın borca karşı duyduğu nefret vardı. Hızını alamayıp karısının sürekli dışarda oluşunu, Paris'in dört bir yanına yaptığı gezintileri ve lüks giyinme alışkanlığını eleştirdi. Onun durumundaki bir aile kadını ipek giysilerle gece saat on birlere kadar dışarda mı olmalıydı? Böyle zevkleri olan bir kadının en az beş yüz bin frank çeyiz parası getirmesi gerekirdi. Ama o gerçek suçluyu biliyordu: Kızlarının sırtına gömlek alacak parası olmadığı halde, onları servet yemeye alıştıran annesi!

- Annemi aşağılamayın! diye bağırdı Berthe. Onun bir suçu yok, o yalnızca görevini yaptı. Ya sizin ailenize ne demeli? Babalarını öldürenler!

Octave etiketlerine eğilip duymazlıktan geldi. Ama göz ucuyla kavgayı ve özellikle Saturnin'i izliyordu. Deli çocuk aynayı temizlemeyi bırakmış, burnundan soluyor ve kocanın üzerine atılmaya hazır görünüyordu.

- Ailelerimizle uğraşmayalım, kendi derdimiz bize yeter, dedi Auguste. Bakın, bu yaşam biçimini bırakacaksınız, çünkü size artık beş kuruş bile vermeyeceğim. Sizin yeriniz burada, tüm namuslu kadınlar gibi, tezgahın arkasındadır. Eğer bir daha borçlanırsanız karışmam.

Berthe sapsarı kesilmişti. Alışkanlıkları, zevkleri ve güzel giysilerine bir darbe vuran bu koca yetkesi onu şaşırtıyordu. Bu, sevdiği ve evlenirken düşlediği her şeyin sonu demekti. Ama bir kadın taktığıyla, asıl öfkelenildiği noktayı gizleyip öfkeyle bağırdı:

- Annemi aşağılamamıza katlanamam!

Auguste omuz silkti:

- Anneniz, ha! Bakın, bu davranışınızla gittikçe ona benziyor, çirkinleşiyorsunuz. Evet, sizi tanıyamıyorum, yerinize o gelmiş. Vallahi bu beni korkutuyor!

Berthe hemen dingin bir biçimde karşısına dikildi:

- Az önce söylediğinizi, sıkıysa annemin yüzüne söyleyin bakalım. Sizi nasıl kapıya koyar.

- Ah! Beni kapıya koyacakmış! Pekâlâ, hemen çıkıp söyleyeceğim.

Adam kapıya doğru yürüdü. Aslında çıkması iyi olacaktı, çünkü Saturnin kurt gibi gözlerini kısmış, onu boğmak için arkasından yaklaşıyordu. Genç kadın bir sandalyeye çöküp söylenmeye başladı:

- Ah, Tanrım! Yeniden başlamak mümkün olsaydı kesinlikle onunla evlenmezdim!

Yukarda, Adele yatmış olduğundan, kapıyı Mösyö Josserand açtı. Baba gece çalışmasına başlamak üzereydi; son günlerde baş ağrıları çekmesine karşın ve her zamanki keşfedilme korkusuyla bu nankör işi sürdürüyordu. Yaşlı adam masanın üzerinde bitirmesi gereken bir muhasebe işi olduğunu söyleyerek damadını doğrudan yemek odasına aldı. Auguste hemen konuya girip kızını borçla alışveriş yapmakla suçladı ve peruk faturası üzerine çıkan kavgayı anlattı. Yaşlı adamın elleri titremeye başladı; kekeliyor ve gözlerinden yaş geliyordu. Demek kızı da ömrünü borç ve sürekli aile kavgaları içinde geçirecekti! Talihsiz yaşamı çocuğunda yineleniyordu! Ayrıca diğer bir korku adamın elini kolunu bağlıyordu; damadının her an söz verilen parayı istemesinden korkuyordu. Genç adam akşamüstü birden eve geldiğine göre durumlarını biliyor olmalıydı.

- Şey... karım uyuyor, onu rahatsız etmesek iyi olur diyorum. Doğrusu çok şaşırdım... Aslında Berthe iyi kızdır, inanın bana... Biz de herhalde sizi kızdıracak bir şey yapmadık, sevgili oğlum...

Adam damadını yatıştırmaya çalışırken bir yandan da endişeyle onun yüzünü inceliyordu. O sırada Madam Josserand yatak odasının kapısında görüldü. Geceliği ve bembeyaz yüzüyle dehşet verici bir görüntüsü vardı. Auguste kızgın olmasına karşın geri çekildi. Kadın kapıdan dinlemiş olmalıydı, çünkü hemen yumruk gibi konuya girdi:

- Herhalde söz verdiğimiz on bin frankı istemeye geldiniz, değil mi? Vadesine henüz iki ay var. Merak etmeyin, iki ay sonra ödeyeceğiz, bayım. Bizde ölüp de sözümüzden kaçmak yok.

Yalanın bu kadar görkemlisi Mösyö Josserand'ın yüreğine indi. Madam Josserand damadına konuşma fırsatı vermeden darbeleri indiriyordu:

- Siz bu düşüncesizce davranışlarınızla Berthe'i hasta ettiğinizde, doktor çağırmanız gerekecek. İlaç paralarıyla birlikte kaç mal olacağını bir düşünün. Az önce, bir budalalık yapacağınızı fark ettiğim halde yukarı geldim. Elinizden geleni yapın, karınızı isterseniz dövün. Ama benim ana yüreğim rahat, çünkü Tanrı bizi gözlüyor ve onun cezası hiç gecikmez.

Sonunda Auguste yakındığı şeyi anlatabildi. Karısının sürekli dışarda gezmesini, pahalı giysilerinden söz etti. Daha da cesaretlenip Berthe'in aldığı terbiyeyi de eleştirdi. Madam Josserand onu acıyormuş gibi dinliyordu. Adam bitirince şöyle dedi:

- Tüm bunlar o kadar saçma ki yanıt vermeye bile değmez, bayım. Benim vicdanım rahat, bu bana yeter. Size bir melek emanet ettim, ama beni aşağılayacaksanız hiçbir şeyinize karışmıyorum. Kendiniz halledin.

- Ama böyle giderse kızınız beni aldatabilir, madam! diye öfkelenildi Auguste.

Gitmek üzere olan kadın döndü:

- Bunun için ne gerekiyorsa yapıyorsunuz, bayım!

Ve Madam Josserand beyaz geceliği içinde üç memeli dev bir Ceres (*) gibi gururla odasına döndü.

Baba Auguste'ü birkaç dakika tutup yatıştırmaya çalıştı. Kadınların isteklerine karşı çıkmanın zor olduğunu anlatarak genç adamı sakinleştirdi ve onu karısını bağışlamaya hazır bir kafayla gönderdi. Yalnız kalan Mösyö Josserand masasına oturunca, küçük gaz lambası önünde ağlamaya başladı. Her şey boştu, kızına gizlice yardım edecek kadar gece işini hiçbir zaman bitiremeyecekti. Çocuğunun borçlanıyor olması ona kendi utancı gibi geliyordu. Üstelik kendini iyi bulmuyordu, bu yakınlarda yine bir bunalım gelebilirdi. Sonunda gözyaşlarını tutarak güçlükle çalışmaya koyuldu.

Aşağıda, dükkanda Berthe başını elleri arasına almış, devinimsiz oturuyordu. Çıraklardan biri kepenkleri örttükten sonra mahzene inmişti. O zaman Octave genç kadına yaklaşabildi. Koca gittikten hemen sonra Saturnin el kol işaretleriyle Octave'ı kız kardeşinin yanına gitmeye zorluyordu. Gülerek genç adamı cesaretlendirmeye çalışıyor, anlaşılmamaktan korktuğu için elleriyle öpücük işaretleri yapıyordu. Octave ona işaretlerle "Nasıl? Onu öpmemi mi istiyorsun?" diye haber gönderince deli çocuk başını evet anlamında sallıyordu.

Saturnin genç adamın kız kardeşinin yanına gülümseyerek gittiğini görünce, onları rahatsız etmemek için, mutlu bir biçimde tezgahın arkasına saklandı. Gaz lambalarının ışığında ve ipeklerin kokusu altında mağaza sessizdi.

- Madam, dedi Octave tatlı bir sesle, kendinizi bu kadar üzmeyin.

Kadın dalıp gitmişti, genç adamı yakınında görünce irkildi.

- Sizden özür dilerim, Mösyö Octave. Bu tatsız olaya tanık olduysanız suç benim değil. Kocamın da kusuruna bakmayın, bu akşam biraz rahatsız olmalı. Bilirsiniz, her ailede ufak sürtüşmeler olur...

Kadın hiçkılmaya başladı; kocasının kusurunu dışarıya karşı savunması gerektiği düşüncesi ilk kez aklına geliyordu. Saturnin tezgahın altından kafasını çıkardı; ama Octave'ın kız kardeşinin elini tuttuğunu görünce çekildi.

- Biraz cesur olun, madam, lütfen.

- Elimde değil. Siz de buradaydınız, her şeyi duydunuz. Seksen franklık peruk için! Sanki diğer hanımlar peruk takmıyormuş gibi! Ama o hiçbir şey bilmiyor ve dinlemiyor. Kadın ruhundan anlamıyor. Ah! Çok mutsuzum, Mösyö Octave!

Duyduğu nefretin ateşiyle aklına gelen her şeyi söylüyordu. Severe evlendiği bu adam şimdi kendisinden bir bluzu esirgiyordu! Oysa kadınlık görevlerini yerine getiriyordu. Geçenlerde peruk alma isteğini geri çevirmeseydi, kendi parasıyla almaya kalkar mıydı hiç? Kocasını en basit şeylere bile kızırıyordu. Ufak bir süs eşyasını canı çekip istediğinde hep surat ediyordu. Ama gururu vardı, kocasından bir şey istemeden, gerektiğinde ondan yoksun kalabiliyordu. Örneğin, iki haftadır Palais-Royal'daki bir kuyumcudan fantezi bir mücevher görmüştü.

- Bir bilerseniz, üzerinde elmas taklidi üç yıldız olan bir saç tokası. Oh! Yüz franklık bir şey. İşte bunu kaç kez söyledimse de oralı olmadı.

Octave böyle bir şansa inanamazdı. Olayı hızlandırdı.

- Evet, evet, biliyorum. Benim önümde de kaç kez konuştunuz. Doğrusu, madam, beni dükkanınıza kabul ettiniz, bana o kadar yardımcı oldunuz ki ben de bağışlamanıza sığınarak...

Bunları söylerken cebinden bir mücevher kutusu çıkarıp açtı: üç yıldızlı toka kadife üzerinde parlıyordu. Berthe heyecanla ayağa kalktı.

- Ama bu olanaksız! Mösyö Octave, bunu kabul edemem. Doğru yapmadınız.

Genç adam saf görünüp birkaç bahane sıraladı. Midi bölgesinde bu görenekti. Ayrıca, gerçek elmas değildi ya. Kadının yüzü pembeleşmiş, ağlamayı kesmiş ve gözlerini mücevherden ayıramıyordu.

- Rica etsem, madam... Hiç olmazsa, çalışmamdan hoşnut olduğunuzu göstermek için kabul edin.

- Hayır, Mösyö Octave, üstelemeyin. Gerçekten kabul edemem.

Saturnin ortaya çıkmış ve büyülenmiş gibi mücevhere bakıyordu. Ama sağlam kulakları Auguste'ün ayak seslerini duyunca dilini şaklatıp Berthe'i uyardı. Tam kocası içeri girerken kadın kararını verdi; kutuyu cebine atarken fısıldadı:

- Pekâlâ! Ama onu ablam Hortense'in armağan ettiğini söyleyeceğim, olur mu?

Auguste dükkanın kapatılması için buyruk verdikten sonra Berthe'le evine çıktı. Adam kavgadan tek söz etmedi, üstelik karısının yatışmış olmasından hoşnut gibiydi. Octave da dükkandan ayrılırken bir el omzuna dokundu. Bu, Saturnin'di; mahzende yatıp kalkıyordu. Deli çocuk yabanıl bir sevinçle ona gülüyordu:

- Arkadaş... iyi dost...

O zamana kadarki hesapları değişen Octave, şimdi Berthe'i genç ve güzel olduğu için arzuluyordu. Şimdiye kadar kadınların desteğiyle bir yere gelmenin hesaplarını yaparken şimdi, Marsilya'da bilmediği, lüks ve zarif Parisli Kız'ın tadına bakmak istiyordu. Onun eldivenli küçük ellerine, yüksek topuklu küçük ayaklarına, dantellerle süslü göğüslerine, hatta temizliği kuşkulu iç çamaşırlarına bayılıyordu. Böyle bir kadın için armağanlara para harcamak tutumlu doğasına aykırı da olsa ona zevk veriyordu.

Genç adamı en çok şaşırtan bu kadına aşık olurken üzerine bir utangaçlık gelmiş olmasıydı. Her zamanki aceleciliği gitmiş, işleri oluruna bırakıp yavaş gitmenin zevkini alırmıştı. Valerie ve Madam Hedouin'le olan kötü deneyimleri sonunda Berthe'i uzun ve dikkatli bir kampanya sonunda elde edebileceğini anlamıştı. Ama tüm bunların altında, sevdiği kadının korkusu da vardı; çünkü Berthe'in namuslu olduğuna inanıyordu.

Bu tartışmanın ertesi günü, kadına armağanını verebilmekten mutlu olan Octave, kocayla da arayı iyi tutmanın yararlı olacağını düşündü. Auguste tüm çalışanlarına kendi masasında yemek yedirirdi. Yemekte Octave patronunu dikkatle dinliyor, düşüncelerini hararetle destekliyordu. Özellikle, karısına karşı olan eleştirilerine katılıyordu; hatta ona yardımcı olup karısını gözetlemeyi ve rapor vermeyi üzerine aldı. Auguste bundan çok duygulandı. Genç adama, onu kaynanasının tarafında sanıp bir ara kovmayı düşündüğünü itiraf etti. Buna büyük tepki gösteren Octave Madam Josserand'dan nefret ettiğini söyleyince adamın güvenini tümüyle kazandı. Sinirli bir yapısı olan Auguste aslında iyi bir adamdı, parasını sokağa atarak ve

(*) Romalılarda bereket tanrıçası.

ya namusuna dokunarak sinirlendirilmedikçe her şeye uyum gösterebilirdi. Kavgadan sonra başağrısı o kadar artmıştı ki bir daha kavga etmeyeceğine ant içiyordu.

- Siz hiç olmazsa beni anlıyorsunuz. Ben huzur istiyorum... Bunun dışında hiçbir şey umurumda değil; namus ve para konusu dışında, doğal olarak. Söyleyin, bu mantıklı değil mi, karımdan çok şey mi istiyorum?

Octave onun mantığını yüceltiyor ve iki adam, ipek topları devirmekle geçen o tekdüze yaşamın ne kadar tatlı olduğunda birleşiyorlardı. Onun hoşuna gitmek için Octave büyük mağaza düşlerinden bile vazgeçiyordu. Bir akşam, Madam Hedouin'e anlattığı gibi, yandaki dükkânı satın alıp büyük bir mağaza yapma düşüncesini ona da açmıştı. Zaten dört tezgahı arasında bile başı ağrıyan Auguste ona o kadar dehşetle bakmıştı ki genç adam hemen lafı çevirip küçük esnaflığın erdemlerinden söz etmeye başlamıştı.

Günler geçiyordu, Octave dükkanda kendine iyi bir yer edinmişti. Koca ona değer veriyor, Madam Josserand bile kendisine açıktan yakınlık göstermeyen genç adamın çalışmasını beğeniyordu. Berthe'e gelince, o da Octave'a sevimli bir yakınlık gösteriyordu. Ama en iyi dostu Saturnin'di; çocuğun dilsiz sevgisi her geçen gün, Octave'ın kadına duyduğu istekle birlikte artıyordu. Deli çocuk, kız kardeşine yaklaşan başka herkese karşı düşmanca bir

kıskançlık gösteriyor, dişlerini gösterip onu ısırma hazırlanıyordu. Ama Octave kız kardeşinin yanına gelip onu mutlu bir aşık gibi güldürdüğünde, onların istek dolu neşesi bir parça da delinin yüzünde yansıyor. Zavallı yaratık kendi kanından olan bu kadının aracılığıyla aşkı tadıyor gibiydi. Arada bir Octave'ı durduruyor, yalnız olmadıklarından emin olmak için çevresine bakındıktan sonra, ona heyecanla Berthe'i anlatıyordu.

- Küçükken şu kadcıkcık elleri vardı; tombul, pembe yanaklıydı. O yerde yatmış gülerken ben onu seyretmeye doyamazdım. Yanına çömeldiğimde bana pat! pat! pat! diye tekme atardı. Oh! Ne kadar severdim o tekmeleri!

Octave böylece Berthe'in tüm çocukluğunu öğreniyordu. Saturnin'in boş beyni en önemsiz ayrıntıları bile saklamıştı: Bir gün Berthe'in parmağına diken battığında, onu parmağındaki kanı emerek iyileştirmişti; başka bir gün masanın üzerinden düştüğünde onu kucağında tutmuştu. Ama hep, büyük dram dediği, Berthe'in hastalığına dönüp geliyordu:

- Ah! Onu bir görseydiniz! Bütün gece onu bekledim. Beni tekmeyle uyumaya göndermek istiyorlardı. Ama ben yine gelip onun başında bekliyordum. Cildi o kadar beyazlaşmıştı ki ağlıyordum; soğumasın diye yokluyordum. Sonra bana ilişmediler. Onlardan daha iyi bakıyordum çocuğa; ilaçların hepsini biliyordum, o da bir tek benim elimden ilacını alıyordu. Çok acı çektiği zaman yanına yatıp onu ısıtıyordum. Ne kadar yakındık. Sonra iyileşti; ben yine odasında yatmak isteyince beni dövdüler.

Gözleri parlıyor, her şey dün olmuş gibi kâh gülüp kâh ağlıyordu. Bölük pörçük sözlerinden bu tuhaf sevginin öyküsü ortaya çıkıyordu: doktorların ölüme terkettiği küçük hastanın başucunda zayıf aklıyla bulduğu çözüm, kalbini ve vücudunu ona vererek kurtarmak olmuştu. Bir erkek olarak duyabileceği sevgi ve şehvet bu acı dramın şok etkisiyle sonsuzca körleşmişti. Ama Berthe, iyileştikten sonraki iyilik bilmezliğine karşın, onun gözünde ölümden kurtardığı ve kıskanç bir sevgiyle yücelttiği bir kız ve bir kardeş olmuştu. Bu nedenle, bir aşık gibi onun kocasından nefret ediyor, içini Octave'a dökerek rahatlıyordu:

- Yine bir gözü kapanmış. Onun bu başağrısı kafamı bozuyor. Dün ayaklarını nasıl sürdüğünü gördünüz, değil mi? İşte yine sokağa bakıyor. Pis domuz, pis domuz!

Auguste adım atsa onu kızdırıyordu. Deli çocuk bazan da tehlikeli çözümler düşünüyordu:

- İkimiz bir olup onu domuz gibi keselim, ha ne dersin?

Octave onu yatıştırıyordu. Dingin olduğu günlerde deli çocuk genç kadınla Octave arasında habercilik yapıyor, birinin öteki için söylediği güzel bir sözü, bir iş buyruğunu iletirdi. Onlar için canını verecek gibiydi.

Berthe armağandan bir daha söz etmemişti. Octave'ın heyecanlı ilgisini fark etmemiş görünüyor, ona bir arkadaş gibi davranıyordu. Genç adam artık çok şık giyiniyor, kızların çekici bulunduğu gözlerini genç kadının üzerinden ayırmıyordu. Kadın yalnızca bir kaçamağını saklamaya yardım ettiği zaman ona minnet duyuyordu. Aralarında bir suç ortaklığı oluşmuştu; genç kadını annesiyle çıkmaya yüreklendiriyor, koca kuşkulandığı zaman onları bir bahaneyle koruyordu. Alışveriş ve gezme furçasına dalmış olan genç kadın artık kocasının ne diyeceğiyle hiç ilgilenmiyor, bu konunun çözümünü Octave'a bırakıyordu. Böyle dönüşlerinde genç adamın dükkanda beklediğini görürse, arkadaşça onun elini sıkıyordu.

Ama bir gün kadının ödü koptu. Berthe bir köpek sergisinden döndüğü gün, Octave onu mahzene çağırdı ve gündüz gelen yetmiş iki franklık bir çorap faturasını Berthe'e verdi. Genç kadın sararıp bir çığlık attı:

- Tanrım! Kocam bunu gördü mü?

Genç adam merak etmemesini, kocasına göstermeden faturayı cebe indirmek için epey ter döktüğünü anlattı. Sonra, çekingen bir sesle ekledi:

- Faturayı ödedim.

Genç kadın hemen ceplerini arar gibi yaptı, bir şey bulamayınca ona döndü:

- Size bunu ödeyeceğim. Ah! Çok teşekkür ederim, Mösyö Octave. Auguste bunu görseydi yok olmuştum.

Bu kez genç adamın iki elini tuttu ve bir an elleri arasında tutup sıktı. Bundan sonra yetmiş iki frankı ağzına almadı.

Berthe, genç kızlığında aklına koyduğu ve annesinin bir erkekten istemesini öğrettiği her şeye karşı giderek bitmeyen bir istek ve zevk duyar olmuştı. Baba ocağında tatmin edemediği isteklerin, çizme alabilmek için kalitesiz yağ yemek zorunda kaldığı günlerin, yirmi kez onartıp giydiği giysilerin acısını çıkarmak istiyor gibiydi. Ama en çok son üç yılın, bir koca bulabilmek için Paris çamurunda balo ayakkabılarıyla kapı kapı dolaştığı günlerin öcünü alıyordu: Bir sandalyede oturup sıkıntıdan patladığı çağrılar, aptal suratlı erkeklere yüzünde tutabilmek için zorlandığı utangaç gülümseyişler, her şeyi bildiği halde masum gibi durabilmeler. Sonra yağmur altında, araba tutamadan eve dönüşler, buz gibi yatağında titremeler ve yanaklarında hâlâ acısını duyduğu anne tokatları. Yirmi iki yaşında olmasına karşın hâlâ o günleri unutamıyor, bazan bir eksiği var mı diye aynada kendini inceliyordu. Uzun süre izini sürdükten sonra yakaladığı avın işini bir darbeye bitiren avcı, Auguste'e hiç acımıyor ve ona bir zavallı gözüyle bakıyordu.

Karı koca arasındaki birlik, erincini yitirmemek isteyen kocanın tüm çabalarına karşın, giderek çözülmüyordu. Adam karısının ufak kusurlarına göz yumuyor, hatta daha büyüklerini de sineye çekiyordu, ama sürekli olarak daha büyük bir ayıbın korkusuyla yaşıyordu. Bu nedenle, Berthe'in açıklamakta zorlandığı alışverişleri annesi veya kız kardeşinin üzerine yıkmasını hoşgörüyle karşılıyordu. Karısının akşamları çıkmasına da göz yumuyordu; bu sayede Octave iki kez genç kadını, annesi ve kız kardeşiyle birlikte, gizlice tiyatroya götürebilmişti. Bu çağrılardan hanımlar o kadar hoşnut kaldılar ki genç adamın yaşamasını bildiğini söylediler.

O zamana kadar Berthe, en ufak tartışmada, kocasının karşısına namuslu oluşunu çıkarıyordu. Kocasını olarak rahat uyuyabilirdi. Annesi gibi kızın da ahlak anlayışına göre kocanın haklılığı, kadının zina yapması durumunda mazur görülebilirdi. Bu gerçek namusluluk, evliliğinin ilk aylarında isteklerini tatmin ederken, onun için büyük bir özveri oluşturmuyordu. Soğuk yapılı bir kadın olduğundan, arzulu bir yaşamın sorunlarını göze almaya yanaşmıyor, kendi başına tatmin edebildiği zevkleri yeğliyordu. Octave'ın ona kur yapması yalnızca, başarısız koca arama günlerinde bir parça kırılmış olan gururunu okşuyordu; üstelik bundan türlü çıkarlar sağlıyordu. Bir gün genç adama beş saatlik araba ücretini ödetmişti. Başka bir gün tam çıkarken, genç adama cüzdanını yukarda unuttuğunu söyleyerek otuz frank ödünç almıştı. Bu genç adam zararsızdı; bir art niyet taşımadan, olayların ve zevklerinin gelişmesine göre, ondan yararlanıyordu. Bu arada, görevlerini kusursuz yaptığı halde eziyet gören kadın rolünü de sonuna kadar oynuyordu.

Bir cumartesi günü karı koca arasında kıyamet koptu. Hizmetçi Rachel'in hesabında yirmi kuruş eksik çıkmıştı. Evin haftalık parasını Auguste veriyor, Rachel'in hesabını Berthe ödüyordu. O akşam Josserandları yemeğe çağırılmışlardı ve mutfak yiyecek doluydu: Tavşan, koyun budu, karnıbahar. Saturnin yerde oturmuş, kız kardeşinin ve eniştesinin ayakkabılarını boyuyordu. Tartışma yirmi kuruş konusunda uzun arayışlarla başladı. Nereye gitmiş olabilirdi? Auguste yeniden hesapları incelerken, Rachel dingin ve sert yüz anlatımıyla hiçbir şey olmamış gibi, ama kulaklarını dikerek koyun budunu şişe geçiriyordu. Adam sonunda elli frankı tamamladı: aşağı incekken yine kafası bu kayıp paraya takılınca geri döndü:

- Ama bu parayı bulmamız gerekir, dedi karısına. Belki de Rachel'den ödünç almış, vermeyi unutmuşundur.

Berthe bu söze alındı.

- Bari evin parasını çaldığımı söyleyin! Ah, ne yazık!

Her şey burada başladı ve en zehirli suçlamalara kadar gitti. Barış istemesine karşın,

mutfaktaki tavşanı ve koyun budunu gören Auguste bu aşırı yiyecek harcaması nedeniyle çileden çıkmıştı. Mutfak defterini karıştırıyor, her harcamayı eleştiriyordu. Bu kadar savurganlık olur muydu? Yoksa hizmetçiyle birlik olup mutfak hesabını şişiriyorlar mıydı? Sabrı taşan genç kadın bağırmaya başladı:

- Ben! Ben hizmetçiyle birlik mi oluyormuşum? Oysa beni ispiyonlaması için onu burada tutan sizsiniz! Evet, her zaman peşimde, nereye gitsem gözleri üzerimde. Ah! Belki de ben çamaşır değiştirirken anahtar deliğinden bakıyordur. Sizin izlemeniz umurumda değil, çünkü ben kötü bir şey yapmıyorum. Ama beni onunla birlik olmakla suçlamayın, lütfen. Bu beklenmedik saldırı kocayı bir an şaşkın bıraktı. Rachel elindeki butla geri döndü; elini göğsüne bastırıp protesto ediyordu:

- Oh! Madam, bunu nasıl söylersiniz? Ben ki size o kadar saygı duyuyorum...

- Siz delisiniz, dedi Auguste karısına. Kızım, siz kendinizi savunmayın, o delirmiş!

Adam arkasında bir gürültü duyup telaşlandı. Saturnin elindeki yarı boyanmış ayakkabıyı yere fırlatmış, kız kardeşinin yardımına koşuyordu. Yüzü vahşileşmiş, yumruklarını sıkarak bu pis domuzu boğacağını haykırıyordu. Auguste korku içinde eviyenin arkasına sığınmış, bağıırıyordu:

- Artık yeter! Karıma iki çift laf edecek olsam, hemen bu aramıza giriyor. Onu evime almayı kabullendim, ama huzur bırakmıyor! İşte annenizin güzel bir armağanı daha! Kendi korktuğu için onu başımıza sardı. Teşekkürler! Şimdi eline bıçak alıyor. Durdurun onu!

Berthe kardeşinin elinden bıçağı aldı, bir bakışıyla onu yatıştırdı. Yüzü bembeyaz olan Auguste sızlanıyordu: bu deli evde en ufak şey için bıçak çıkarıyordu; maazallah elinden bir kaza çıksa cezai ehliyeti olmadığı için polis bile bir şey yapamazdı. Bir kocayı çaresiz bırakan böyle bir kardeşi başına sarmak doğru muydu? Berthe onu ayıpladı:

- Siz görgüsüzün birisiniz, bayım! İnsan mutfakta böyle şeyler konuşmaz.

Kadın kapıları çarparak odasına çekildi. Rachel bir şey duymamış gibi ocağın başına döndü. Auguste hemen koşup karısını odasında yakaladı.

- Beni anlamalısın, karıcığım; az önce senin değil, hizmetçinin hesabı şişirdiğini söylemek istemişim. Bu yirmi kuruşu bulmamız gerek.

Genç kadın sinirli bir biçimde dönüp onun yüzüne baktı:

- Sıktınız artık bu yirmi kuruşunuzla! Bana yirmi kuruş değil, ayda beşyüz frank gerek. Evet, giyim ve gezme için beşyüz frank... Ah! Mutfakta hizmetçi önünde paradan söz etmeye çekinmediniz; öyleyse ben de konuşayım: Ben beş yüz frank istiyorum.

Bu istek karşısında adamın ağzı açık kaldı. Kadın, yirmi yıl boyunca annesinin her hafta babasıyla ettiği kavgayı sürdürüyordu. Yoksa çıplak ayakla mı gezmeliydi? Bir erkek evlendiği kadının normal giyinmesi ve yemesi için gerekli parayı bulmalıydı. Bu parasız yaşama katlanmaktansa dilencilik yapsa daha iyiydi. Kocasını dükkân işletmeyi bilmiyorsa bu onun suçu değildi. Evet, beceriksiz, hiçbir düşüncesi veya girişimciliği olmayan, yalnızca tutumluluktan başka şey düşünmeyen biriydi. Adam dediğin servet yapıp karısını kraliçeler gibi giydirip gezdirmeliydi. Ama hayır, bu kafayla iflas kaçınılmazdı. Bu söz yığını ardında kadının ailesinden öğrendiği paraya olan sınırsız istek açıktı.

- Beş yüz frank ha! dedi Auguste. Dükkânı kapatırım daha iyi.

Kadın ona soğuk bir yüzle baktı:

- Vermiyorsunuz demek. İyi, ben de borç alırım.

- Hâlâ mı borçtan söz ediyorsun, utanmaz!

Adam o kadar öfkelenmişti ki karısını sert bir hareketle kolundan tutup duvara itti. Kadın öfkeden boğulmuş gibi adamdan kurtulup pencereye koştu. Bir an camı açıp aşağıya atlayacakmış gibi durdu; sonra geri gelip adamı kapıdan dışarı itmeye çabaladı:

- Defolun, yoksa canıma kıyarım!

Adam çaresiz odadan çıktı. Çekilen sürgünün arkasından bir süre bekledi, sonra mutfaktan çıkmakta olan Saturnin'in gözlerini fark edince dehşet içinde oradan ayrılıp

dükkanına indi.

Dükkanında, yaşlı bir kadına fular satmakta olan Octave adamın yüzündeki karışıklığı fark etti. Auguste tezgahın önünde dolanıp duruyordu. Müşteri gittikten sonra genç adama yaklaştı:

- Azizim, karım delirmiş. Kendini odasına kilitledi. Sizden rica etsem, çıkıp onunla konuşsanız. Bir kaza olmasından korkuyorum.

Octave çekiniyormuş gibi yaptı; bu nazik bir konuydu. Ama ailenin hatırı için razı oldu. Yukarı çıktığında Saturnin kız kardeşinin kapısı önünde bekliyordu. Deli çocuk onun ayak seslerini duyunca hırladı; tezgahları tanıyınca yüzü aydınlandı.

- Ah! Evet, sen diye mırıldandı. Sen iyi... O ağlamasın, ona iyi davran. Korkma, ben burada beklerim. Hizmetçi bakmak isterse çarparım. Sonra sadık bir köpek gibi kapının önüne oturdu, zaman öldürmek için elindeki ayakkabıyı parlatmaya koyuldu.

Octave kapıyı vurdu. Yanıt alamadı. İçerden hiç ses gelmeyince seslenip kendini tanıttı. Berthe kapıyı aralayıp girmesini rica etti. Sonra kapıyı kapayıp yine sürgüledi.

- Siz gelebilirsiniz, ama o, hayır!

Kadın sinirli bir biçimde yatakla pencere arasında volta atıyor ve söyleniyordu. Kocasının canı isterse anne ve babasına yemek verebilirdi; ama o masaya oturmuyacaktı. Bakalım kocası bunu nasıl açıklayacaktı? Zaten yatmak istiyordu. Sinirli elleriyle battaniyeyi açıyor ve yastıkları düzeltiyordu. Octave'ın orada olduğunu o kadar unutmuştu ki, bir ara giysisinin düğmelerini açar gibi yaptı. Sonra başka bir konuya atladı:

- İnanır mısınız, beni dövdü! Niçin? Paçavra içinde gzmekten utanıp beş yüz frank istediğim için!

Genç adam odanın ortasında dikilmiş, barıştırmacı sözler arıyordu. Berthe bu kadar üzölmekle kendine haksızlık ediyordu. Her şey düzelirdi. Sonra, çekingen bir tavırla önerisini yaptı:

- Ödeme gücölüğü çektiğiniz zaman niçin dostlarınıza başvurmuyorsunuz? Örneğin ben! Oh! Bu yalnızca bir borç, sonra ödersiniz.

Kadın ona bakıyordu. Bir sessizlikten sonra:

- Hayır, dedi. Bu yanlış olur. Elalem ne der, Mösyö Octave?

Öneriyi geri çeviriş i o kadar sakindi ki genç adam üstelemedi. Ama Berthe'in öfkesi geçmişti. Derin soluk alıp gözlerini sildi. Dinginleş en yüzü hâlâ beyazdı. Genç adam bu güzellik karşısında yine kendisini utangaç duyumsadı. Bir yandan barıştırmacı sözler söylerken, içinden hızlı bir plan yapıyordu: Acaba onu kucaklayabilir miydi? Kadın yüzündeki kararlı anlatımla ona bakıyordu.

- Biraz sabırlı olun, dedi Octave. Kocanız kötü biri değil. Onu idare etmesini bilerseniz, size istediğinizi verecektir.

İkisi de bu boş sözlerin ardından aynı havaya girmişlerdi. Odada yalnız, her türlü sürprizden uzak ve özgürdüler. Bu güven ve odanın ılık havası içlerine işliyordu. Ama genç adam cesaret edemiyordu; içinde kadınısı bir taraf bu istek dakikasını uzatmak ister gibiydi. O zaman kadın, sanki eski dersleri anımsamış gibi, mendilini düşürdü.

- Oh! Pardon.

Genç adam mendili yerden alırken parmakları birbirine değdi, bu dokunma bir an için onları yaklaştırdı. Şimdi kadın ona gülümsüyor, erkeklerin tahta gibi kadınlardan nefret ettiğini anımsayarak, belini yumuşatıyordu. Aptal olmamalıydı; bir erkeği kazanmak için, farkında değ ilmiş gibi oyunlara izin vermeliydi.

- Bakın gece oluyor.

Kadın pencereye giderken genç adam da onu izledi. Perdelerin arasında elini tutmasına izin verdi. Şimdi daha neş eli gülüyor, davranışlarıyla erkeği büyölüyordu. Sonunda genç adamın cesaret bulduğunu görünce boynunu geriye atıp göğüslerini öne çıkardı. Çılgına dönen Octave onu çenesinin altından öptü.

- Ah! Mösyö Octave!

Kadın onu azarlar gibi yapıyordu. Genç adam onu belinden kavrayıp yatağın üzerine attı. Bu hareketle onun gerçek kabalığı ve iltifatlı tavırları altında kadını aşağı gören özyapısı kendini gösteriyordu. Berthe sesini çıkarmadan kendisine sahip olmasına izin verdi. Ayağa kalktığında bilekleri ağrıyor, yüzünde erkeklerden öğrenen bir anlatımla ona bakıyordu. Odadaki sessizliğin içinde, kapının arkasında ayakkabı fırçalayan Saturnin'in gürültüsü işitiliyordu.

Octave'ın kafasında Valerie ve Madam Hedouin vardı: İşte sonunda Marie Pichon'dan daha iyisine sahip olabilmmişti! Kendi gözünde değerinin arttığını duyumsadı. Sonra, Berthe'in güçlkle hareket ettiğini görünce, bir utanma duygusuyla onu öptü. Kadın yavaş yavaş kendini toparlıyor, yüzünde tasasız bir anlatımla sanki "Ne yapalım? Olduysa oldu!" der gibi duruyordu. ama bir ara hüznünlendi:

- Keşke benimle siz evlenseydiniz! diye mırıldandı.

Genç adam şaşırdı, hatta endişelendi; ama onu öpmekten kendini alamadı:

- Ah! Evet, ne kadar iyi olurdu!

O akşam Josserandlar yemeğe geldiklerinde her şey çok güzel oldu. Berthe hiç bu kadar tatlı olmamıştı. Kavgadan annesine söz etmediği gibi, kocasını da uysal bir tavırla karşıladı. Çok sevinen Auguste bir ara Octave'ı kenara çekip teşekkür etti. O kadar minnet duyuyordu ki genç adam biraz sıkıldı. Diğerleri de ona ilgi gösteriyorlardı. Saturnin masada görgülü davranıyor, arada bir Octave'a, sanki günahı birlikte işlemişler gibi, baygın gözlerle bakıyordu. Hortense onun anlattıklarını dinlemeye gönül indiriyor, Madam Josserand bir ana gibi bardağını dolduruyordu. Tatlı sırasında Berthe şöyle dedi:

- Resim yapmaya yeniden başlayacağım. Uzun zamandır Auguste'e kendi elimle bir fincan dekore etmek istiyordum.

Karısının bu ince düşüncesi kocayı duygulandırdı. Yemeğin başından beri Octave masanın altından bacağını genç kadının bacağına dayamıştı. Bu küçük kentsoylu şöleninde bu davranış bir tür sahiplenmeydi. Ama Berthe endişeliydi; çünkü Rachel'in bakışlarını hep üzerinde yakalıyordu. Yoksa yüzünden belli mi oluyordu? Bu kızı ya göndermeli ya da kazanmalıydı.

O sırada, kızının yanında oturan Mösyö Josserand içinde on dokuz frank bulunan bir zarfı Berthe'in peçetesi altından ona uzattı.

- Al; bu benim gece işimden... Borcun varsa ödemelisin.

O zaman genç kadın, bir omzunda babasının eli ve bir bacağında aşığının bacağı arasında kendini mutlu duyumsadı. Yaşam güzel olabilecekti. Herkes mutlu bir aile toplantısının neşesini yaşıyordu. Gerçekte bu inanılır gibi değildi; herhalde bir şey onlara şans getiriyordu. Yalnızca Auguste'ün sabahtan beri beklediği başağrısı gelmiş, bir gözünü kapamıştı; saat dokuza doğru yatmaya gitti.